

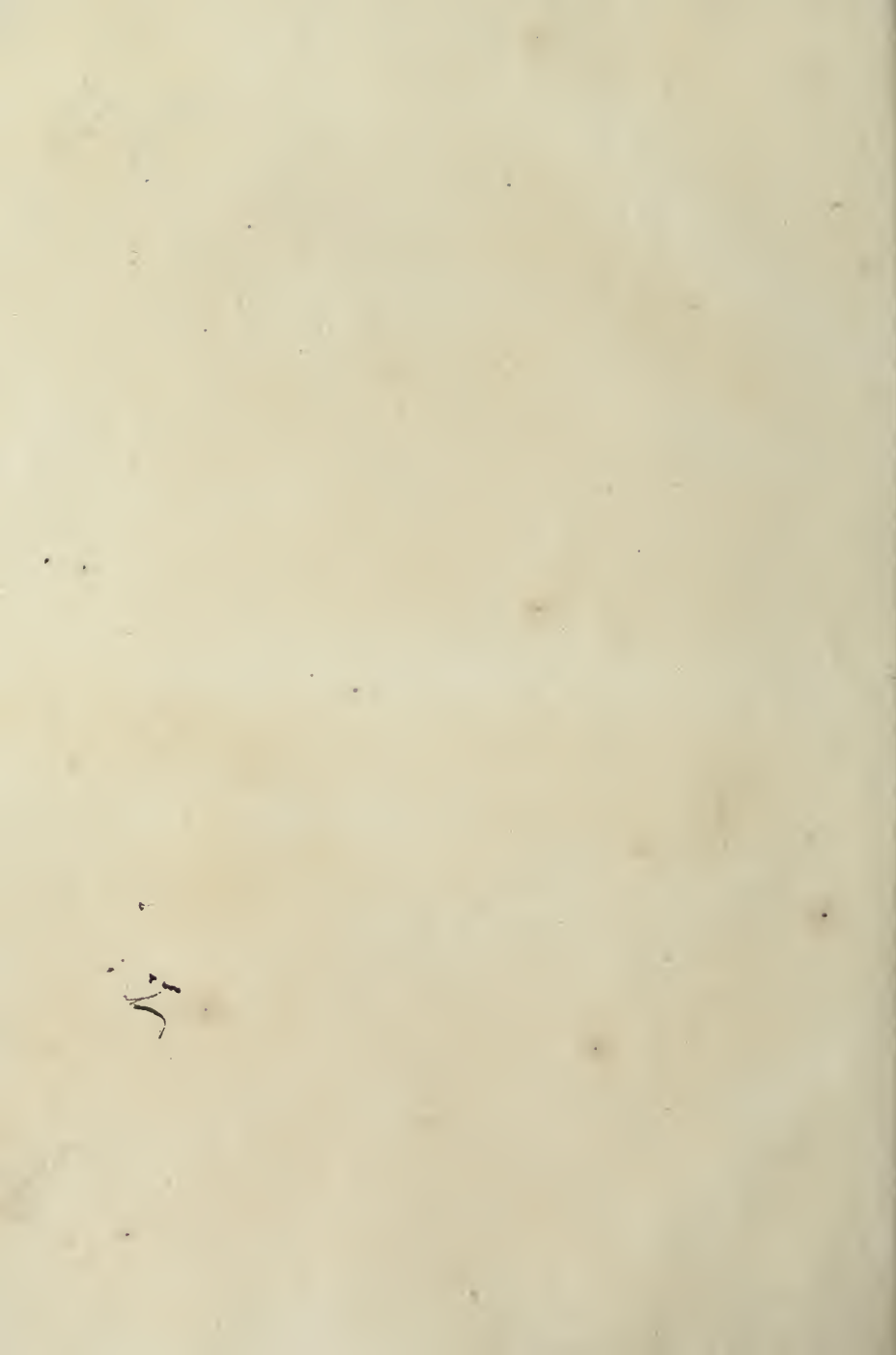

Rg

~~7C~~

~~1-2-19~~

AEGIDI
TSCHVDI CLARONEN
SIS, VIRI APVD HELVETIOS
clarissimi, de prisca ac uera Alpina Rhætia,
cum cætero Alpinarum gentium tractu, no-
bilis ac erudita ex optimis quibusq;
ac probatissimis autori-
bus descriptio.

Basileæ, apud Mich. Isingrinium

M. D. XXXVIII.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

AEGIDIO TSCHVDO

CLARONENSI, VIRO APVD

Heluetios consulari clarissimo, omni

busq; modis ornatissimo, Seba-
stianus Munsterus

S. D.

ITTO ad te, humaniss. uir, opus tuum, tabulam scilicet Alpinarū regionū, cum adiuncto libello, sed non sine fœnore. Te agnoscit authorem foetus tuus, qui Herculeā audacia Alpes inaccessas, montésque illos horrendos, perpetuo rigescentes frigore, et niue nunquam resolubili candicantes aggressus, submissis humeris eos in uniuersum mundum portare & transferre contendisti, ut etiam extremi nostri orbis habitatores, Britanni scilicet et Hispani, apud se habituri sint Alpes, admiraturiq; giganteum illum animi tui conatum & robur, qui potueris tantorum montium molem, tot ualles, tot amnes, tot populos, tot stagnantia maria, tot deniq; ciuitates & loca in tam exiguā transferre chartam. At scio, & uerè scio, in his congerendis & iusta portione digerendis, tibi non tantum insumptū laboris, quantum exegit indefessum illud tuum studiū, dum perpetua lectiōe sursum ac deorsum per tot autores & historicos, eorumq; quosdam inconditos iactariis, & pugnantes plerunq; sententias componere cogaris, aut certe quæ sequaris autorem, cuiq; adhibeas fidem circūspicis, & sic circūspicis, ne rabulis calumniandi occasionem præbeas, & pro gratia conuiciare portes. Spero hoc pulcherrimum tuum studiū, quo patriam tuam & uicinam Rhætiā sic cum perpetua & nunquam intermoritura nominis tui laude illustrasti, plurimos incitaturum, ut tui exemplo & ipsi quoq; bene mereri de patrijs suis conentur. Cæterum quem ego in hac tabula tua adenda exanclarim laborem, nō est quod hic referam. Certe diligentie nihil defuit, dum cōgerer nunc adesse pictori, nunc sculptori, & nunc typographo, quodq; magis me urgebat, uersioni incumbere. Respuebat laborem hunc doctiss. ille tuus atq; meus HENRICVS GLAREANVS, querebaturq; se elegantem illam eloquentie tue uenam, in latina uersione assequi òn posse. Neq; alij hunc laborē subire uolebāt, quem uir talis ac tantus assumere detrectauit. In his autem om

nibus tabula ipsa iam cœpta erat excudi, & nihil desiderabatur quàm libri uersio. Adductus igitur ego, maiori fortassis audacia quàm debueram, imbecilles artus huic labori, quem alij recusarunt, applicui, & pro mea uirili librum uerti, ut etiam ab Italis, Gallis, atq; alijs exteris nationibus legi posset. Notius est hodie in orbe Munsteri nomen, quàm ut ob meam infantiam à studiosis ueniam petere anxie contendam. Sat fuerit, si uel tibi meus labor non displicuerit. Vale uir ornatissime. Basileæ uicesimaquinta Martij.

INDEX LIBRI.

Bduas & Aduas fluuius. 73.15. 75.8	Arbor felix oppidum	29.22
Abifontes populi. 98.31	Athesis origo & cursus	76.22
Aduæ fontes 28.14	Augusta prætoria	101.31
Aduæ fluuij cursus 77.15	Augusta uallis	101.22
Adula mons, hodie Vogel 26.1	Augusta Vndelicorū iuxta Lycū	131.21
Adulæ montis situs 82.3	Auenticum Heluetiorum metropolis 131.5	
Aelbel annis 56.35	B Elgæ ueteri Gallica lingua utuntur 111.16	
Aeni ortus 73.9. & 74.23	Bellizona & Bilitionū 97.27	
Actuatici populi 87.33	Bellouesus Gallorū dux 4.25	
Aetuatij populi 52.32	Benedurum 66.22	
Aganū opp. 100.11	Bergalia 80.20	
Agonia uallis 89.7	S. Bernhardi mons minor 85.7.	
Agones populi 89.3	& 103.11.	
Albula mons 78.16	S. Bernhardi mons maior 95.26.	
Alemanni bello à Romanis petiti 46.32	& 101.14	
Alemanni iuxta lacum Podamicū habitauerunt, Rhætis expulsis. 29.29	Biuium locus 41.6. & 78.20	
Alpes quando peruiæ factæ 83.19	Bodiontij pop. 100.22	
Alpes Iuliæ 78.5. & 79.20	Bregentz annis 72.35	
Alpes summæ 53.34	Brettigoia uallis 61.4	
Aluum nouum 44.13	Breuni pop. 97.30	
Amisum castrum 15.5	Brigellia 81.3	
	Brigantij populi 72.28	
	Brixentes pop. 99.15	

C Allucones pop.	99.12	D iaduella mons	82.18
Camerinum Subaudiae me tropolis	103.22	Drusus pugnauit contra Rhetos	23.14
Campi ecclesia	65.7	Drusiana uallis	23.19. & 67.2
Campus sancti Petri	65.12	Durias maior fluius	101.35
Canuni pop.	73.15. & 77.30. & 97.7	E Brodunū	90.2
Canini campi	47.3	Emps castrum	15.6
Canini populi	47.34. & 49.8	Engadin quid sonet	76.18
Cani populi	27.1. & 49.9	Engadini populi	12.4
Caturiges	103.34	Engadini olim Vennones	35.26
Carinthia Brisgoiae	118.14	Episcopatus distinguunt regiones	18.33
Cattenates pop.	98.28	Ernestus idem q̄ Ariouistus	122.1
Celtica lingua apud Heluetios	111.12	Estionū mons	66.17
Celta unde dicti	123.5	Euganei populi	74.12 (132.31
Centrones pop.	103.11. & 85.8	Equestres ubi olim habitauerint	
Cimbrorū contra Romanos pu- gna	16.20.	F Abariū uulgò Pseuers	60.5
Cinesius mons	89.31. & 104.1	Focunates pop.	98.5
Clauena	81.25	S. Fridolinus quādo floruerit	38.
Comū per Rhetos uastatū	16.8	Fruxinū oppidū	98.22 (15
Consuanetes pop.	98.13	Fumarij	104.20
Cotuantij uel Coruātij pop.	55.31	Furcken Alpiū pars	95.14
Cottiae Alpes	89.33	G Alli expulerunt Thuscos	5.2 (24
Culmen de Ocello	82.29	ē patria	105.
Curia sedes episcopalis	37.27	Galli olim Graecis literis usi	84.8
Curienſis diœcesis cōmensuratur limitib. Rhetiae	36.3. & 37.10	Galli quo tempore transierint in Italiam	5.16
Curiam quidam à Coriantijs dedu- cunt	56.10	Galli olim usi sunt Germanica lin- gua	109.33
Curia quando condita	45.28. & 50.19	Gallica natiua lingua per Roma- nos ablata	105.29. & 110.11
Curienſis confœderatio	40.8	Gallicū idioma sex latinae linguae	107.10
Curienſis episcopatus quo tempo- re cœperit	38.7	Gallica lingua hodie confusa est	119.16

- Gallica lingua ex Italica 106.1
 S. Galli oppidi situs 31.16. & 32.
 G. stern regio 18.18 (10
 Germanica lingua cōfunditur per
 scribas 108.31
 Germanica lingua discriminatur.
 113.3
 Germanica lingua quando coepe-
 rit scribi 106.13
 Germani unde dicti 114.15
 Germani Gallorum fratres 122.9
 Germaniam exteri descripserunt
 Gletscher mons 95.18 (130.20
 Gotthardi mons 53.22
 Graiae Alpes 26.8. & 85.6.
 & 90.14. & 103.10
 Graupundner quare sic uocati.
 27.2
 Graeci Galliā inhabitauerūt 105.3
 Grisoni Rhæti cani 39.29. &
 49.10
Heluetij relicta terra sua
 Galliā inuaserunt 16.35
 Heluetios Cæsar strauit 17.3
 Heluetij retinuerūt genuinā suam
 linguam 111.12
 Heluetij hodie Suuiceri 21.12
 Heluetiorum antiquorum poten-
 tia 30.9
 Hemicus Romanorum rex tertius
 19.12
 Hercules Alpes superasse dicitur.
 85.31
INburg 46.10
 Ingelheim Caroli magni patria
 106.16
- Insubres hodie Mediolanenses 35.
 19. & 124.24
 Insula lacus Brigantini 23.30
 Iuberi pop. 99.22
 Yllamms 66.9
LAngarus fluuius 57.33. &
 61.28
 Larius lacus 73.10
 Lepontij ab antiquo tempore iti-
 nera Alpium custodierūt 14.5
 Lepontiorum habitatio 91.14
 Lepontij Rhinuualder 87.30.
 & 99.19
 Leuontina uallis 90.21
 Licates uel Lycatij pop. 98.25
 Limagus amnis 18.31
 Lindaugia insula Vindelicoꝝ 22.
 4. & 23.34
 Linguarum rusticitas unde nasca-
 tur 10.2
 Linguarum, Gallicæ, Germanicæ
 Belgicæ et Celticæ differentia.
 111.12. & 112.5
 Lintz goij olim Lentienses 31.7
 Liuius quando floruerit 12.18
 Lintz goꝝ uestigium Vindeliciæ
 Lucius martyr 52.25 (21.33
 Lucumonis mons 83.1
 Lupinum, Meienfeld 57.25
 Lycus fluuius 26.9
 Lyra fluuius 82.6
MArsoila arx 46.3
 Masilia à Græcis cōdita.
 105.4
 Mediolanū à Gallis cōditum 5.28
 Medalli pop. 103.27

I N D E X.

Meintal	90.28	Rheni in lacum Podamicum illas	
Miliare Italicum quantum	81.30	psus	31.52
Miliare Helueticū quantū	81.30	Rhæti à Rhæto nomē sortiti	12.33
Misfauci pop.	97.21	Rhætus Thuscorū dux	5.6. et 34
Montfort castrum	15.2	Rhæti primum inciuiles	5.11
Montafun	65.28	Rhæti Alpini pop.	28.24
Montanys	89.32. & 104.1	Rhæti olim rapinis inhiarunt.	
Monticulus	15.17	24.16	
Muetius fluuius	82.25	Rhæti iuxta fontes Rheni primū	
N Antuates	99.26	confederunt	13.16
Naunes pop.	98.5	Rhæti bellicosi facti	14.22. & 25
Nomina ab ingenio dicta	121.20	Rhætorū nobiles rustici facti	9.36
Noricorū situs	35.22	Rhæti efferi facti ex locis	6.14
O Celum op.	89.34	Rhætorum nobiles familiæ	6.26
Octoduri uerus situs	132.2	Rhæti descenderūt à Romana no	
Octodurū ciuitas	86.9. et 99.35.	bilitate	8.7
& 100.1. & 31		Rhæti à Romanis impugnati.	
Oscela	89.21	22.12	
P Erninna mons	79.1	Rhætorum antiquorum situs	10.
Pes Falarius	79.7	10. & 76.6	
Plantæira	46.12	Rhætia descriptio secundum Pto	
Plinius quando uixerit	12.34	lemæum 25.34. iuxta Strabo	
Podamicus lacus	21.6	nem 34.32	
Podamici laci insula	23.28.	Rhætico mons	61.9
fertilitas	28.3	Rhæticum uinū optimū	38.25
Pœninus deus	101.2	Rhætica iuga	73.12
Pœnæ Alpes	26.8	Rhætium castrum	10.20
Pœnina & Pelinna uallis	102.23	Rhætia alta que	11.7
Pœninae Alpes	96.16. 100.32.	Rhætica lingua qualis	8.32
Ptolemæi in orbis descriptione		Rhætica lingua scribi non potest	
propositum	27.16	9.19	
Punctores Rhæti	55.26	Rhætica lingua indies deficit	9.5
R Aetzuns castrum	10.25	Rhætorum tria foedera	39.31
Rhegusæ pop.	99.3	Rhingoia	72.10. & 99.4
Rheni ortus	26.2	Rhodani ortus	53.18
Rheni duo fontes	53.5. 54.3	Rhucantij	58.5

INDEX.

Ringoida	31.19	Triumpilini pop.	96.33
Riua & Riuanus lacus	18.7	Trimis uilla unde dicta	59.8
Rugufci pop.	72.24. & 99.3	Tomiliasca	11.26
S Alaffi populi	85.11. & 101.	Tumleschg regionis descriptio	56.28
	19. & 102.31	Turinum	90.8
Sara fluius	59.15	Tusis uilla	11.10
Sargans opp.	62.34	V Allenses et Vuallëses	100.
Sarganserî populi	62.6	Vall Vechia	95.21 (30
Sarunetû regio qualis	62.2	Vallesia superior regio amœna	122.33
Sarunetes pop.	59.14	Vallis Venusta	35.28. & 73.7
Scala mons	64.4	Vatz oppidum	57.2
Schennis monasterium	19.10	Vcenni pop.	103.31
Seduni pop.	99.31	Veldkirch oppidum	64.31
Septimus mons	78.18	Veltin	77.33.97.12
Sequani pop.	22.7. & 26.30	Venonetes	97.15
Sesites fluius	124.25	Vënones populi	73.7. & 74.2
Speluca	81.12	Venmonû locus	35.23
Spinoila arx	45.35	Veragri pop.	99.34. et 100.18.
Strabo quando uixerit	21.17	semigermani olim	113.10
Suanetes pop.	99.8	Viberi Lepontij	73.26. & 74.
Summæ Alpes	95.4		17. & 89.15. & 99.23
Summus lacus	80.35	Vindelicorum situs	21.29
T Arentasia	85.9. & 103.12	Vinstermuntij populi	12.5
Taurus fluius	64.25	Virucinales pop.	98.18
Taurisci	88.21. & 92.5	Vri populi	36.13
Teutonia Germaniæ pars	126.7	Vri à Tauriscis descēderūt	92.29
Thermæ Fauarianæ quando re-		Vri à tauro nomen habent	9.3
peræ	60.29	Vrfa qui et Rus fl.	53.26. & 55.5
Thunicates pop.	98.19	Vrßler mons	81.15
Thurgoia uel Durgea	26.24	V Vaat pagus Heluetiorum.	99.28.132.17
Thufcorum latum olim imperium		Valgæuu	65.18. & 66.2
	4.28	Vualenstat unde dictum	17.22
Tib. Vindelicos suppressit	23.82	Vuerdenberg arx	62.27
Ticini annis ortus	53.23		
Tinnezon uilla	80.12		
Transalpini Galli	88.30		

AEGIDII TSCHVDI CLA

RONENSIS V. C. APVD HEL

uetios, in librum Alpinarum gentium præfatio.

On multis retroactis temporibus, amicè lector, egregia illa facta, memorabiliaq; antiquorum gesta, quæ in vicinis regionibus apud Rhenum & Danubium per Heluetios, Rauracos, Sueuos, Vindelicos, Rhætos, Sedunos, & confines eorum atq; Gallorum & Germanorum contigerunt, tanta obliuione hodie deleta constat, ut etiã nomina ipsa nedum insignium uirorum per quos, uerum et locorum apud quæ hæc gesta sunt, interciderint, planèq; nobis incognita facta sint. Et hinc factum, ut terrarum illarum indigenæ uanis plerunq; moti coniecturis, fabulisq; intenti, uarias de sua origine conceperint opiniones, ineptas insulasq; & à ueritate alienas de sua prognatione cudentes historias. Id aut hinc aduertiri potest, certa q; probari ratione, quod Germanorum lingua intra 750. annos cœpta est scribi, & in literarũ complexionem coartari. Quid ergo uetustum apud illos inueniri poterit, quando nemo fuerit qui ante memoratum tempus res præclare gestas annotarit, imò nec annotare potuerit, & nihil quantumlibet egregie factum in mortalium memoria diu manere queat, nisi literis mandetur? Quod si dixeris, à Latinis historicis Germanorum antiqua facta conscripta, non te audiemus, certi de hoc, quod apud illos nihil certum de eorum gestis inueniri possit. Somnia ergo sunt, uana & mera figmenta, quæ sub historiarum specie passim circun

feruntur, qualia sunt quæ de Hildtprando & simili-
 bus uana loquacitas excogitauit, posteaquã apud
 nos Germanos omnis bona eruditio sic extincta
 fuit, ut et optimi autores, qui passim in bibliothecis
 repositi fuerant, ab idiotis neglecti, squalore corro-
 si & carie uitiati perierunt. Nec obstat, apud exte-
 ros, puta in Italia, fuisse uiros egregia p̄ditos eru-
 ditione, qui nedum quæ à suis gesta sunt annotarũt,
 uerum & quæ apud exterarum nationes, cum nullus
 talium regiones nostras unq̄ ingressus, quicquam 10
 lustrare aut uidere potuerit, ut taceam labores pro-
 pter eas subiisse. Non ergo immeritò prima laus da-
 tur summę eruditionis uiro HENRICO Glareano
 poëtæ, præceptoris meo colendissimo, atq̄ affini di-
 lecto, qui primus apud nos, quod sciam, uetusta no-
 mina in lucem reuocauit, quæ tunc ferè omnem hu-
 manam exciderant memoriã, & ueluti obsoleta
 inusitataq̄ nemini cognita erãt. Qua in re pulchro
 exhibito exemplo, plurimos bonos uiros & felici
 pollentes ingenio excitauit, qui uestigia eius sectan- 20
 tes profundius uires ingeniorum suorum in huius-
 modi exercuerũt, pressiusq̄ acri suo iudicio omnia
 rimantes, nō pauca ex tam multis relictis uestigijs,
 maiorum nostrorũ facta ueluti ex tenebris in lucẽ
 reuocarunt. Ex quibus est BEATVS Rhenanus
 Selestadianus, uir incomparabilis doctrinæ & eru-
 ditionis, Bilibaldus Pirckheimerus, Gerardus No-
 uiomagus, Ioachimus Vadianus à Sancto Gallo,
 & ego nouissimus, qui & ipse quædam antiquorũ
 gesta ex locorum uerisimilibus coniecturis et pro- 30
 batis autoribus atq̄ historicis, pro incolarum cele-
 britate excerpsti & in unum collegi, potissimũ quæ
 huius superioris Germaniæ & Alpinarum regio-
 num mentionem facere uisa sunt.

AVTORVM, E QVIBVS SEQVENS

Rhetie historia est excerpta, catalogus. Porrò sub quo Imperatore, & quo tempore, ante uel post Christum natū, quisq; uixerit, suis nominibus & numeris expressimus.

Polybius Græcus. Hic fuit Scipionis Africani preceptor, qui uixit ante Christum annis 239.

Caius Iulius Cæsar, qui floruit ante Christū an. 43.

Horatius Flaccus poëta, qui fuit ante Christum annis 8. sub Augusto.

10 Titus Liuius Patauinus.

Strabo Amasinus Græcus.

Publius Velleius Paterculus.

Trogus Pompeius, cuius historiam Iustinus in epitomen redegit.

Hi floruerunt sub Augusto & Tiberio, eo tempore quo Christus in humanis egit.

Pomponius Mela.

Caius Iulius Solinus.

Sub Vespasiano, annis 80. à Christo nato.

Numeri sequentes omnes, ad finem usq; catalogi, annos à Christo nato indicāt.

20 Caius Plinius Secūdus.

Publius Cornelius Tacitus, sub Traiano. 100.

Caius Suetonius Tranquillus, sub Traiano. 110.

Claudius Ptolemæus Alexandrinus, sub Marco Antonino. 175.

Iulius Capitolinus.

Aelius Spartianus.

Flauius Vopiscus Syracusius.

Sub Diocletiano. 292.

Eusebius Cæsariensis, sub Cōstantino Magno. 330.

Ammianus Marcellinus, sub Constantio & Valentiniano. 360.

30 Eutropius, sub Valentiniano. 380.

Antonius Augustus, qui fuit post tempora Constantini Magni, qui Byzantio nouum nomen imposuit, cuius ipse mentionem facit. an. 400, uel circiter.

Claudius Claudianus poëta, sub Honorio. 412.
Sidonius Apollinaris poëta, sub Valentiniano ter-
tio. 459.

Agathias Græcus, sub Iustiniano. 560.

Paulus Diaconus Aquileiensis, sub Constantino
sexto. 742.

Eginhartus Caroli Magni scriba & 809.
Ratpertus Sanctigallensis. 880. notarius.

Regino Abbas Prumiensis. 907.

Nokkerus Abbas S. Galli, sub Ottone primo. 950. 10

Luitprandus Ticinensis Leuita. 970.

Ekkardus Sanctigallensis. 1036.

Hermannus Contractus, sub Henrico secundo.
1040.

Abbas Vrspergensis, sub Philippo Imperatore.
anno domini 1202.

*Quomodo Thusci, qui deinde Rheti, hodie uero Churenfes, ex
Italia uenerint ad Alpes cum duce suo Rhæto : item
de quibusdam familijs eorum. Cap. I*

Anno ante Christum natum quingente-
simo octogesimo septimo, regnante a-
pud Romanos Tarquinio Prisco, Gal-
liæ populi primam in Italiam fecerunt
profectionem, id quod certò constat, sub duce Bel-
loueso; paucisq; elapsis annis, urbes Mediolanum,
Comum, Bressam, Veronam, Bergomum, Tri-
dentum, atq; Vincentiam construxerunt; quo tem-
pore Thusci in Italia magnum habuerunt impe-
rium, quod ab infero mari usque ad superum ex- 30
tendebatur, magnaq; fertilitate exuberabat. Habet
autem regio illa has inclytas ciuitates, Pisas, Senas,
Lucam, Florentiam &c. & usq; in hunc diem cul-
tores regionis illius Thusci appellantur, quorum
dominium aliquando ultra Padum fuit propaga-
tum.

tum. Postquam autem Galli Italiæ penetralia ingressi sunt, Thuscōs bello uicerūt, patrijsq; sedibus pepulerunt. Et quanq; Thuscī armatis uiris, locisq; natura & arte munitis plurimum ualere, uicti tamen à Gallis, cedere potētioribus coacti sunt, amis-
 saq; patria, duce Rhæto ad Alpes concesserunt, & montana loca incolentes, ducis sui nomine & posteritatem & regionem illam toto orbe memorabilem reddiderunt. Versantes autē in asperis illis montibus & regione illa squalida atque inculta, temporis successu facti sunt & ipsi efferi & inculti, nihil ex priori retinentes ciuiliori uita, præter linguæ aliquantulam modulationem, sed quæ & ipsa plurimum apud eos uitari cœpit. Hæc hæctenus recitata, conscribunt Lilius, Iustinus & Plinius. Lilius deca. 1. lib. 5. sic scribit: De transitu in Italiam Gallorum hæc accepimus: Prisco Tarquinio Romæ regnante, Celtarum, quæ pars tertia Galliæ est & c. Et paulò post: Fusis acie Thuscis haud procul Ticino flumine, cum in quo confederant agrum Insubrium appellari audissent & c. Idem in eodem lib. Thuscōrum ante Romanorum late terra mariq; opes patuere, mari supero inferoq;. Idem de Thuscis expulsis eod. lib. Alpinis quoq; ea gentibus haud dubie origo est, maxime Rhetis, quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo præter sonū linguæ, nec eum incorruptum retinerent. Iustinus lib. 20. Thuscōs expulerunt, & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vincentiam condiderūt. Idem eod. lib. Thuscī quoq; duce Rhæto auitis sedibus amissis, Alpes occupauere, & nomine ducis gentem Rhetiorum cōdiderunt. Plinius lib. 3. cap. 10. Rhætos Thuscōrum prolem arbitrant à Gallis pulsos duce Rhæto. Thuscī itaq; isti auitis pulsi sedibus, & intra Al-

Iudiciū de Rhætis profugis.

pium aspera confidentes loca, haud vulgares infimæq; fortis homines fuere, sed omnium Thusciae incolarum & genere & opibus præstantissimi. Id enim usu uenire cognouimus, cum regio aliqua expugnata fuerit, ut plebs infima ferè semper uictoris gratiã obtineat, atq; casam & prædiolum suum retineat, quippe quæ nec potestate ulla aut opulentia fulcitur; potentiores uero & quibus facultates suppetunt uberiores, uiresq; rebellandi nõ defunt, longè à patria arcentur sede, quod hi uictorem ante assecutam uictoriam sua infestant fortitudine, habeantq; opes multas & prædia amplissima, quæ hostis in suam rapit potestatem. Vnde cum Liuius hic dicat, loca ipsa hosce Rhætos efferos reddidisse, ne quid ex antiquo retinuerint, satis indicat, extorres illos Thuscos nõ uulgares & rusticis moribus præditos, ut nunc sunt, sed potentes et spectatæ uirtutis uiros fuisse. Quin & in hunc usq; diem Rhætij, incolæ Alpium, iactitant sese descendisse à nobili familia, qui tamen hodie passim habitant in uallibus asperis atq; alijs agrestioribus locis, suæ etiamnum nobilitatis ostentantes insignia, antiquitatis suæ monumenta.

Istæ familiæ olim floruerunt, & hodie quoque quædam adhuc inueniuntur.

	Comes à Metsch.	De Amasia	Amasius
Barones à	Rhætzuns	De Rhætio	Rhætius
	Bell mont	De Bello monte	Bellus mons
	Montalt	De monte alto	Mons altus
	Vatz	De Vatio	Vatius
	Sax	De Sacco	Saccus
	Comes à Montfort	De Monte forti	Mons fortis
	Comes à Sargaus	De Sarunegauno	Sarunetius
	Baro à Flumbs	De Flumine	
	Baro à Valæiren	De Valerijs	Valerij

	Emps	De Amifio	Amifius
	Emps supra Cu.	De Amedes	Amedius
	Capell	(riā. De Capello	Capellus
	Suns	De Sonzo	Sontius
	Castels	De Castello	Castellus
	Castris	De Castritio	Castritius
	Valendans	De Valendiano	Valētianus
	Bellfort	De Bello forte	Bello fortis
	Biffen	De Biffis	Biffus
10	Buwix	De Bowiga	Bouitius
Nobi	Balckain	De Balcono	Balconus
les de	Panigada	De Panifio	Panitius
	Trimis	De Trimōtibus	Trimōtius
	Plantairo	De Plana terra	Plana terra
	Marfchlintz	De Marfilinio	Marsilius
	Fontenaus	De Fontenafio	Fōtenatius
	Marmels	De Marmorea	Marmoreus
	Mont	De Monte	Montanus
	Lumbarius	De Lomareno	Lumbarinus
20	Iuualt	De Iuua alto	Iuualtius
	Castelmur	De Castelmuro	Castrimurus
Item	Tumben	Tumba	Tumba
qui à	Paffellen	Paffello	Paffellus
	Planten	Planta	Planta

Sunt & alia plurima huiuscemodi familiae, ex quibus nonnullae penitus interierunt, & quaedam adhuc superstites inueniunt, quas tamen hic breuitatis causa omittendas censui. Sunt proinde in ualle Luginza multi talium nobilium, id quod clarum indicium est uitae posteritatis; alioquin si uallis illius prouentus spectes, uix ibi nutriri possent duo nobiles, more nobilium impensius uictitantes. Isti uero laboribus grauioribus assueti, iam occalluerunt ad quaecumque opera quantumlibet difficilia, nec perdet illos laborum, minimeque arbitratur ob labores

Luginz

Nobiles apud Rhetos.

ipforum obfuscarî nobilitatem : & rectè quidem :
 nō enim inopia aut uictus manibus partus, sed mo-
 rum peruerſitas & facinora infamem atq; degene-
 rem reddunt nobilitatem. Gloriantur aut̄ iſti pau-
 peres nobiles, quorum iam meminimus, quod ex
 nobiliſſima deſcenderint profapia, quodq; maio-
 res ipſorum è Roma aliquando fuerint pulſi: ſed in
 hoc errant, quando quidem originem à Thuſcis, ut
 iam diximus, traxerint, qui illo tempore clariores
 Romanis fuere, quorū uicini extiterunt. Loquun-
 tur ut inexperti, & qui neq; antiquitatum neq; hi-
 ſtoriarum cognitionem habent, hoc tantum uerè
 ſcientes, maiores ipſorum aduenas fuiſſe ex Italia.

*Romani Thuſco-
 rum uerne.*

*Rhæti falſo à
 Romanis originē
 traxiſſe dicuntur.*

Ob iſta tamen nō inferiores ſe iudicant Germaniæ
 nobilibus, etiamſi illis longè impares ſint, ſi phale-
 ras caballorum et cataphrattorū ſpectes, aliorumq;
 ornamentorū luxum, quibus hodie nobiles exor-
 nari ſolent: iſti autē ea nec habent, nec facile habere
 poterunt, ob regionis eorum inſœcunditatem. At
 propter iſtorum defectum non putant quicq; de-
 cedere nobilitati ſuæ. Hoc in primis curant, ut piè
 & iuſtè uiuant, execrantes omne id quod iniquum
 eſt, quippe qui nuncq; non cogitant à quàm magni-
 ficis uiris originem duxerint : id unica illis eſt glo-
 riandi ratio, nō obſtante inciuiſitate eorum, quam
 ab inculto agro ueluti tabem quandam contraxe-
 runt. Præterea eſt & id obiter hic cōmemorandū,
 Rhætos tempore Liuij haud ſecus quàm hodie mo-
 ratos fuiſſe, id quod ex uerbis eius aduertiri poteſt,
 quando ſcribit, Rhætos nihil ex antiquo præter ſo-
 num linguæ, nec eum incorruptum retinuiſſe. Hac
 Rhætica lingua utuntur uſq; in hunc diem Rhætię
 incolæ, potiſſimū qui circa Curiam habitant, quos
 nos Germani Churwälfchen, id eſt, Curenſes Ita-
 los, ipſi autē Romanos ſeſe appellant, fortaliſſis ob
 iſtam

*Rhetorum enco-
 mium.*

Lingua Rhætica

istam rationem, quod Romani et Thuscii olim una *Thusciorū, Rha-*
 usi fuerūt lingua, hodie aut̄ Thusciana lingua com- *torum & Roma-*
 muniter pro Italica habetur. Cæterū Rhætica lin- *norū eadem lin-*
 gua intra 150. annos plurimum apud Rhatos inte- *gua.*
 rījt, Germanica indies inualefcente, ut hodie nedū
 Curenfes, uerū & qui remotiores sunt Germanicè
 loquantur, qui haud longè supra æuum nostrū Ita-
 licè loquebantur, si modo corruptissima eorum lin-
 gua Italica est censenda, quæ & olim tempore Liuīj
 10 & hodie usque adeo deprauata est ob hominum il-
 lorum rusticam & incompositā uitam, ut Thusca-
 ni, qui adhuc sunt in Italia, eos loquentes minimè
 intelligant, quantumlibet unius sint nationis & ab
 una descenderint prosapia. Sic si horū nobiles con-
 feras cum Thuscīæ nobilibus, rectius rusticos esse
 quàm nobiles dixeris.

Quare Rhætica lingua scribi non possit. Cap. II

20 **R**hætica lingua tam perplexa & impedi-
 ta est, ut scribi nequeat; unde omnes lite-
 ræ ab antiquis confectæ, Latine scriptæ
 sunt, & quas hodie parant, Germanicè
 scribi procurant. Ratio alia huius perplexitatis af-
 ferri nequit, quæ data est de moribus in tantam
 rusticitatē deprauatis. Cum enim ab initio suæ ex
 Italia fugæ, asperiores & agrestiores terras longo
 tempore manuum suarum indefessis laboribus mi-
 tiores reddere cogentur, unde sibi necessarium
 pararent uictum, pueros aut̄ literis instituendos mi-
 30 nimè curarent, unde usum legendi & scribendi ac-
 quirerent, sed perpetuò tractarent ligones, furcas,
 ferras & alia rustica instrumenta, quibus syluestre
 & lapidosam terram repurgarent & pastinarent,
 tandem factum est ut cum rustico labore rusticos
 quoque induerint mores, neglectoque cultiori sermo-

ne, indies linguā suam deprauarint: id quod in hodiernum usq; diem in Germania fieri uidemus, q̄ hi qui solitarij in syluis extra frequentiam hominū habitant, destituti scribendi et legendi institutione, rudes et inculti euadant, linguam natiuam corrumpant, & cæteris eiusdem regionis hominibus prorsus dissimiles efficiantur.

Situs uerus antiquissimorum Rhetorum. Cap. III

*Cæsar libro 4.
Rhenus oritur
ex Lepōtijs qui
Alpes incolunt.*

Era & antiqua Rhætia locum habet in 10

Lepontijs Alpibus iuxta utranq; Rheni originem, includens omnes circūiacentes ualles & montes, quorū multi descen-

dunt & procurrununt usq; ad eum locum, ubi uterq; Rheni riuus in unum coalescit fluuium. Est autem inter hos duos Rheni riuos, haud procul ab eo qui posterior uocatur Rhenus, supra uero utriusque mixturam, spatio pedestris itineris quod media hora confici potest, campus quidam pulcher, cui imminet collis in suo uertice arcem gestans celebrem 20

*Rhætium
Ratzuns*

& peruetustam, nomine Rhætium, quod hodie Germanicè uocamus Ratzuns, & cōiectura prægnans est, illud olim à primis exstructum Rhætis, sicut & intra sexaginta annos adhuc aliqui fuerunt eius arcis possessores, ex clara Ratzuns familia de-

Barones Rhætij.

scendentes, Barones potentes, quippe qui à parentibus suis in illa regione quam hodie uulgo uocant Ober Graupund, id est, superior Grisea, aut Caniciei confœderatio, amplissimā acceperunt ditionē, habētes subiectos homines, possidentesq; castra & 30

D. Vdalricus ultimus Rheticorum Barorum.

regalia. Vltimus eius familiae dominus fuit Vdalricus à Ratzuns, & is obiit anno domini 1459. sabbatho ante Matthiæ, & successit ei in hæreditatem Comes Iodocus à Zolrn, et Baro à Lympurg. Memoratam uero arcem cum ditione eius possident

iam

iam pignoris loco domini à Marmels. Vulgus ta-
 men regionis illius ex cōsuetudine appellat posses-
 fores dominiꝝ illius, quantumlibet extra familiam
 sint, dominos à Ratzuns. Fuit & alia peruetusta
 arx in regione illa, sed quæ modo in ruinis iacet, ap-
 pellata olim Rhætia alta, hodie aut̃ corrupto uoca-
 bulo uocatur Realt, distatq; à Ratzuns itinere pe-
 destri duarum horarum & dimidiæ, sita iuxta po-
 steriorem Rhenū, in ulteriori fluminis ripa, in edi-
 to loco, supra uillam Germanicè Tussis appellatā,
 quā Rhæti barbara sua lingua uocant Tuscianam,
 quæ uilla una est ex præcipuis Griseæ illius ligæ uil-
 lis: & uerisimile est nomen illi contigisse à primis
 Rhætis, posteaq; Thusciam reliquerunt (est enim
 uocabulorum magna allusio Thusciæ & Tussis, si-
 cut & arcium Realt atque Ratzuns) à primo duce
 Rhæto: ut hic taceā quid incolę regionis illius uelu-
 ti per manus acceperint, ut ipsi aiunt, à maioribus
 suis, quod olim rex quidam aut princeps regionū
 illarum habitavit in arce Realt. Hunc ego puto do-
 minum fuisse Rhætorū, qui tunc adhuc Rhætiam
 sibi subiectam habuit. In ista arce adhuc uidentur
 reliquię quędam fortissimarum turrium & muro-
 rum. Præterea inter memoratas duas arces Realt
 & Ratzuns, intercipitur campestris quędam ual-
 lis, quam nostrates Tumlesch, Barbari aut̃ Tomi-
 liasca appellant: supra illā est Realt, et infra Ræ-
 tzuns, intermedia uero uallis mediocriter frugife-
 ra, potissimum in pomis, frumento & uino, etiamsi
 supra regionem illam nullum crescat uinum. Hunc
 itaq; ego arbitror Rhætiæ esse ambitum, unā cum
 adiacentibus uallibus, quæ plurimæ sunt in utraq;
 Rheni ripa, etiam ultra iuga Alpium, quales sunt
 Clauena, Brigella, Mefaucū, Vrfella &c. His an-
 numero populos habitātes iuxta originem Aeni,

Marmorei

Rhætia alta

Realt

Tussis

Tusciana

Dux Rhætus

Tomiliasca

Tumlesch

Rhætiæ ambitus

Aenus

Athesis labentis in Danubium, & habitantes iuxta fontes Athesis, alluentis mœnia Veronæ, & tandē in mare Adriaticum desinentis. Porrò populi iuxta Aenum sedentes, hodie appellantur Engadini & Vinstermuncij; qui autē ad Athesim, Vinstgoij & Munstertalenses, pertingentes usque ad Aeni uallem & Athesis regionem. Apud ipsos enim initium sumunt memorati duo amnes. Hi semper & ab antiquo sociati & confœderati fuerunt cathedrali ecclesiæ Curiensi, existentes de natione eorum usque in hunc diem. Loquuntur barbara illa & uituata lingua, quam uulgò *Churwälsch* uocant, non Italica, id quod euidentis indicium est, illos quoque descendisse à Thuscis, & ex Rhætis prognatos.

Historici qui hic citantur plurimi, confirmant Rhætos ab initio in Alpibus iuxta Rhenum consedisse. Cap. IIII

Luius, qui fuit eo tempore quando Christus seruator noster uixit homo inter homines, scribit de Thuscis expulsis decalib. 5. Alpibus quoque ea gentibus haud dubie origo est, maxime Rhætis. Strabo, qui illo etiam tempore uixit, lib. 4. sic scribit: Supra Comum ad Alpium radicem Rhæti iacent. Idem eod. lib. Rhæti ad Italiam usque extenduntur, quæ supra Veronam & Comum est. Et lib. 7. in hunc modum scribit: Heluetij & Vindelici in montibus campos habitant, Rhæti uero & Norici Alpium summa tenent. *Horatius* lib. 4. Ode 4. sic de Rhætis scribit: Videre Rhæti bella sub Alpibus Drusum gerentem. Trogus Pompeius, qui illo quoque tempore floruit, autore Iustino lib. 20. sic scribit de Thuscis expulsis; Alpes occupauere, & nomine ducis gentem Rhætorum condiderunt. *Plinius*, qui tempore Vespasiani uixit, in natural. hist. lib. 3. cap. 19. numerat

merat Rhætos inter Alpinas gentes. Cornelius Tacitus

Tacitus, qui fuit tempore Traiani, scribit in lib. de situ & moribus Germanorū, in hunc modū: Rhænus Rhæticarum Alpium inaccessō ac præcipiti uertice ortus. Paulus Diaconus Aquileiensis, qui anno dñi 742. uixit, asserit duplices esse Rhætios, et seipsum declarans, ait ueros Rhætios habitare in Alpibus. Sunt aut hæc uerba eius lib. 2. cap. 11. hist.

Paulus Diaconus.

Longobardorum: Inter Mediolanenſes & Sueuiam Alemannorum prouinciā, quā septentrionem uersus sita est, duæ prouinciæ, scilicet Rhætia prima et secunda inter Alpes consistunt, in quibus proprie Rhæti habitare noscunt. Ex his uetustis historicis satis probatum arbitror, Rhætorum nationem in Alpibus iuxta fontes Rheni consedisſe, atq; in asperis illis uallibus construxisse arces et turres, atq; alia id genus propugnacula ad sui defensionem: quæ in uasta illa solitudine usque adeo aucta fuerunt, & quædam in tam inuis locis sita, ut uehementer mirandum sit, quomodo ibi uel ædificium extrui, uel homines habitare potuerint. Id ausim affirmare, neq; in Italia, neque in Gallia aut Germania ullum esse locum, in quo tot arces et præsidia, ut in isto, inueniantur, præsertim ubi fundus est tam asper & infœcundus. Quædā præsidia in ipsis Alpium radicibus locata inueniuntur, tametsi pleraq; ruinosâ hodie iaceant, & solum indicium ueteris ædificij ostentet. Necessario proinde fatendum, extraneam aliquam & diuitem gentem hæc tam multiplicia ædificia fundasse in locis tam squalidis, non autem indigenas & ibi educatos, qui id minimè facere potuissent, cum regionis illius prouentus tanti non sint, ut expensas huiusmodi ferre possint. Aliunde igitur suppetiæ illæ ministratæ sunt, nempe ex Thuscia. Nam proculdubio postquā homines illi

Rhætiae arces

Arcium multitudo

discedere coacti sunt, qui diuitijs abundarāt, secum tulerunt quicquid corradere potuerunt, & ex his quæ necessaria non erant, munitiones in asperis illis locis condiderunt, ubi prius nulla humana fuit habitatio, exceptis Lepontijs, qui itinera occupabant quæ ex Germania & Gallia ultra Alpes in Italiam ducunt, de qua re infra latius dicet̃. Iam enim facta, imò tuta erant itinera per Alpes, aliàs Thuscias eas minime transcendissent. Ptolemæus, Claudianus, & alij quidam qui longe post memoratos historicos uixerunt, in quorum sententiã eunt doctissimi uiri B. Rhenanus & Bilibaldus Pyrcckheimerus, mentionem faciunt alterius cuiusdam & maioris Rhætiae, sed de qua nos hic non loquimur, infra autem suo loco eius recordabimur, ubi quoq; dicemus quomodo Rhæti ditionem suam ampliauerint, & indies maiora acceperint incrementa.

B. Rhenanus.
Bilibaldus
Pyrcckheimerus.

Rhæti quomodo ampliauerint terminos suos. Cap. V

Rhætij bellicosi

De Rheguscis
coniectura.

Ostquam Rhæti in memoratis asperis locis aliquandiu confederunt, facti sunt posteri eorū ex loci asperitate bellicosi, ignaui & animosi, deposita maiorū suorum ignauia, uirilem induentes animum, quo robore propagarunt suam ditionem ultra Alpes usque ad Comum, Veronam et Tridentum: citra autem Alpes, usq; ad lacum Riuanū, quem uulgò *Wallensee* uocant, & ad Brigantium, ubi initium est Podamici lacus, quō ab utraq; Rheni ripa Alpes extenduntur. Non tamē uidetur mihi uerisimile, totum hunc tractum Rhætos occupasse, sed uallem Rheni Germani possidētes, extero populo locum non cesserunt: nisi fortè ditiores & potentiores ex Rhætis squalida refugientes loca, & fertiliorem quærens terram, sese in demissiora insinuarint loca, & ibi emerint

emerint cōmodiora habitacula, aut aliàs obtinuerint, ut iam cōmemorauimus. Castrum Montfort & comites eius ex Rhætj̄s initiū habuerunt. Item duo alia castra, haud longè à se distantia, quæ uocantur Amisum excellsum, nouum & uetus, uulgò hohem Emps, ex Rhætj̄s quoque originem acceperunt, & eorum familia adhuc extat. Horum meminīt quoque Nauclerus in sua Chronica, in hunc modū scribens; Anno domini 1195. Henricus Imperator sextus misit ex Neapoli aliquos captiuos nobiles, præsertim regis Tancredi filium, ad Curia Rhætorum, et ex oculatum coniecit in carcerem in castro quodā Amisi nomine, quod est Emps, ubi & tota uita sua captus mansit. Est & in alio latere Rheni, è regione Montfort, uilla quædam monticulo rotundo imposita, quam Germani corruptè uocant Montiglen, Rhæti uero Monticulum, quæ pristinum retinuit uocabulū, & præter ipsum pauca alia in descensu illius lateris inuenies Rhætica uocabula; nam ferè omnium oppidorum, uillarum, uicorū, montium et ualliū nomina quæ in tota Rheni ualle uisuntur, Germanica sunt, qualia sunt Grunstein, Wartensee, item Altstetten, Rineck, Marpach, Balgach, Berneck, Rosenberg, Monstein, Buchberg, & alia multa nomina, quæ hic superfluum duximus recitare. Hæc proculdubio à Rhætis ortum non habuerunt, fieri tamen potest quod illorum locorū habitatores temporis successu Rhætis subiecti fuerint, sicut & hodie Heluetj̄s subiecti sunt habitatores Bellizonæ & Lugani, uulgò Lowetz, & alij multi qui alia quàm Heluetj̄ loquuntur lingua, unde colligitur eos ab Heluetj̄s non descendisse, sed dominio eorum sponte protectionis gratia sese subiecisse.

Mons fortis

Amisum

Nauclerus

Monticulus

Montiglen

*Rhæguscorum
locorum nomi
na Celtica.*

Quomodo Rhæti deuaſtarint Comum, et terminos ſuos exten-
derint uerſus Tridentum & Veronam. Cap. VI

Nno circiter 86, ante Chriſtum natum, cum Romanorum Conſules eſſent Cn. Pompeius Strabo, Magni pater, & L. Portius Cato, & Rhæti iam annis 501. Alpium regiones occupaffent, & Comum deuaſtaſſent, fuit oppidum illud rurſum per Pompeium inſtauratum, de quo Strabo lib. 5, ſic ſcribit: Comum mediocris erat colonia. Cæterum Pompeius Strabo, Magni pater, colonos in eam reſtituit, quã incumbentes Rhæti uaſtauerant. Hinc conijcere licet, eo tempore Rhætos terminos ſuos propagaffent uſq; ad terras Tridentinorum, Veronenſium atq; Comenſium. Fieri aut̃ poteſt quod initium huius belli fuerit eo tempore, quando Heluetij pugnãtes contra Romanos percufferunt Lucium Caſſium Conſulem eorum, & tunc Rhæti quoq; qui uicini erant Heluetiorum, criſtas contra Romanos erigere auſi ſunt. Sed & Cimbri illis temporibus bellum gesserunt contra Romanos, idq; iuxta fluuium Atheſim, haud longè à Rhætorũ terris, quod fortalliſ Rhætos quoque animoſiores fecit. De bello Cimbrorum & Romanorum uide Florum ſuper 68. lib. Liuij, ac aliquot præcedentibus.

De oppidulo Wallenſtat, & lacu eiufdẽ, & quomodo Rhæti ſuccumbentibus Heluetijs imperiũ ſuum dilatauerint uſq; ad regionem Gaſtern. Item de conſinijs Curenſis et Conſtantiẽſis epiſcopatus, atque de regione Heluetiorum quam Marſiam uocant. Cap. VII

Caſar lib. 1.

Rhæti, ut iam diximus, ditionẽ ſuam extenderunt uſq; ad lacum Riuanum, & lacum Podamicum, id quod factũ uideatur eo tempore, quãdo Heluetij relictis terris

terris suis, incensisq; habitationibus, animū in Galliam direxerunt, ut illam occuparent. Sed postea à Cæsare uicti, & ferè omnes interfecti fuere, paucis saluatis, de quibus Strabo sic scribit lib. 4. Cæsar reliquos ad millia octo saluos emisit, ne Germanis finitimis desertum agrum sineret: hoc est, ne Germani occiduum Rhæni latus quoq; occuparent. Scribit tamen Cæsar, reliquias maiores superfuisse. Illo tempore Rhæti prædia sua steriliora, quæ habuerāt in Alpibus, relinquentes, inq; subiecta loca se demittentes, quæ longè uberiora erant, & iam uacua possessoribus suis Heluetijs, occupare cœperūt omnia, aut maiorem eorundem partem. Cumq; uicti Heluetij ex Gallia redire cogentur, non satis uirium fuit eis ut excluderent ab antiquis sedibus suis quas iam occupauerant Rhæti: aut certe, quod uerisimilius esse uidetur, sponte illis donarunt regionem suam, præsertim cum plurimum in Gallia imminuti essent, nec sufficerēt pro colenda tota terra. In hunc itaq; modum arbitror Rhætos primum extendisse limites suos uersus Galliam, idq; ante Christum natum annis 55. Oppidum Vuallenstat, in superiori parte lacus Vuallenstatij situm, non appellatur Rhætice Vallisstadium, ut Vadianus putat, ob id quod locum habeat in ualle littoris illius lacus: sed obtigit huic oppidulo nomen illud olim, quod occupatū esset & habitatum à Rhætis. Tunc enim Heluetij, qui inferiorem lacus illius tenebant partem, utebantur lingua Germanica, & dederunt nomen Wallenstat memorato oppido, quod habitatur à Rhætis; barbara, hoc est, aliena à Germanica utentes lingua. Vocāt enim Germani extraneas gentes quæ non cōmunicant cum eis, in uernacula lingua, Vualen & Vualchen, potissimū Italos & Gallos, Eadem ratione lacus ille cum in potestate

Walensstat

effet Rhætorum, à Germanis appellari cœpit Vualenstadius lacus, quod nomen usq; in hunc diem retinet, haud secus quàm regio Walgœw, quasi Walchen gœw, à Rhætis illis nomen accepit, de qua infra quoq; dicetur. Sciendum præterea quod Rhæti lingua sua memoratum oppidum Walenstat nominarunt Riuam, id est, Ripam; lacum aut ipsam, Riuam, id quod testantur antiquissimæ literæ fundationis Curiensis. Quo pacto uero Rhæti eiusdem lacu ulteriora loca occuparint, aduerti potest ex nominibus oppidorū, præsertim Tertzen, Quarten, Quint. & inferius ab alio latere, Sewes, Quinten, in quibus locis custodia fuerunt atq; uigiliæ, per quarum stationem ditionem suam ampliarunt, quousq; terram ultra Sewen, Wesen, id est, Vesium, Schennis, & terram domini Windeck obtinuerunt, ubi castra sua fortissima locarunt. Hinc regio illa adhuc usq; diem uocatur Gastern, quod usq; ad eum locum Rhætij castrametati fuerint. Hoc ergo pacto Rhæti obtinuerunt & denominarunt regionem illam, quod scilicet in tractu illo castra sua locassent et limitem regionis suæ contra Heluetios posuissent: unde & barbaram appellationem Gastern retinuit, quod castrorum limitem significat, sicut et Heluetiorum confinium, qui Germanicè loquebantur, Germanicam retinuit appellationem; nam limes ille terræ eorum ad Gastern usq; pertingens, lingua eorum March fuit appellatus, qd latinè regionis alicuius aut agelli limitem significat. Limes autem ille Rhætorum, Gastern ab Heluetiorum Marca secernēs, est Limagus amnis ex Glarona descendens. Est & usq; in hunc diem uera Marca, quam inferiorem uocant, diocesim Constantiensem separans à diocesi Curiensi, et est efficax argumentum uetustæ illius regionū distinctionis, Nam Marca illa & Claronenses

Walgōw

Riuam

Lacus Riuanus

Tert, Quart,
Quint.Wesen
Windeck

Castra, Gastern.

Limagus

Limes Rhætorū
ac Heluet.Limes diocesum
Curie & Constant.
stant.

ronenses, exceptis Kyrentzen, Niderurnen & Biltten, quod etiã ab antiquis temporibus Schennensium in Gasterne est, ad Constantiensem dioccesim pertinent: & e diuerso lacus Walensee et tota regio Gasterne, excepta inferiore parochia, quã Oberkilch appellatur, & ubi Rhætorum regio finem habet, totum pertinet ad Curieensem dioccesim. Fuit et tota regio Gasterne etiam intra 500. annos annumerata Curienfibus, hoc est Rhatis, id quod testantur priuilegia Cæsarea templo Schennis, quod est in Gasterne, concessa, quorum tenor hic est:

IN nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Henricus diuina fauente clemẽtia Rex. Si dignis petitionibus fidelium nostrorũ benignum auditum adhibere studuerimus, apud Dominum & homines condignam remunerationem habere non dubitamus. Quapropter omnium Dei nostriq; fidelium, præsentium scilicet & futurorum nouerit industria, qualiter fidelis noster Vdalricus Comes, pietatis nostræ clementiam adiens humiliter rogauit, ut monasterium quod Skennines dicitur, à parentibus suis et à se fundotenus constructum, in honore quoq; sancti Sebastiani martyris dedicatum, sitũ in pago Churualacha, in Comitatu Eberhardi Comitis, & sanctas moniales inibi Deo sub Canonica regula seruientes, in nostrũ mundiburdũ, tuitionem, defensionemq; acciperemus: cuius petitioni pium assensum præbentes, ob interuentum ac petitionem dilectæ coniugis nostræ Agnetis reginæ, præfatum monasterium cum ecclesijs, dicimus ecclesiam Nuolun, cum curte, cæterisq; appëdicijs, ecclesias Chnonouua, Vuila, Retinouua, cum curtib; ecclesiam uero Mellingen, necnon cætera bona quę uidentur habere in uilla Ranchuula, Kingun, Frouuines, Cheizines, Finines, Estones,

Scenines

Churwalen

Nulen

Rnonow

Wylen

Reitnow

Mellingen

Ranckwyl

Gisingen

Frowis

Gezis

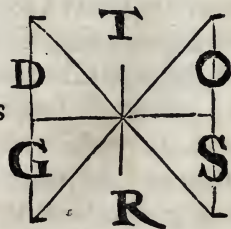
Finen

Eschens

Zizers
 Costers
 Benders
 Saleers
 Pludentz
 Schlyns
 Walastat
 Murg
 Fly
 Mur
 Wincklen
 Kaltbrunnē
 Mundolsch
 Riet (wyl
 Schmārickē
 Tufflincken
 Butticken
 Bar
 Chobar
 Wettingen
 Goltbach
 Schwyz

decimationem in Zizures, Thosteres, cum omni utilitate in Beneduro, dimidia pars curtis & ecclesiae Faleres, Pludenes, Slines, Vualastade, Murga, Flia, Mura, Winchelen, Chaltebrunun, Mundoluesuulari; in Rieta, Smarinchouen, Tuffelinchouen, Butinchouē, Barra, Cholunbari, Wettingun, Goltbach, Suites, & cum omnibus utilitatibus uel utensilibus ad idem monasterium pertinentibus, seu quaecumq; adhuc diuina pietas illuc augeri uoluerit, in nostrum mundiburdium, tutionemq; suscepimus, nostraq; autoritatis præcepto roborauimus, eo quoq; tenore, ut præscriptū monasterium & sanctæ moniales eandem libertatem quam cæteræ regales habeāt, & perpetualiter in eadem consistant. Decreuimus autem atq; cōstituimus, ut eadem sanctæ moniales inter se liberam potestatem habeant eligendi Abbatissam, cui à regia potestate idipsum cōmitteretur officium. Et ut hæc nostri mundiburdij uel tutionis autoritas stabilis & inconuulsa omni tempore perseueret, hanc chartam inde conscriptam, subtusq; manu propria roboratam sigillari iussimus.

Signum domini Henrici regis
 tertij inuictissimi. R.

Theodericus Cancellarius uice Burdonis Archiepiscopi & Archicancellarij recognouit.

Data iij. Calendas Februarij, indictione xiiij. anno dominicæ incarnationis M. xlv. anno autē ordinationis Henrici Regis tertij xvi. Regni uero yi. Actum Turego feliciter, amen.

De Rhætorum uersus Podamicum lacum limite. Cap. VIII

Abet præterea Rhætorum regio iuxta Rhenum & hunc litem, ut extendat per Rheni descensum usq; ad lacum Podamicum & nõ ultra, ubi Rheni nomen unà cum Rheno ipso à lacu absorbet. Vnde Strabo lib. 4. de Rhætis sic habet: Ipsi aut ad ea usq; loca quæ Rhenus secatur, extenduntur. Scribit quoque lib. 7. de lacu Rheni in hunc modum: Ad eum lacum Rhæti paululum absunt, amplius Heluetij (qui hodie sunt Swiceri) & Vindelici, quos iam uocamus Lintzgœwer, & deserta Boiorum regio usque ad Pannonios; magis autem Heluetij; & Heluetij in montibus campos habitant, Rhæti uero et Norici ad Alpium summa tenent. Hinc patet, eo tempore quo Strabo uixit, tempore scilicet Augusti et Tiberij, ditionem Rhætorum extensam fuisse usq; ad initium lacus Podamici & ad Brigantium, & non ultra.

20 De Vindelici, & quomodo Rhæti atq; Vindelici Heluetios & alios populos obruerint: item quando Rhæti Romanis subditi fuerint. Cap. IX

Vod autem post infortunia Heluetiorum Rhætij ditionem suam ampliauerint, subindicat iam memoratus Strabo in lib. 4. sic scribens: Isti finitimas Italiae partes omni tempore, & Heluetiorum & Sequanorum & Boiorum & Germanorum incurtabant. Porro Vindelicorum regio situm habet inter lacum Podamicum, Hercyniam syluam, quã hodie Nigram syluam uocamus, Danubium et Lycum. Retinuit autem nostro æuo paruus quidam terræ tractus nomen pristinum licet corruptum, nempe Lintzgœw, qui à Lindaugia uersus Marchdorff & ultra porrigitur, constituens capitulum in diocesi Constantiensi,

30 *Vindelicorum situs*

quod uocant Capitulum Lintzgoew. In una Vindeliciæ extremitate iuxta Lycum fluuium locatur Augusta, & in opposita Lindaugia, quæ, ut uideſ, olim inſula Vindelicoꝝ appellata fuit, de qua Strabo quoq; ſcribit, ut infra cõmemorabimus. Vindelici itaq; olim incurſiones fecerũt in uicinos quoſq; populos, præfertim in Sequanos, quos Sunggoienſes eſſe putant, Boios, & alios adiacentes Germanos, ſicut et Rhæti moleſtarunt uicinos ſuos Italos & Heluetios. Poſtea uero tẽpore Auguſti, annos 10 circiter 13. ante Chriſti incarnationem, ſunt et Vindelici atq; Rhæti multifariã impugnati, & magna pars ditionis eorum Romanis ſubiecta, idq; per ſtrenuos illos fratres Tiberium & Druſum Cæſaris priuignum. Vnde Eusebius in Chron. Olympiade 191. anno 2. Tiberius Vindelicos Romanã prouinciã facit. Et Velleius Paterculus lib. 1. Tiberius Cæſar Rhætiam & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos, nouas imperio Romano ſubiunxit prouincias. Idem lib. 2. ſic ſcribit: 20
 Auguſtus Cæſar haud mediocris belli molem per Tiberium Neronem experiri ſtatuit, adiutore operis dato fratre ipſius Druſo: quippe uterque diuiſis partibus Rhetos Vindelicoſq; aggreſſi, multis urbium & caſtellarum oppugnationibus, necnon directa quoq; acie feliciter functi, gentes locis tutiſſimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo quàm damno Romani exercitus, cum earum plurimo ſanguine perdomuerunt. Hæc ille. At uideri poſſunt ad principũ 30
 adulationẽ hæc ſcripta. Suetonius in Auguſto aliter habet: Rhætiam, inquit, et Vindelicos ac Salafſos gentes Alpinas coercuit. Conformiter Lucanus: Indomitum Rheni caput &c. Florus in 136. librum Liuij prioribus alludens ſic ſcribit: Rhætia
 à Tiberio

à Tiberio Nerone & Druso Cæsaris priuigno do-
 mita. Causa huius belli ignorat, nisi quod conijci-
 tur Romanos mouisse bellum contra Rhætos &
 Vindelicos, eò quod ipsi bellum intulissent Helue-
 tijs & Sequanis Romanorum prouincijs, Strabo
 lib. 4. hanc signat rationem, quod Rhæti superiori-
 bus annis inopes latrocinati fuissent, et nemini tutū
 iter permisissent per Alpes; nam inopia acti, rapi-
 nis operam dederunt. Quapropter Cæsar Augu-
 10 stus eorum uolens compescere sæuitiam, misit pri-
 uignum suum, qui armata manu illos reprimeret.
 Et in hunc modum illorum conatibus repressis, iti-
 nera rursum tuta reddita sunt. Quod autē Drusus
 bellum gesserit contra Rhætos, testatur Horatius
 lib. 4. Ode 4. in hæc uerba: Videre Rhæti bella
 sub Alpibus Drusum gerentem. Et Suetonius in
 Claudium capite 1. Drusus dux fuit Rhætici belli.
 Hinc uallis *Walgoew* per descensum amnis Illi usq;
 ad Rhenū et paulò ulterius, olim uocata fuit Vallis *Vallis Drusiana*
 20 Drusiana, id quod testant̃ antiqua monumēta quæ
 habentur in cathedrali Curia ecclesia. Antea uero
 coloni eius dicti fuerunt Estiones, de quibus infra.
 Fieri etiam potest, quod Drusus cum exercitu suo
 aliquantam moram fecerit in illa regione, donec
 Rhætiam deuicit. Interim autem Tiberius Drusi
 frater et coadiutor, suppressit apud Podamicum la-
 cum Vindelicos, hoc est, *Lintzgoios*, cōmodissimè
 utens in insula Podamici lacu; hinc enim nauali prelio
 illos concussit. Vnde Strabo lib. 7. de lacu Rheni:
 30 Is habet insulā, qua uelut arce ad inuadendos Vin- *Insula lacus Bris-*
 delicos cōmodissimè usus in naualibus pugnis Ti- *gantini*
 berius. Hanc insulam reor fuisse eam quæ est iuxta
Lindaugiam, quæ adhuc insula appellatur, & non
 insulam *Richenow*, ut D. Beato Rhenano uisum
 est. Nam non raro per annum equo & pede licebit

ingredi infulam istam de qua Beatus loquitur. Cæterum post mortem Drusi, Rhæti rursus bello petuntur, idque per Tiberium, qui & plurimos strauit; at illi maluerunt mortem oppetere, quam Romanis ceruicem subdere, eorumque ferre dominium. De quo Horatius lib. 4. Ode 14.

Maïor Neronum mox graue prælium

Commisit, immanesque Rhætos

Auspicijs pepulit secundis,

Spectandus in certamine martio,

Deuota morti pectora liberæ

Quantis fatigaret ruinis,

Indomitas propè qualis undas &c.

Hoc itaque pacto Rhæti subacti sunt Romanorum dominio. Scribit Strabo libro 4. de Rhætis, quod

*Rhetorum
merces*

cum in desertis locis agerent rapinis intenti, ex uictus & cæterarum rerum inopia illis interdum parcebant hominibus, qui campos habitabant, ut haberent qui eis suppeditarent; contra illi resinam, picem, tedam, ceram, caseum, mel, retribuebant, quorum quidam copia eis supererat. Eusebius Cæsariensis in suo Chron. refert, quod Olymp. 133. anno 3. Tiberius de Rhætis, Vindelicis, Armenijs ac Pannonijs triumphauerit. Sed hic notandum, Romanos sæpe triumphasse, etiam cum quis hostem solum strauisset, & non subiugasset aut domuisset, id quod uidere licet in Liiuo deca. 4. de Gallis, quos Romani Cisalpinos uocarunt, & in alijs locis eiusdem autoris. Sic aliqui putant actum fuisse cum Rhætis. Nam in Suetonio, qui magnæ inter historicos est autoritatis, non scribitur, domuit, sed coërcuit, quasi dicat, cohibuit aut retroëgit. Haud secus scribit Lucanus insignis poëta, & qui nullo historico inferior aestimandus est, Caput Rheni indomitum esse; hoc est, homines iuxta fontes Rheni habitantes,

tes, indomitos esse. Ex quibus uerbis memorati scriptores putant, superiorem Rhætiae ligam nunquam fuisse sub Romanis aut domitam ab eis, exceptis fortassis illis, quorum habitatio est in locis Rheni inferioribus, nempe in Tumleschg, è regione Furstnow & Curiae: quorum opinionem ueritati non dissimilem, hic non duximus discutiendam. Illis quoque temporibus Lucius Munacius Plancus, qui sub Imperatore Augusto bis Romanorum Consulem egit, uictoriam assecutus est contra Rhætos, & ob id Romae triumphum habuit, cuius mentionem facit uetustissima lapidis inscriptio, quae adhuc inuenitur in Caieta urbe maritima, in regno Neapolitano sita.

INSCRIPTIO CAIETAE.

L. Munatius L. F. L. N. L. ProN. Plancus, COS. Cens. Imp. Iter. VII. uir. Epul. Triumph. ex Rhætis. Aedem Saturni F. de manubijs. Agros diuisit in Italia Beneuenti. In Gallia colonias deduxit Lugdunum & Rauricam.

Explicatio.

Lucius Munatius Plancus Lucij filius, Lucij nepos, Lucij pronepos, Consul, Censor, Imperator iterato, Septumanus in sacerdotio, Triumphator ex Rhætis, aedem hanc Saturno fundauit ex facultatibus bello paratis. Agros Beneuenti diuisit in Italia, & in Galliam in ciuitates Lugduni atque Augustae Rauracorum (quae est prope Basileam) nouos colonos collocauit.

Ex Raph.

Volaterrano

Descriptio Rhætiae secundum Ptolemæum. Cap. X

Laudius Ptolemæus, qui multis annis post Liuium, Trogum, Strabonem &c. uixit, scribit lib. 2. cap. 12. tempore suo limites Rhætiae & Vindeliciae hos fuisse;

Occidentale latus terminatur monte Adula, qui hodie uulgò uocatur Vogel, & oritur ex eo Rhēnus, & linea quæ est inter capita amnium Rhēni et Danubiū. Latus septentrionale terminatur parte Danubiū, quæ est à fontibus usq; ad Aeni fluuij scissionem. Orientale uero latus ab ipso Aeno terminatur. Meridionale, Alpium montibus supra Italiam extensis apud Graias Alpes & apud Pœnas, qui sunt iuxta principium Lyci amnis, qui in Danubium exit, et mœnia urbis Augustæ alluit, Rhætiamq; à Vindelicia disiungit. Secundum hunc Cosmographum, Augusta in Rhætia, & non in Vindelicia locū habet, & limites quos ipse statuit, comprehendunt Rhætiam, totam Vindeliciam, & bonam partem Heluetiæ, potissimum superiorem & inferiorem Thurgoiam, quam fortasse Rhæti suis temporibus, post cladem Heluetiorum supra memoratam, iam tum obtinuerant. Alioquin secundum hanc Ptolemaicam descriptionem, Heluetij & Vindelici nusquã attigissent lacum Podamicū: cum tamen Strabo scribat, suo æuo totum lacum fuisse intra terminos horum duorum populorum, Rhætos aut̃ modica regionis suæ parte illum contigisse. Vnde patet, Thurgoiam seu Durgeam tunc fuisse Helueticam Rhætiam, quippe quæ à Rhætis deuicta fuit, haud secus quàm hodie Lowers, Lucarus, Mendris in Italia, usq; ad urbem Comū; item Schaffhusia, Eglisow, Stein & Rotwila in Germania, Basilea apud Rauracos, Mulhusen apud Sequanos, qui hodie Sunggoienses appellantur, omnes Heluetij appellari poterunt. Quapropter Rhætia illa subacta, quã campestris uel inferiorem uocant, nō habenda est propriè pro Rhætia ipsa, cum non sit uera Rhætia, quæ situm habet intra, & non extra Alpes, unde & in hunc usq; diem appellantur

Cani

Alpes Graie & Pœnæ

Campestris uel inferior Rhætia

Cani populi, & ob percussum fœdus Confœdera-
 ti canit: quo uocabulo datur intelligi, illos esse senio-
 res in natione illa, præsertim cū autores Ptolemæo
 uetustiores testentur, antiquos Rhætos in Alpibus
 habitasse, summâque iuga occupasse, & id nedum
 iuxta Rhenū, uerum & ultra Alpes uersus Italiâ
 ualles inhabitasse, quorum limitum Ptolemæus in
 sua descriptione nequaquã meminit, sed discrimina-
 ri ait Rhætiã ab Italiâ Alpium cacuminibus, quæ
 10 tamen utrinquẽ Rhætorū sunt. Sed fieri potest, quod
 eo tempore Rhætiã nonnihil fuerit alterata, & id
 per Romanos, exigentibus ita prouinciârum præ-
 fecturis: propterea uero Ptolemæica limitatio in
 hac & similibus descriptionibus non uidetur imi-
 tandâ: nec Ptolemæi insignis illius Cosmographi
 propositum fuit, quamlibet paruam regionem aut
 ciuitatem per suos limites & terminos præcise de-
 scribere, sed totū mundum deliniare, et simul osten-
 dere situm cuiuslibet loci, limites uero non exactè
 20 obseruare. Vnde factum est, ut nōnunquã ciuitatem
 aliquã tribus aut quatuor Germanicis miliaribus
 locauerit à uero suo situ quẽ in terra habet. Sed il-
 lud nequaquã est curandum, præsertim cum tam mi-
 rabile fecerit opus, totum mundū comprehendens
 in circulo, mare & terram per suos terminos me-
 tiens & conscribens, & præterea omnium celebrium
 gentium & ciuitatū nomina cōmonstrans. Quod
 autem prima et antiqua Rhætiã terminos & situm
 habuerit in Alpibus, ut supra ab initio ostēdimus,
 30 aduertit potest ex supra memoratis antiquis histo-
 ricis, qui Rhætorum mentionem faciunt, et omnes
 testantur Rhætos fuisse Alpinos populos, et inco-
 luisse Alpes ipsas. Cæterum regio quæ est inter Po-
 damicum lacum et ortum Danubiũ, usquẽ ad com-
 mixtionem Lyci & Danubiũ, nullas habet Alpes.

*Iudicium de Pto-
 lemæo*

Thurgoia aut solitudines; ad hoc superior Thurgoia à lacu memorato usq; ad ostia Thuri fluuij, ferax est uini atq; frumenti, & utrunq; littus lacu decoratur multis oppidis, ciuitatibus, feracitate uini & frumenti, & amœnitate, & tamen non sunt Alpinae gentes, sed optimam terram possident, Strabo uero scribit lib.7. in hunc modum; Ad eum lacum Rhæti paululum absunt, amplius Heluetij & Vindelici &c. Rhæti ergo inhabitauerunt excelsos uertices Alpium, Heluetij uero & Vindelici habuerunt planities in montibus atq; iuxta prædictum lacum. Idem Strabo lib.4. sic scribit; Rhenus magnum in lacum effunditur, quem Cereti & Vindelici propius attingunt. Et lib.7. Lacus Rheni habet insulam, qua uelut arce ad inuadendos Vindelicos commodissime usus &c. Hæc omnia clarè demonstrant, maiorem partem lacu Podamici & attingentium regionum, Rhætorum non fuisse, sed portionem aliquam. Nam si illorum terra lacum non contigisset, quomodo Tiberius ex lacu istos inuadere potuisset? Præterea si iuxta mentem Ptolemæi hæc omnia ad antiquam Rhætiam pertinuissent, habuissent Rhæti maiorem & populosiorẽ regionẽ in planicie quàm in Alpibus, immeritoq; à Liuius appellati fuissent Alpini populi in asperis habitantes locis, & ex asperitate locorum efferi facti, ut supra diximus; alioquin quomodo potuissent nobiles illi, quales ab initio fuerunt, in bonis terris degenerare in tantam feritatem? Loquor autẽ de Thurgoia, Constantia, Lindaugia, Buchhorn, Rauenspurg, Marchdorff, Merspurg, Vberlingen, Mindelheim, Pfullendorff &c. ubi semper et in hunc usq; diem fuerunt & sunt homines prudentes, negociationibus intenti, industrij, bonis moribus imbuti, & alieni ab omni rusticitate atq; feritate. Vnde colligimus, hanc planam &

10
 20
 30
 exteram

*Vindelicorum
 urbes*

10 exteram regionem nunq̄ sub Rhætorū dominio
 fuisse, quippe qui asperas duntaxat Alpes & earū
 ualles inhabitauerunt, & inde feritatem illam, quam
 adhuc habent, contraxerūt. Dicit præterea Līuius
 Rhētos linguam suam Thuscānam retinuisse, licet
 plurimū corruptam. Non aut̄ inuenitur, nec unq̄
 est auditum, regiones inter Danubiū et Podami-
 cum lacum atq̄ Thurgoiam usq̄ lingua extera &
 alia à Germanica, et ob id minimè Rhætię sunt ac-
 20 censendæ. Nec obstat, si dicas, barbaram illam &
 exteram linguam in ciuitate Curia & alijs multis
 locis abolitam, et Germanicam introductam, cum
 ibi & hinc usq̄ ad lacum Wallensee, ferè omnes uil-
 læ, montes, syluæ, ualles, Alpes, flumina, agri et pra-
 ta, nomina habeant barbara, peregrinæ illius lin-
 guæ certa uestigia. Similiter licet inuenire quædam
 oppida in descensu Rheni usq̄ ad initium lacu Pod-
 damici, quæ id testant̄. Hinc aut̄ ad Thurgoiam et
 30 uersus Danubiū nullū penitus tale deprehēdes in-
 diciū, exceptis quibusdā locis quę per Romanos
 fundata, belli occasione aut castrorū locatione no-
 men acceperunt, ut est Arbona, seu Arbor felix,
 Constantia &c. In summa, latera Constantiensis
 lacus termini sunt Heluetiorum et Vindelicorum,
 iuxta apertum Strabonis testimoniū, et non Rhæ-
 torū; etiā si nō abnuamus, tempore Ptolemei aut̄
 etiā ante, Heluetiam & Vindeliciā Rhætia sub-
 iectas fuisse, sed non diu subiectam tenuerunt, quia
 Alemanni ex utroq̄ latere Podamici lacu Rhætos
 30 expulerunt, et regionem sibi uendicarunt. Fuerunt
 etiā Rhæti ab initio populus à patria expulsus,
 & absq̄ dubio non multū bellicosus, alioquin non
 permisissent se tam facile per Gallos à patria sua ex-
 pellere: & eadem ratione nō ualuerunt optimam
 aliquam terram usurpare, quis enim locū eis de-

*Ex Rhætorū lin-
 gua argumētum*

Alemanni

*Argumenta
 uerisimilia.*

diffet? Verisimile præterea est bonas regiones citra Alpes, tam Thurgoiam quàm tractum ultra lacum usque ad Danubiũ, tunc habitatas fuisse. Et cum isti aduenæ Rhæti in exercitatu fuerint ad bella gerenda, proculdubio nullum populũ incognitum in exteris regionibus inuaserunt aut uí obruerunt, sed in agrestibus locis mansionem constituentes, pacem & quietem quæsierunt, præsertim cum tunc Heluetiorum potentia tanta fuerit, ut Gallis Germanisque omnibus, imò Romanis ipsis audent bellum indicere. Id si uerum est, proculdubio non permisissent Rhætos ultra Alpium septa uersus suam ditionem terminos ipsorum dilatare. Postquam uero Romanorum bellis infestari cœperunt, possibile est tunc Rhætos transgressos limites suos, et non uam Rhætiam, hoc est, ampliorem fecisse. Hoc aut non obstante, antiqua & uera Rhætia, ut supra abunde probauimus, obiter attigit lacum Podamicum, idque in superiori eius parte; ulterius uero Heluetij & Lintzgoij eum lacum contigerunt. Postea tamen modico elapso tempore, Heluetiorum et Lintzgoiorum nomẽ ferè penitus intercidit; de quo infra. Et tunc Rhætorum limites longè extensi sunt in regiones Heluetiorum et Vindelicorum, ut etiam lacum Podamicum intra eos comprehenderint, id quod Plinius, Ptolemæus, Solinus & Claudianus testantur. Vnde Plinius lib. 9. cap. 17. Lacus Rhætiæ Brigantius. Et Solinus cap. 23. de Gallia: Rhæticus ager optimus & ferax, Brigantino lacu nobilis. Item Claudianus in uictoriam Atalarici:

- Sublimis in arcton

Prominet Hercyniæ confinis Rhætia syluæ.

Quæ se Danubij iactat Rhenique præentem.

Sed non diu hanc ampliata ditionem retinuerunt. Nam in tractu illo surrexerunt contra Romanos quadam

Heluetiorum potentia ante tempora Iulij Cæs.

10

20

30

quædam conſpirationes, Alemannorum uſurpan- *Alemanni*
tes nomen, & Rhætos Romanis ſubditos coëge-
runt pedem referre in Alpium primã manſionem,
ut etiam contenderint ultra Brigantiũ arma in eos
mouere. Qua re motus Conſtantiuſ Imperator, mi-
ſit exercitũ uſq; Brigantium, qui cum Vindeliciſ,
hoc eſt, Lintzgoijs, qui tunc Lentieneſes appella- *Lentieneſes*
bantur, & facti fuerant Alemanni, congregederẽtur;
cuius belli Ammianuſ meminit lib. 15. in hæc uer-
ba: Lentieneſibus Alemannicis pagis indiũtum eſt
bellum. De quo bello & eiua cauſa infra fuſius dice-
mus. Sic itaq; factum eſt, ut illo tempore regioneſ
Rhætorum, Heluetiorum et Vindelicorum redie-
rint ad priſtinoſ limiteſ. Haud diſſimiliſ quædam
nata fuit diſſenſio ante 550. annos inter Abbatem
monaſterij S. Galli, cuiuſ ſituſ eſt in Thurgoia, in
regione Heluetiorum, & Comitem Lintzgoia, *Rheguſci*
hoc eſt, Vindelicię, propter oppida quædam Rin-
goia, id eſt, Rhætię, cõueneruntq; ad dirimendam
litem illam ſingularum cõmunitatum gubernato- *Cõmunis limes*
res, pacataq; diſſenſione, literiſ ſigillatiſ cautũ eſt, *Vindelicorum,*
ne in poſterum tale quod oriretur diſſidiũ. In hac *Rhætorum, &*
autem conuentione declaratur, inferioreſ Thur- *Heluetiorum.*
goia marcam Heluetiorũ eſſe, & Ringoiam Rhæ-
torum: & in hunc uſq; diem hæc uera eſt inferior
marca Ringoia & Thurgoia, extenſa à Schwar-
tzeneck, quę eſt in montibuſ Appencellenſiũ, uſq;
ad ingreſſum Rheni in lacum Podamicũ. Deſcen-
dit autem Rheni riuuſ à latere occidentali laci Bri- *Oſtia Rheni in*
gantini ſpatio dimidiũ miliariſ Germanici, priuſq; *lacum*
conuerſuſ lacum ingreditatur. Hinc autẽ ſic collige-
re licet: Si inferioreſ Heluetiorum marca terminoſ
illoſ quoſ hodie habet ab annis retroactiſ 550. ha-
buit, abſurdũ non erit dicere, ante illud tempuſ hoſ
quoq; habuiſſe limiteſ. Et ut iam memorata dere-

gionum distinctione declaratio manifestior esset, libuit eam hic de uerbo ad uerbū inserere, etiamsi non omnia in ea cōtenta, nostro instituto seruiant.

T E N O R L I T E R A R V M.

NOtum sit omnibus, præsenti-
 turis, quod nos fratres de monasterio Sancti
 Galli, in pago Ringdōwe de iustis & publicis tradi-
 tionibus atque legitimis curtilibus, talem usum ha-
 buimus, qualem unusquisq; liber homo de sua pro-
 prietate iuste & legaliter debet habere in campis,
 pascuis, syluis, lignorumq; succisionibus, atq; por-
 corum pastu, pratis, uis, aquis, aquarumq; decursi-
 bus, piscationibus, exitibus & reditibus. Præterea
 in usus monasterij, prout opus erat ad aquæductus
 & ad tegulas, ligna in prædicto pago succidimus,
 & exinde ad monasteriū deferebamus, & nihilo-
 minus naualia ligna ibi succidimus, necessaria no-
 stra per lacum asportanda. Insuper & grex porco-
 rum de monasterio ad eundem saltum deducebat
 ad pastum. Hæc omnia de temporibus Ludouici
 Imperatoris piissimi, et Gosperti Abbatis eiusdem
 monasterij, et successorū ipsorum Imperatorum &
 Abbatum, antecessoresq; nostri habuerunt absq;
 petitione & absq; conductione, & sine ullius pote-
 statis contradictione: similiter et nos eadem omnia
 protestatiue & absque contradictione habuimus
 usque ad tempora Arnolphi regis, exceptis memori-
 bus subtus adnotatis, quæ in regio banno sunt.
 Postq; autem rex Arnolfus Vdalrico cuidam Co-
 miti de Lintzgōwe, in pranominato pago Rin-
 gōwe curtem Lustenowa in ius proprietatis dedit,
 usus omnes quos prius, ut dictum est, in eodem pa-
 go habuimus, isdem Comes cum sua ditione no-
 bis auferre, & nihil nobis neq; in Lustenowa neq;
 circun-

*Ringdōwe est cis
 et trans Rhenū,
 quicquid supra
 Brigantium est
 usq; ad Estiones.*

*Lustenowa non
 longe ab Emps*

circunquaq; in præscripto pago, nisi sub cōductio-
 ne fruendum uoluit concedere. Etiam tegulas quas *Schindlen*
 fissas habuimus ad tegendam sancti Galli Basilicā,
 uī abstulit, & super domum suam in Lustenowa
 imponere iussit. Tunc uenerabilis Salomon epi. *Episcopus Com-*
 scopus, et abbas prætitulati monasterij sancti Gal. *stantiensis*
 li, ut futura posteris destruerent iurgia, habito pru-
 denti cōsilio, omnes principes de tribus Comitati-
 bus, id est, de Durgōwe, de Lintzgōwe & de Rhæ
 10 tia Curiensi, cum reliqua populorum multitudine
 in unum fecit conuenire, præsentē Thiotolfo Cu-
 riensi episcopo, & prædicto Comite Vdalrico, in
 loco ubi Rhenus lacum influit Podamicū, de uni-
 uersis usibus præscriptis in pago prænotato Rin-
 gōwe, quid potestatiuè legaliterq; quidq; sub con-
 ductione ad monasterium deberet habere regia au-
 toritate conquisiturus. Nam Comes prælibatus &
 nostris familijs in eodem pago positis, solitos usus
 interdum detraxit, & ea quibus maximè in mona-
 20 sterio opus est, uoluit denegare. Tunc uero prima-
 tes omnes de illis tribus collecti Comitatibus, cum
 iuramento & fide data testificati sunt, se uidisse &
 bene nosse, quod de legitimis curtilibus usus om-
 nes isti, ut prædicti sunt, & nobis ad monasterium,
 nostrisq; mansis in nostris territorijs, in pago præ-
 nuncupato cōmanentibus cum illis ciuibus, absq;
 cōtradictione essent cōmunes à riuo Eichipach usq; *Eichpach*
 ad Scrienespach, excepto Hermentines, qui specia- *Schrentz-pach*
 lis terminus est, & exceptis nemoribus, id est, Co-
 30 bolo, Thiotpoldesouua, Ibirinesouua et Palgaa. Et *Die Plotzono*
 præterea gregi porcorū testificati sunt de monaste *im Rintal*
 rio dicto in eodem saltu pastū habere debuisse. Eo. *Balgach im Rin-*
 dem quippe iuramento & Comitatus diuiserunt *tal*
 terminum inter Durgewe & Ringewe, asserentes *Swartzeneck*
 de Swartzunecka, ubi aquæ adhuc ad nos uergunt *in Appenzell*

uscq; ad Manen, in medium gurgitem Rheni, et inde usq; ad lacum Podamicum. Acta sunt hæc in loco supradicto, iij. Calend. Septembris, anno incarnationis domini 890. Indictione vij. regnante rege nostro Arnolfo gloriosissimo, presidente Salomone episcopo, & abbate uenerabili.

Isti uero sunt qui hoc testificati sunt.

De Durgowe.

Othere	Folcherat	Eskirich
Vualdpert	Luto	Reginger
Ruadpert	Milo	Hildegger
Vuilehere	Immo	Vuinidhere
Atolf	Vuoluene	Tiotpold
Vuolfkier	Reccho	Vuolfriad
Item Vuillehere	Vuerinhere	Lantfrid
Pato	Vuitto	Adalbert
Item Vuitto	Kotesthegan,	id est, Gotzdagē
Horseolf	Kozpert	Item Adalbert
Engilram	Nanker	

De Rhætia.

Merold	Vrsicinus	Dominius
Andreas	Vuanzo	Vigilius
Item Merold		

De Lintzgowe.

Ruadman	Indo	Vualdpert
Sigibrecht	Hadabert	Vuillehelm
Vuichere	Adalbert	Kerhart
Adalolt	Alto	Luitpert
Richolf	Meginhere	Pernhart
Item Kerhart.		

Situs Rhætiae iuxta Strabonem. Cap. XI

Trabo lib. 4. breuiter complexus est limites Rhætiae, quibus tempore Augusti & Christi includebat. Supra Comum inquit, ad Alpium radicē Rhætiae iacent & Ven-

& Vennonnes ad orientem uersi. Alia ex parte Lepontij & Tridentini & Stoni & alij complures populi parui Italiam tenentes. Idem lib. 4. sic scribit: Montana pars in orientem & in austrum uergens à Rhætis Vindeliciſq; tenetur, Boijs Heluetijsq; confinibus; nam eorum campis imminent. Ceterum Rhæti ad Italiam usq; pertinēt, quæ supra Veronam & Comum est. Ipsi autē ad ea usq; loca quæ Rhenus ſecat extenduntur. Idem lib. 7. Ad lacum
 10 Rheni Rhæti paululum adsunt, amplius Heluetij & Vindelici, Magis autē Heluetij & Vindelici in montibus campos habitant, Rhæti uero & Norici usq; ad Alpium summa tenent, & Italiã uersus inclinant, hinc Insubribus, inde Cranis propinqui & Aquileiæ tractui. Patet hinc, Rhætos occupare Alpes iuxta Rhenum, & extendi eorum terrã usq; ad lacum Podamicũ, quibus confines sunt ab uno latere Lepontini, qui sua lingua hodie uocantur Liuner; postea Insubres, et hi hodie sunt ducatus Mediolanensis atq; Comensium terra. Item Verona et
 20 Tridentini, quos hodie uulgò uocamus ab Athesi fluuio Etschlender. Norici uero sunt qui ad Aenũ iacent, Tridentinos et Noricos, Vennonnes contingunt, qui etiam inter Rhætos numerantur, apud quos Aenus et Athesis oriunt. Porro hi hodie sunt Engadini, Vinstermuntij, Munstertalēses et Vinstgoij. A Vennonibus denominata est Munstertal, latinè Vallis uenusta, idq; in antiquis literis quæ
 30 habentur in cathedrali ecclesia Curiensi. Item secundum descensum Rheni usq; ad intium lacus Podamici contigerunt Rhæti ab uno latere Vindelicos, & ab altero latere Helueticos, & istud latus ascendit usque ad Lepontinas Alpes. Scribit & Plinius libro tertio capite uicesimotertio, Rhætos iunctos Noricis.

Diœcesis Curiensis ferè complectitur Rhetiam ut à Strabone est descripta. Cap. XII

I conferas diœcesim Curiensem & limites eius cum Rhetia, ut à Strabone est descripta, inuenies circuitũ eius omnino respondere descriptioni Strabonis. Extenditur enim ista diœcesis ultra Veldkirch ad Brigantium atq; lacum ipsum ab uno Rheni latere, & ab alio latere ad Montiglen, id est, Monticulum in Rintal, & hinc ad Turtall in Gastern. Item ab Vrseren, quæ in Curiensi diœcesi est, descendendo ad Gestinum, quæ est in terra Vri. Hoc etenim tempore Vrseren & Gestinum ad Vros, qui et ipsi Heluetij sunt, pertinent. Hic itaq; tractus, ut supra quoq; memorauimus, distinguit diœcesim Curiensem à Constantiensi et antiquo Heluetiorum limite. Sed & nomina oppidorum clarè ostendunt ibi desisse linguam Rheticam atq; Germanicam, ut Vrsella hospitale Rheticè, & paululum descendendo, ubi initium est Constantiensis episcopatus, est Gestinum, Germanica uox, et significat diuersorium hospitium, alludens hospitali Rhætorum. A Gestino descendendo ad Vrorum regionem, omnia locorum nomina sunt Germanica, ultra autè hospitale sunt Rhetica. Item ascendendo à lacu Brigantino, sunt omnia ferè nomina Rhetica, ut sunt, Bregëtz Brigantiũ, Emps Amisium, Montfort Mons fortis, Ranckwyl Ranguila, Frastentz Fraxinum, Montaiol Montaniolus, Benduren Benedurum, Estinen Estiones, Schan Scana, Vadutz Vallis dulcis. Item in ualle Rheni, Montiglen Monticulum; & in dominio Vorstegk, Saletz Saletium, Sax Saxum, Gamps Campsum. In Werdenberg, Graps Quadrabitum, Buchs Bougum, Seuola Seuola. In Sanganus, Gretzins Grecinium, Fontenaus Fontenatium

Ex linguis argumentum efficitur.

tenatium, Atzmans Alcimonis, Vill Villa, Ragatz Ragatium, Vilters Vilis terra, uel Filtris antiquitus, Pluntz Plontium, Flums Fluminis, Berschins Persinium, Prat Pratum, Parnidia Pernidia, Paschara Pascuaria, Pascalia Pascualia, Bellfris Bellfrisiu, Matug Matugium, Tschlerlach Cerne lacum, unde uideri potest lacus Vualen. In Gastern seu Castris, Mols Melsum, Tertzzen Tertiu, Quarten Quartum, Quinten Quintu, Murg Murgum, 10 Fly Flia, Mur Murum. In summa, totus Curiensis dioecesis circuitus habuit olim usum Rhæticæ sermonis, id quod testantur memoratorum oppidorum nomina, & maior pars nominum montium, agrorum, pratorum, fluminum, Alpium &c. Idem asserunt incolæ à maioribus suis sic instructi. Agnoscunt præterea hanc dioecesim hi qui habitant ultra Alpes, ut sunt Engadini, & uersus Italiam Masoportal usque ad Bellizonã; item Brigellertal, Vinstgöw, & inferius usque ad regionem Athesis; item 20 multæ ualles & oppida quæ pertingunt usque ad dioeceses Tridentinam, Veronensem & Comensem. Quicquid itaque est intra circuitu huius episcopatus, totum est Rhætia antiqua, iuxta ueram Strabonis descriptionem. Colligitur denique ex alijs rationibus quas iam commemorabo, dioecesim Curiensem complecti ueros limites antiquæ Rhætiae, nempe ex metropoli eius Curia, quæ ut in episcopatu, ita quoque apud ueteres Rhætos summum inter oppida tenuit locum, ubi & dominus totius regionis illius suam habuit residentiam, unde & sermo uulgaris Churwelsch, & terra ipsa Rhætia Curiensis appellata fuit. Ab initio enim propagati Christianismi, quælibet regio quæ late patuit, unum habuit episcopum, per quem ad fidem incolæ eius conuertebantur. Cum autem olim Rhæti et supremus

A profana potestate argumentu

*Arma Rhetorū
ducum nunc col-
legij Curiensis.*

*S. Fridolinus.
Noggerus abbas*

*Rhætiæ saltat-
iones*

Rhæticiū uinum

terræ eorum dominus fidei catholicæ sese submitte-
rent, proculdubio tota regio illa cœpit parère suo
episcopo, in his quæ de suo erant foro. Quin et ulti-
mus Rhæticiæ dux seu comes migrans hinc sine legi-
tima prole, assignauit ecclesiæ Curiensi magnam
terræ illius portionem, deditq; arma sua atque insi-
gnia, quibus posteris uteretur temporibus. Dura-
uit aut̄ hic episcopatus circiter mille & quinquagin-
ta annis, id quod colligitur ex descriptione uitæ san-
cti Fridolini, in Seckingen sepulti, cuius descriptio
10 nis autor fuit Noggerus abbas sancti Galli, qui ui-
xit ante 650. annos. In ea aut̄ Legenda sic scriptum
habetur: Anno dñi 495. uenit sanctus Fridolinus
ad episcopum Curiensem, tempore Ludouici pri-
mi Francorū regis, qui etiam Clodoueus magnus
uocatus fuit. Hinc arguitur episcopatū aliquot an-
nis antea fuisse, cum iam ibi episcopus esset, quem
sanctus Fridolinus perhibet̄ adijisse. Vtunt̄ etiam
Rhætij populū choreis singularibus, quas nostri uo-
cant Churwällisch, & absq; dubio maiores eorum
20 ex Thuscia hoc saltationis genus olim in eam in-
duxerunt regionem. Nunc de Rhætico uino dicen-
dum. Quamuis in terra eorum altissimi et inuij sint
montes, crescunt tamen in radicibus illorum mon-
tium atq; in uallibus uina optima & præcipua, po-
tissimū in ualle Rheni, prope Veldkirch, Vadutz,
in Sarganser regione, iuxta Meyenfeld, Curiam,
Thumleschg, Veltlin, Cleuen &c. Vnde Strabo
lib. 4. Vinum Rhæticum inter Italica egregiè com-
mendata, non sanè inferius in montanis illorum ra-
30 dicibus nascitur. Item Suetonius in Augustū cap.
77. Augustus Cæsar maxime delectatus est Rhæ-
tico uino. Idem scribit Plinius lib. decimoquarto,
capite primq & secundo & sexto,

Quas

Quas terras illi qui sunt de Cana confederatione, quos et
 Churwalchen uocant, hodie desiderant ex antiquis
 Rhetiae limitibus. Cap. XIII.

Memorata antiqua Rhetia, quam Ca-
 ni confederati hodie possident, auulsa
 sunt, Brigantium, Veldkirch, Bludentz,
 Walgöw, Estnerberg, Vadutz, quæ intra
 limites domus Austriae sita sunt. In ualle Rheni,
 Sax, Werdenberg, Turtal, Sarnganser regio, Ga-
 stern, Vrseren, quæ sunt in Heluetiorum ditione.
 Item ultra Alpes in Vennonum regione infra En-
 gadinos, Vinstermuntz, & infra Muntfertal, ma-
 ior pars Vinstgoiæ & Malsferheid, quæ loca Au-
 striae dominis parent. Reliquam terram occupant
 Curienses, præsertim ultra Alpes, superior & infe-
 rior regio Engadinorum, Muntfertal, Mals, Fur-
 stenberg iuxta Athesim. Est quoq; Churberg feu-
 dum cathedralis ecclesiae. Item Bergell, Veldlin, ab
 origine Adę usque ad Comensem lacum, Clauen,
 & uallis superior, Masox, Ruffee & Galancken,
 quæ loca sunt ultra Alpes. Citra uero per descen-
 sum Rheni usq; ad Vadutzensum dominium &
 usque ad terram Sarnganser.

Ad septentrionē

Ad occasum

Ad ortum

De oppidis quæ hodie occupant Rheti, qui Grampunder, id
 est, Cani confederati appellantur. Cap. XIII

Oderna Rhetia, quam Germani uocant
 Churwalchen & Grampund, ipsi autē se-
 se sua lingua appellant Grifono, q̄p̄ latē
 patet sacramento est coniuncta, diuidi-
 turq; in tres confederationes, quarū primam Ca-
 thedralem ligam seu confederationem appellant,
 eò quod cathedrali ecclesiae sit deuincta. Altera uo-
 catur superior liga. Tertia, liga decem iudiciorum.
 Cathedralis ecclesiae liga maxima est in numero ho-

*Rheti in tria fœ-
 dera diuisi hodie*

minum: sed quæ constat decem iudicijs, minima est. Harum trium ligarum quælibet habet multas priuatas communitates, & ferè quælibet parochia proprium iudicij consistorium.

Prima liga quæ est Curienfis ecclesie, decem & nouem habet communitates seu ciuitates.

- I Curia præcipua est huius fœderis ciuitas, cuius præses uocatur Burgermeister, hoc est, ciuium magister, & hæc prima est cõmunitas. 10
- II Secunda cõmunitas complectit̃ has uillas, Zizers, Yis, Trimis, atq; inferior Vatz, quarum gubernator uocatur Vogt, id est, præfectus.
Hæ duæ cõmunitates loquuntur Germanicè: sequentes uero quæ sunt de fœdere episcopali, utuntur lingua Rhætica, quam ipsi Romanam uocant, ex Thuscia huc allata.
Est & cõmunitas quædam in regione Thumleschg, Ortenstein appellata, & hæc quoq; cathedrali ecclesiæ est obligata, alioquin libera, quippe qui pecunia sese redemerunt à domino suo, & præses eorum uocatur Amman, quasi Amptzman, ut infra dicitur. 20
- III Tertia cõmunitas est Furstnow, sita in Thumleschg, & horum moderator uocatur præfectus. Porro hæ tres cõmunitates iam enumeratæ locum habent in planicie, idq; iuxta Rhenum.
- IIII Quarta cõmunitas est superior Vatz, & huius moderator uocatur Amman, & in sua lingua Ministral. 30
- V Quinta cõmunitas est Reambs, habetq; locum supra Stein: moderatorẽ suum uocant præfectum, & ad ipsam pertinet Tintzen.
- VI Sexta cõmunitas est Tieffencastlen, olim Imum castrum uocata, cuius præses uocatur Amman.

Septima

Septima cōmunitas est Gryffenstein, cuius moderator agit præfectum. VII

Octava cōmunitas est Stalla, quæ & ipsa habet Amman pro gubernatore; hæc haud procul abest à monte Settmer. Porrò olim dictus fuit locus iste Biuium, eò quod ibi duo itinera diuaricentur ultra Alpes, præfertim ultra Settmer in Bergel, & ultra Iulien in superiori Engadino. Rhæti ipsi usque in hunc diem uocant Biuium corruptè Beuio. VIII

10 Nona communitas est Vuels, habens præfecti loco Amman. IX

Hæ nouem iam cōmemorata cōmunitates locum habent citra iuga Alpium uersus Germaniã: & ultra iuga uersus Italiã locū habent subnotata cōmunitates, episcopali ecclesiæ confœderata.

Decima cōmunitas est Bregalien, Vnderport, & Oberport, uersus Clauen extensa; habet ista iudicē præfecti loco, quē sua lingua uocant Poteftat. X

10 Vndecima communitas est Zutz in superiori Engadino, & hæc quoque habet præfectum quem Amman uocant. XI

Duodecima cōmunitas est Sinnada in superiori Engadino, gubernaturq; per Amman. XII

Decimatertia cōmunitas est Postlaaf, olim Pesclauium dicta, sita è regione Veltlin; & hi habent iudicem. XIII

Decimaquarta cōmunitas est Steinsperg in inferiori Engadino, quibus præsidet Amman. XIII

10 Decimaquinta communitas est Schuls & inferioris Engadinum; habent autem & ipsi Amman. XV

Decimasexta cōmunitas est Remus, olim Heremuscia dicta, & Mærgnyen, quorum præses est Amman. XVI

Decimasextima cōmunitas est Munstertal in Athesis regione, subditi præfecto Amman. XVII

- XVIII Decima octaua cōmunitas est Mals infra Galfen in Vinstgoia prope Athesim; & his quoq; præfectus est Amman.
- XIX Decimanona cōmunitas est Schantzē in Vinstgoia, etiam infra Galfen, & habēt quoq; Amman. Est præterea arx Churberg iuxta Athesim in Vinstgoia, feudum Curiense. Item Furstenberg alia arx iuxta Athesim in Vinstgoia supra Glurentz sita, quæ & ipsa annexa est tempore Curiensi.
- Altera Rhetorum confœderatio, quæ superius fœdus nuncupatur, habet XIX. communitates.*
- I Prima cōmunitas est Disentis monasteriū unā cum Tanetsch, Camps, Suwigx, Medels &c, habent Amman pro præfecto.
- II Secunda cōmunitas est tota Lugnitzer uallis, & hi habent præfectum quem Vogt uocamus.
- III Tertia cōmunitas est Ilantz oppidulum, quod ipsi sua lingua uocant Iant, unā cum loco Grub, habentq; præsidem Amman.
- IIII Quarta communitas est superior Sax, loquunturq; ibi Germanicè, subiecti Ammanno.
- V Quinta cōmunitas est Walterspurg unā cū Andest, Rubis, Sept, Schlantz &c, parētes Ammanno.
- VI Sexta communitas est Schloewys: uiuunt autem sub Ammanno, & dominium habet ille qui est à Monte.
- VII Septimam cōmunitatem habent Liberi supra syluam, nempe qui sunt in Laax, Sinis, & per circuitum istorum locorum: habent Ammannum.
- VIII Octaua cōmunitas est Flyms, gubernaturque ab Ammanno.
- IX Nona cōmunitas est Trumbs & Taminns, habentes Ammannum.

Decima cōmunitas est Rätzuns, Bonadutz, X
 Emptz, superior Veldsperg &c. præsidet illis Ammannus.

Vndecima cōm. est Heintzenberg unà cum XI
 Tufis & Katz, habentq; præsidem Ammannum.

Duodecima cōmunitas est Schams, & præest XII
 eis Ammannus.

Decimatertia cōmunitas est Rhinwald in XIII
 Splugen et posteriori Rheno, habentq; Amman-
 10 num, & loquuntur Germanicè.

Decimaquarta cōmunitas est Masox, & tota XIIII
 Masocensium uallis, unà cum tota Galancker ual-
 le; & hi quoq; habent Ammannum.

Decimaquinta cōmunitas est Rufflee, præsi- XV
 detq; eis Ammannus. Hæ duæ iurisdictiones sunt
 ultra Alpes, reliqua citra.

Decimasexta cōmunitas est Safien, olim Stuf- XVI
 fauia dicta; habent præsidem Ammannū, loquun-
 turq; Germanicè.

Decimaseptima cōmunitas est Thænnen, & hi XVII
 quoq; habent Ammannū, et loquunt Germanicè.

Decima octaua cōmunitas est Schopina, ha- XVIII
 bent Ammannum & loquuntur Germanicè.

Decimanona cōmunitas est Fals, & præsidet XIX
 eis Ammannus, loquunturq; Germanicè.

Summa, XIX iudicia seu iurisdictiones.

Inter has sex loquuntur Germanicè, nempe su-
 perior Sax, Rhinwald, Safien, Thænnen, Schopi-
 na, & Fals; reliquæ Rhætice.

30 *Tertium Canum fœdus apud Rhætos uocatur liga decem*
iudiciorum uel iurisdictionum, habetq; nouem
has subscriptas cōmunitates.

Prima iurisditio est Tafaafs, amœna quædam I
 solitudo, quæ & caput existit illius fœderis.

- II Secunda iurisditio appellat̃ zum Clösterlin, id est, ad Monasteriolū, cuius situs est in Brettigoia.
- III Tertia iurisditio appellatur Ienatz, habens situm in Brettigoia, uocatur etiam Castelser iudiciū, propter arcem scilicet Castelli.
- IIII Quarta iurisditio appellatur Schiers, & est in Brettigoia. In ea quoq̃ est Salauers, burgū fractū. Hæ aut̃ quatuor enumeratæ cōmunitates, partim loquuntur Germanicè, & partim Rhætice.
- V Quinta iurisditio est Churwald abbatia & Porpon, & reliqui Conuallenses, qui olim fuerūt de dominio Strafsberg, arcis dirutæ sic appellatæ.
- VI Sexta iurisditio est Aluenum, olim Aluum nomen dictum, ob thermas illic existentes. Ista iurisditio fuit aliquando ab arce hodie diruta appellata dominium Bellfort.
- VII Septima iurisditio est ad Sanctum Petrum in Schanfick.
- VIII Octaua iurisditio est apud Longum pratum, etiam in Schanfick.
- IX Nona iurisditio est Malaus & Ienins.
- X Decima iurisditio est Meyenfeld oppidulum, & Flech.

Et hæ iam memoratæ duæ iurisdictiones haud procul absunt à Rheno, loquunturq̃ Germanicè.

Trium confederationum, communitatum & iurisdictionum finis.

Sequentes terræ ultra Alpes uersus Italiam sitæ, sunt sub dominio trium confederationum, parentq̃ eis.

Tota uallis & terra Veldin, usq̃ ad Cumanum lacum

lacum, in qua sunt Tyran oppidū, *Sunders, Morbing,* & alia multa oppida.

Item oppidum Clæuen, unà cum ualle et regione descendente usque ad Cumanum lacum.

Item Plurs, olim Plurium dictum, situm inter Clæuen & Bergell.

Item Drypleuen, nempe Chiera, Domas, Surg, Grauedona et Tung, iuxta Cumanum lacum, quæ à duce Mediolanensi occupata detinentur.

10

Urbs Curia per quæ fundata, item quare Rheti Cani uel Grisei confœderati dicantur, Lombardicè Grisoni, ab Ammia no autem Marcellino Canini. Cap. XV

Vuria ciuitas Rhætiæ fuit aliquando metropolis totius illius terræ, à qua postea tota Rhætiæ prouincia Rhætia Curien-

30

sis fuit appellata. De fundatione huius ciuitatis obtruduntur multæ fabulæ, quæ etiam libris impressis euulgate, nihil præter figmenta quædam et nænias habent, nempe quod Imperator quidam Romanus nomine Curio, à Romanis expulsus, huic urbi nomen dederit. Id certū est apud omnes qui historiarū uel mediocrem habent peritiā, nunquā fuisse Imperatorem Curionem uocatum, & ab imperio repulsum. Mihi proinde uidetur ciuitatem istam temporibus Constantij Cæsaris, qui regnare cœpit anno à Christo nato 354. & præcessit Iulianum, prima accepisse initia. Antea enim duæ duntaxat munitæ arces ibi supra montē extiterunt,

30

ex quibus una hodie episcopali curiæ dicata est, satis munita fortibus turribus & propugnaculis; altera uero supra eundem sita montē, ruïnosa iacet, cuius crassissimi muri adhuc ostendunt quā fortis olim fuerit. Sola autem intermedia fossa hanc ab ista distinguit. Ruïnosa appellatur Rhæticè Spinoila,

*Spina & Mars
in oculis.*

Inburg

quod Latine sonat spinam oculorum. Altera uero
 que adhuc inconcussa et integra manet, uocat Rhæ-
 tice Marsoila, quod latine sonat Martem seu bellum
 in oculis. Hæ duæ arces Spina et Martia, ad terren-
 dum hostem, ut uidetur, per Rhætos aut Roma-
 nos extructæ sunt, atque sic appellatæ, antequam
 Curia fundari cœpisset. Postea uero in subiectam
 planiciem urbs collocata est, in cuius medio prius-
 quam urbs conderetur, uetusta quedam constituta
 erat munitio, Inburg nominata, in loco ubi iam do- 10
 mus mercantiarum consistit: appellabatur uero à
 Rhætis Plantæira, hoc est latine, plana terra: sita
 enim est in plana terra. Ex familia huius burgi fue-
 runt aliqui nobiles et Barones citra centum annos
 in Rhætia, dicti Nobiles de Plantæira, nati ab In-
 burg: hodie tamen omnes morte interierunt. Por-
 rò memoratam foundationem urbis Curiensis, tem-
 pore Constantij factam, colligo ex his quæ sequun-
 tur. Ammianus Marcellinus libro decimoquarto,
 qui floruit tempore Constantij Cæsaris, filij Con- 20
 stantini Magni, & multis sua persona interfuit ge-
 stis, scribit in hunc modum de quibusdam bellis
 quæ dictus Imperator gessit anno post Christum
 natum trecentesimo quinquagesimo septimo, con-
 tra Alemannos. Postquam Cæsar septimo Consul
 Romæ factus, pugnasset contra Alemannorum re-
 ges Condoundum & Vademarum, facta cum eis
 pace concessit Mediolanum, hyematurus ibi, atq;
 optata fruiturus quiete &c. Et prosequens Ammia-
 nus historiam, dicit Constantium cōtinuo illo tem- 30
 pore egisse Mediolani: et tandem subnectens quo-
 modo rursus bello petierit Alemannos, scribit li-
 bro decimoquinto: Paulò post Lentiensibus Ale-
 mannica pagis indictum est bellum, collimitia sæ-
 pe Romana latius irrupentibus (magna enim
 Rhætia

Rhætia pars eo tempore subiecta erat Romanis) ad quē procinctū Imperator egressus, in Rhætias camposq; uenit Caninos, digelstisq; diu consilijs, id uisum est honestū & utile omnibus, ut eō cum militis parte Arbetio magister equitum, cum ualidiore exercitus manu relegēs margines lacus Brigantiaē, pergeret. Protinus barbaris congressuris &c. Item Sidonius Apollinaris de irruptione Alemannorum in Italiam sub Maioriano Imp. sic scribit :

10 - Conscenderat Alpes,
Rhætorumq; iugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perq; Caui dictos quondā de nomine campos,
In prædam centum nouies dimiserat hostes.

Describit etiam iam memoratus Ammianus in dicta historia ortum Rheni, figuram & situm lacus Brigantini, sed ex aliorum relatione, ut mihi uideatur, nam aberrat plurimū à uero. Tandem refert quomodo Constantius post huius belli finē redierit Mediolanū, reliquam hyemis partem ibi transacturus. Hæc propterea induco, quod Beatus Rhenanus uir insigniter doctus, putarit per campos Caninos (quos ipse Cauinos appellat) in eo Ammiani loco intelligendū oppidū Kouffpurn, quod tamen longè aliter habet, id quod ex ipsis Ammiani uerbis aduertit potest. Quis enim rectā pergens à Mediolano per Rhætia ad margines Brigantini lacus, faceret hunc circuitum, ut prius adiret Kouffpurn quàm lacū ipsum attingeret? cum oppidū ipsum longè extra iter rectum sit. Is perinde faceret, ac si quispiam à Basilea Lutetiam petiturus, Saxones prius adiret. Ad hoc nulla regio propinquior est urbi Mediolanensium, unde Constantius profectus est, quàm Rhætia Curiensis siue Canorū confœderatorum, sicut & Strabo testatur libro 7. sic

*Ammiani error
de fontib. Rheni.*

inquiens; Rhæti & Norici usq; ad Alpium summa
 tenent, & Italiam uersus inclinant, hinc Insubribus
 inde Cranis propinqui & Aquileiæ tractui. Per In
 subres intellige Mediolanenses. Inter hos & Bri
 gantinum lacum medium locum occupant Rhæti;
 unde si quis rectà à Mediolano ad Brigantinum la
 cum proficisci uelit, is æstiuo tempore eques, duo
 rum dierum spatium attingere poterit Rheni fontes,
 & inde una die Curiam, atq; à Curia magna sibi o
 pus erit dièta usq; ad Brigantium, ubi initium est la
 ci. Nec est aliud iter compendiosius à Mediolano
 ad initium Brigantini lacus quàm istud, quod ne
 dum æstate, uerum & hyeme frequentatur. Extra
 uero istud iter Kouffpurn longinuum abest, quip
 pe quod non in regionibus intermedijs, sed ad ortū
 solis respectu lacu situm est, ut magnus circuitus sit
 faciendus, & penitus à recto deflectendū itinere, &
 tandem regrediendum, si à Mediolano per Kouff
 purn ad Brigantiū transitus fiat. Et cum ista tanq;
 ueritati consona tueri uelim, ob id nequaquã gloriæ
 D. Beati Rhenani quicquam decerpere cupio, aut
 illam obfuscare, quem scio feliciter plurima uetu
 sta & obsoleta nomina ex antiquis historicis in lu
 cem protulisse, & cōsonis coniecturis rationibusq;
 apertis explicasse, in magnam cōmoditatem eorū
 quibus historicorum arridet lectio, id quod hacte
 nus nemo eo feliciter tentauit, quantū attinet ad no
 stram nationem. Quod autem ipse Cauinos legit,
 habet ex Sidonio Apollinari, qui prior errauit,
 quemadmodum ex latino metro id aduertit potest,
 cum sic scribat; Perq; caui dictos quondam de no
 mine campos. Habet enim cauis primā breuem,
 canus autem primam longam; deinde facile error
 committi potest inter n & u, canus & cauis, quæ
 fere eandem scribendo recipiunt formam, signifi
 catio

catio autem eorum diuersissima est. Porrò quando Ammianus de campis Caninis mentionem facit, habet hunc sensum. Postquã Constantius ex Mediolano profectus contenderet ad lacum Brigantium, ut Alemãnos oppugnaret, propiori uia uenit in Rhætiam atq; in campos Caninos, hoc est, in Curientem agrum, sicut etiam incolæ illius terræ olim uocati fuerunt populi Cani, & iam ob initum fœdus, Cani confœderati, & in sua Rhætica lingua Grifoni, quorum terra in rectissimo itinere inter Mediolanum & lacum Brigantinũ iacet, & quam occupat urbs Curia unã cum regione superiori & inferiori, quę omnes Canę confœderationes hodie appellantur. Cum autẽ terræ illius habitatores à longo tempore usq; in hunc diem Rhætica lingua appellati fuerint Grifones, fieri potest quod Ammianus uocabulum illud fugerit tanq; ineptum & latino sermoni incongruum, locoq; eius Canini posuerit nomen. Nam Thusci, unde Rhæti descendunt, habuerunt olim in usu multa uocabula latinæ linguæ insona. Quare autem populi illi Grifoni seu Canini uocati fuerint, ratio ista datur. Cum multas occupassent terras, fuerũt plurimi uicti qui ob uictoriam et dominium Rhætorum, se quoque Rhætos appellabant, abnegantes nomina sua; quales fuerunt quidam Heluetij, Vindelici, Norici, & aliqui ultra Alpes in Italia. Et hinc quoque factum est, ut Ptolemæus & quidam alij Rhætiam tam amplam fecerint. Fieri etiam potest ut dilatatio ista facta fuerit per Romanos, auferentes ab alijs terris et Rhætiae adijcientes, quo ex illa latiorẽ facerent prouinciam, in maiorem præfecturæ illius cõmoditatem, quatenus scilicet populosior esset atq; bellicosior. Et cum istæ obtentæ & aliunde adiectæ terræ nõ essent ex uera & prima Rhætorũ ac eorundem

posterorum natione, retinuerunt antiqui & ueri
 Rhæti peculiare suæ uetustatis nomē, appellati Ca
 ni, quod ipsi à uera & antiqua Rhætorum origine
 descendissent, haud secus quàm hodie aliqui Can
 tones Heluetiorum, uocantur antiqui confœdera
 tionis Cantones, quod ipsi primi fuerint huius fœ
 deris sollicitatores & inchoatores. Memoratae ue
 ro Rhætiae partes aliunde acquisitæ, fuerunt Infe
 rior, Secunda, & Campestris uocatae. Cum autem
 Constantius in campis Caninis cum exercitu suo ¹⁰
 maneret, non fuit in tota regione illa locus aliquis
 cōmodior ubi castra ponerentur, quàm fundus ille
 quem hodie occupat Curia, iuxta duas supra me
 moratas arces, ubi & terra uini cæterarumq; neces
 sariarum rerum satis ferax est. Et certe uidetur Cæ
 sare *Opinio ueri-
similis* illic aliquantulum traxisse moram, & amœ
 nitate loci allectum curiam suã ibi interim habuif
 se, quo militiam exercuit contra Alemannos. Quæ
 res initium fuit ciuitatis Curiensis, quæ postea ibi
 condita fuit, & antiqua illa Rhætia hinc Curiensis ²⁰
 appellata. Interim autē cum idem Constantius in
 campis Caninis, & forsitan in isto loco cum multi
 tudine populi quiesceret, misit Arbetionē unã cum
 maiori parte exercitus contra hostes, et non in pro
 pria sua persona illos adortus est, finitoq; bello re
 ctã redijt Mediolanum ad diuersorium suum hy
 bernum. Prope Curiam inter Rhenū & ciuitatem
 est collis quidam rotundus in pratis, qui etiam æuo
 nostro habet priscum Rhæticiū uocabulum, nem
 pe Tumba de Caualli, quod latinè sonat tumbam ³⁰
 equorum, & indicium est olim in planicie illa, ubi
 hodie Curia collocatur, magnum exercitum quieti
 operam dedisse, & fortassis ex Alpiū superatio
 ne plurimos equos defecisse, ex quo euentu illi col
 liculo hoc contigit nomē. Est quoq; infra Curiam
 itinere

itinere pedestri medię horę, antique cuiusdam ma-
 ceriæ uestigium, à Rheno usq; ad montana ascen-
 dens, muris & fossis olim diligenter munitum, ut sa-
 tis adhuc apparet, sed iam penè totum concidit: &
 hæc maceria tempore supra memorato munitionis
 loco uidetur extructa fuisse. Facit proinde Anto-
 10 toninus Pius mentionem de hac urbe Curia in suo
 Itinerario, scribens 50. miliarijs Italicis eam distare
 à Brigantio. Hæc autè distantia hodie computatur
 pro sex & dimidio magnis miliaribus, quæ conti-
 nuo pedestri itinere confici possunt 16. horis. Nam
 à Brigantio duo miliaria & dimidium, quæ confici
 possunt sex horis, sunt ad Veldkilch: à Veldkilch
 computantur quatuor miliaria ad Curiam, pro qui-
 bus superandis opus est itinere decem horarum.
 Porrò inter omnes antiquos scriptores nullus est
 qui Curia mentionem faciat, præter unum iam me-
 20 moratū Antoninum, qui ut mihi uidetur proximis
 temporibus post Constantiū Cæsarē uixit. Huius
 enim Constantij pater, nempe Constantinus, de-
 nominauit à se Byzantium in Thracia situm, Con-
 stantinopolim, quod nomen antea nō fuit: & An-
 toninus illius Constantinopolitanę urbis sæpe me-
 minit: unde colligit eum aliquot annis uixisse post
 illius urbis nouam denominationē. Est etiam Cu-
 30 ria post sui conditione mox ad Christianismū con-
 uersa, habens suos episcopos, id quod colligi potest
 ex sancti Fridolini conscripta legenda, quæ ita ha-
 bet: Eo tēpore quo Clodoueus magnus rex Fran-
 corum, qui & Ludouicus primus uocatus est, re-
 gnauit in Gallia & Alemannia, atq; ut mihi uide-
 tur, etiam in Rhætia, uenit sanctus Fridolinus in Rhæ-
 tiæ Curiam, & adiens urbis illius episcopum, man-
 sit ibi donec extruxit ecclesiam in honorem sancti
 Hilarij, quæ iam ad S. Martinum appellatur &c.

Antoninus Curia
riæ meminit.

De Constantini
tempore.

Post hæc rursus descendit & ædificauit monasterium Seckingen iuxta Rhenū, anno scilicet à Christo nato 495. Hactenus ex dicta legenda. Ex his patet, à memorato ultimo Constantij bello usque ad constructionem ecclesiæ quã Fridolinus condidit, intercessisse annos circiter 138. quo tempore nõ Romanis, sed magis Franci rebus potiti sunt in Gallia, Alemannia, Germania atque Rhætia. Contra ista est rumor quidam popularis, Curiam conditam fuisse eo tempore quo sanctus Lucius rex Britannia, quæ nunc est Anglia, uixit. Hic autẽ rex anno dñi 176. tempore Eleutherij Papæ, & Imperatorũ Marci Antonini atque Lucij Veri, relicto regno suo, amore plantandæ Christianæ fidei, uenisse dicitur in Bauariam, eamq; ad fidem conuertit. Post hæc secedens in Rhætiam, transensoq; colle qui est supra arcem Gutenberg, unde & usq; ad tempora nostra cliuo illi nomen mansit, Sancti Lucij cliuus, uenit in regionem ubi iam est urbs Curia, unã cum sancta Emerita, quæ in Trimis, loco scilicet à Curia unius horæ spatio distante, ob Christi fidem prædicatam, supplicium extremũ passã est. At sanctus Lucius continuit se aliquandiu in quadã montis cauerna supra Curiam, prædicans Christi fidem, sed qui tandem quoq; ab infideli populo & præfecto regionis illius, in arce Martiola iuxta Curiam interfectus fuit. Vbi tamen non indicatur, Curiam illo tempore conditam fuisse.

S. Lucis steig.

Emerita

De Aetuatijs Rhætiae populis. Cap. XVI

Trabo insignis ille Cosmographus, scribit de Aetuatijs lib. 4. in hunc modum; Rheno autem uicina omnium primico sunt Aeuatijs, quibus fluminis origo uicina est in Diaduella monte, quem alij Adulam uocant,

uocant, & est Alpium pars. Retinent in hunc usq; diem nomen illud incolæ loci illius, præsertim qui superiora habitât loca Rheni prioris, qui corrupto uocabulo appellantur Tauetier uel Tauetscher.

Habet aut̃ Rhenus duos diuersos fontes, et utriusq; *Rheni duo fontes*

riui appellantur Rhenus, in unum conuenientes supra Curiam spatio unius Germanici miliarij. In Aetuatorum tractu prope posteriorem Rhenum locum habent Rhinwalder, Schamser, Tufis &

¹⁰ Rætzens. Iuxta anteriorem uero Rhenum habitant Tauetscher supra memorati, Abbatia Disern- tis, Trans, Ilantz, Grub, id est, fouea, Rhaticè La- uoppa appellata, Flyms; atq; in locis intermedijs Stussafien, uallis Luginitz, & superior Sax. Porro regio ista pro maiori parte tandem appellata est Tuuerasca, id est, Thuueratij, corrupto, ut uidetur, Aetuatorum uocabulo. Notandum præterea, ab

origine prioris Rheni ad originem Rhodani, si Al- *Rhodani ortus apud Rheni fon- tes.*

²⁰ sent, non esse spatium longius quàm quod itinere pedestri in tribus horis conficiatur. Rectè aut̃ inter has origines ponit̃ mons Gotthardi, olim Summe *Mons Gotthart. Ticinus fluius.*

Alpes nominatus, ex quo prorumpit Ticinus flu- uius in meridiem labens, currensq; per Leponti- nos in Italiam. In opposito uero huius montis la- *Vrfa fluius.*

tere oritur Vrfa fluius, què uulgò Rüss uocamus, transiensq; regionem Vry, labitur in lacum, quem rursus egrediens apud Lucernam, rectà septen- trionem petit, donec Rheno misceatur. At Rhoda- *Vrfa fluius.*

³⁰ nus à sui primordio fluit in occasum, et Rhenus an- terior ab origine sua usq; ad Curiam, plagam orien- talem petit; diffundunturq; hi quatuor amnes per modū crucis in quatuor plagas mundi, ut non ine- ptè montes illi summæ uocatæ fuerint Alpes. Indi- cat quoq; Strabo lib. 4. ubi scribit de origine Rho-

dani, fontes Rheni non longè esse ab ea, nec mon-
 tem Adulam, ex quo in septentrionem Rhenus ex-
 currit. Porro Rheni fluxus hunc tenet tramitem;
 ab origine sua currit uersus ortum solis, idq; donec
 attigerit Curiam; hinc continuò curuat se instar lu-
 nae, ut etiã lacus Podamicus, quẽ intrat, & rursus
 exitus Rheni usq; dum attingat oppidũ Rhinfel-
 den, plagã occidentalẽ respiciat, cõtinuetq; cursum
 illum donec alluerit mœnia urbis Basileæ: deinde
 rursus reflectitur in septentrionem, illoq; tenore 10
 cursum suum tenet donec mare ingreditur, etiamsi
 in toto cursu suo nonnihil à septentrionis linea ad
 occidentem deflectat. Quod aut Rhenus anterior
 à suo fonte per Rhetia fluens, ac deinde Heluetiam
 separans à Germania, usq; ad Waldshut aut Rhin-
 felden semicircularem instar quartæ lunæ habeat
 riuum seu cursum, deprehenditur ex diametrali iti-
 nere ab eius ortu ad Waldshut ducto; nam nume-
 rantur à fontibus eius usq; ad Vry quatuor milia-
 ria, ac inde usq; ad Zug tria miliaria, à Zug ad Vin 20
 donissam, uulgariter Windisch, ubi Vrsa Arolæ mi-
 scetur, tria miliaria, ac inde ad Confluentiam quæ
 proximè est supra Waldshut, ubi Arola Rhenum
 ingreditur, unũ miliare; & sic totum illud iter recto
 limite extensum habet undecim magna miliaria
 Germanica, quæ mediocri pedestri gressu confici
 possunt triginta horis. At Rhenus ipse à suo fonte
 longum describit circuitum, & multum esset defle-
 ctendum à recto tramite, si illius fluxũ uelles sequi
 Basileam usque. Nam ab ortu eius ad Curiam sex 30
 computatur miliaria; inde ad Brigantium rursus
 sex numerantur cum dimidió; hinc per lacum ad
 Constantiã, ubi rursus lacum exit, quatuor sunt mi-
 liaria & dimidiũ; hinc per lacum inferiorem usq;
 ad Schaffhusen quatuor miliaria, & hinc rursus ad
 Confluen-

Confluentiam et Waldshut tria miliaria, quæ omnia simul collecta efficiunt 23. magna Germanica miliaria, quæ pedestri itinere nō facile superari possunt citra 66. horarum spatium: tantum exorbitat Rhenus à recta linea. Amnis Rusa oritur apud Rhætos in solitudine Vrsferen, scaturitq; ex monte Gotthart, in regione Vriensium. Hæc solitudo & habitatores eius habent pro armis & insignibus usum, qui Rhætice uocatur ursella, & inde amnis illic exortus uocat quoq; Vrsa, licet hodie per metathesin literarū r & u, abusiue Rusa appelletur.

De his qui Stopffern, id est, punctores uocantur. Cap. XVII

Niam memorata regione Aetuatorū, apud Ylantium, Luginitiū, & in Fouea, durat adhuc ista gētilis superstitio, quod certis quibusdam annis conueniunt, & laruis operiunt facies suas, induentes omnis generis arma bellica, accipiuntq; quilibet baculum seu conutum, & sic turmatim proficiscuntur ab una uilla ad aliam, saltant sursum, & mirabiles exercent gestulationes. Iurant deniq; sancte & asserunt, se post armorum depositionē tales et tantos saltus non posse edere. Concurrūt, & forti impetu congressi mutuo sese sudibus & contis percutiunt impelluntq;, ut fragor quidam inde resonet. Ob punctiones aut illas uocantur in regione illa Stopffer, id est, punctores, faciuntq; illud hoc superstitioso animo, ut maior frumenti proueniat copia.

30 *De Cotuantijs. Cap. XVIII*

Abitarunt olim inter Aetuatios Cotuantij uel Coruantij, de quibus Strabo lib. 4. sic scribit: Ferocissimi inter Vindelicos Licatij, Clautenatij & Vennonnes cense-

bantur. Rhetorum autem Rhucantiſ et Cotuantij, uel ut quaedam exemplaria habent, Coruantij, qui & magis relictis uestigijs respondere uidentur. Certe Longobardi & moderni barbari Rheti, scribunt et appellant ciuitatem Curie sua lingua Coyro, id est, corium. Sic enim Paulus Diaconus libro 6. cap. 6. de gestis Longobardorū scribit: Asprandus per Coriam Rhetorū ciuitatem uenit ad Theodebertum Baioariorū ducem. Hinc conijcere quidam possent, Curiam olim Coriam à Coriantijs deductam, sicut & monasteriū Churwald in ualle supra Curiam uersus Tafaas situm, Coriantiorum uallis seu Coriouallis dictum putatur. Verum alij sic putent, mihi aliud probatur, quantumlibet in dictis nominibus allusio quaedam inueniatur. Mihi inquam arridet ea opinio quam de Imperatoris curia supra recitauī, praesertim cum antiqua episcopalis sedes, Curie nomē semper habuerit. Antoninus deniq; Augustus, qui Paulum Diaconū tempore praecessit, etiam Curiae mentionem facit. Et quauis certa huius nominis ratio haberi nequeat, libuit tamen, coniectura ad hoc motus, urbem Curiae intra Cotuantiorum terminos collocare, unā cum tota superiori regione, usq; ad summa Alpium fastigia, ab illo Rheni latere, donec peruenias ad limitē Transalpinarum populorum Bregellensiu & Engadinorum. Intra hunc ambitum cōtinetur Tumlischg, in qua sunt Ortenstein, Furstnow: item Vatz, Churwald, Porpon, Burgunn, Schanfick, Tafaas, Alfenuw, Tüffencastē, Gryffenstein, Tintzen, Stalla, Reams, Wels &c. Potest etiā Tafaas & totus descensus uallis illius iuxta Vatz usq; ad Rhenum, Aetuatijs assignari: id enim allusio nominum Aetuatiarum & Vatz arguere uidetur. Est autem intra uallem istam amnis quidam albel dictus

Cotuantinorum
ambitus

dictus, qui in Tumleschg Rheno miscetur. Porrò domini & Barones oppidi Vatz seu Vati, celebres olim fuerunt, possidentes maiorem eiusdē uallis partem, & nonnihil quoq; de terra Tumleschg usq; ad Rhenum, quod dominiū hodie appellatur Ortensteinensiu dominium. Vltimus illius ditionis Baro uocatus fuit Donatus à Vatio, uixitq; anno dñi 1330. Relinquens aut̄ duas filias, cum illis tota possessio eius ad aliud translata est dominium.

10 Vna enim, Kunigundis nempe, nupsit Comiti Frederico à Toggenburg, auo ultimi Comitis Frederici: unde Tafaas, & quæ circa illam sunt, iure hæreditario peruenerūt ad Toggenburgenses. Alteram uero Vrsulam nomine, duxit Comes Rudolfus à Werdenberg, dominus in Sarngās, qui abauus fuit ultimi Comitis Georgij. Et hoc pacto ditiones Ortenstein, Vatz &c. ad illos Comites peruenerūt. Hoc dominium Ortenstein, possedit iam ultimo frater noster D. Ludouicus Tschudi à Glarus, miles auratus, sed subditi redemerunt sese à iurisdictione eius, liberi facti anno domini 1527.

De Rhucantijs. Cap. XIX

Ragatio proficiscendo ultra Rhenum in regionem Sanganserorum seu Sarunetum, est Rhætorū oppidulū Meienfeld, olim Lupinum, et non Magauella *Lupinum Meienfeld* uocitatum, id quod testantur antiqua uolumina Curienlis ecclesie. Seniores incolę Meienfeldenses

30 aiunt Maiam Mercurij matrem olim in eo loco honoratam, à qua Germani locum illum Meienfeld appellauerunt. Supra Meienfeld itinere pedestri unius horę fuit Langarus, ex Brettigoia in Rhenū *Langarus* descendens: & ultra eum fluuium itinere pedestri *Languart* trium horarum est ciuitas Curia, infra aut̄ Curiam

ab utroq; Rheni latere usq; ad montem Aelberg, qui est è regione Schalberg trans Rhenum, & ubi est fluuius Sara, fluitat paululum supra oppidulū Sargans, & iuxta Schalberg in Rhenū labitur, ibi inquam Rhucantiorum est tractus, quorum Strabo meminit lib. 4. in hæc uerba : Ferocissimi inter Rhætos censebantur Rhucanti & Coruanti &c. Coruantiorem paulò superius mentionē fecimus, Extant adhuc uestigia quædā in ruinosis locis, quæ Rhucantiorum nominis meminerunt, præsertim à latere Rheni ubi Germani habitant. Nam haud longè infra Curiam est arx quædam diruta, quæ superior Rhuchenberg appellatur. Est rursus alia arx nō diruta, sed integra, quæ Aspermont & Germanicè Rhuchberg uocat. Item descendendo per latus illud infra Langarum fluuium, occurrit uestigium alterius arcis demolitæ, cuius situs est supra Malans in monte nemoroso, & hæc quoq; uocata fuit Rhuchēberg. Est præterea in loco illo, sed paulò demissiori, alia integra arx, locata supra Genins, quæ & ipsa Aspermont nominatur, habens uillas quasdam, quæ unà cum arce ipsa uocantur dominium Asperi montis, sicut et dominium adhuc extat superioris Rhuchenberg. Cum itaque dominia cōmuniter nomina retinuerint à circumiacētibus populis, et memoratę arces occupent uertices montium, uidetur mihi nomini regionis additum mont uel berg, conflatumq; hinc nomen, quod nedum arcem ipsam, uerum & populū arcis domino subiectum exprimeret. Sic itaque regio memorata & incolæ eius Rhucanti dicti, in arcibus & fortalijs suæ appellationis reliquerūt uestigium. Est autem uallis ipsa adedò frugifera, ut etiam uinū producat. Et fieri potest quod ante Rhætorum aduentū Germani uallem illā inhabitarint, appellati Rhuchen, à quibus

*Rhuchenberg**Malus annus**Geninum*

10

20

30

à quibus regio nomen istud sortita est: & superuenientes Rhæti, arces ibi condiderunt, illisq; similia nomina, sed in sua lingua, dederunt, pro Rhuchberg Aspermont transferentes. Supra Langarū est arx una Marslintz, & duæ uillæ Ygis & Zizers, Rhætica habentes nomina. Porrò ultra ista loca inter arces Rhuchaspermont & superiorē Rhuchenberg, est uilla quædam Trimis nomine, à tribus monticulis & diruta arce illis imminente sic uocata. Est & prope urbem Curia locus quidā ubi leproforum ædes sunt, Massans nominatus. Cæterū urbs Curia & regio quæ infra ipsam est uersus Walensee atq; uersus Podamicum lacum, ad Rhatos spectant, licet hodie loquantur Germanicè. In Sarunetum terra inter Ragatz & Vilters oritur Sara fluuiolus, de quo supra. Et hucusq; omnia loca quæ ab utroq; Rheni latere à Curia ipsa inueniuntur, fuerunt olim Rhucantiorum: alludunt enim nomina ipsa Rhuchenberg superior, Rhuchaspermont, Rhuchenberg inferior, & rursus Aspermont. Et quamuis Ragatz, Pfauers & proximæ ualles Sararam contingentes, iam ad Sarunetum pertineant terram, habent tamē ipsæ proprium iudicij forum, nec utuntur Sarunetum moneta, pondere, ulna & mensura, sed à multis annis ad hunc usq; diem ponderibus et monetis utuntur uicinorum suorum trans Rhenum habitantium, atq; uectigalia soluunt de mercantijs suis, his qui habitant in Sarngans, ubi reliqui illius ditionis populi qui infra Saram fluuiū habitant, liberi sunt ab his grauaminibus. Vnde probabiliter inferri potest, fluuiū Saram olim discrimen fecisse inter duos populos, Rhucantios scilicet & Sarunetes. Rhucantij superiora amnis loca, & Sarunetes inferiora occuparunt. Extenderunt se præterea Rhucantij ultra Rhenu in Brettigoiam,

Marsilium
Yginum
Ciceres
Trimontium

Malesanis

Sara

Alij populi Rhucantiorum.

& hinc per descensum Rheni per Vadutz usq; ad Estiones.

Fabarium intra Rhucantiorum ambitum.

Caput XX

Abarium uulgo Pfauers, celebre est monasterium ordinis diui Benedicti, supra Ragatium in monte, atq; intra Rhætiam, & in Rhucantiorum terra situm, sed modo Heluetijs annumeratur. Non procul ab eo intra montium fauces & ueluti in horrendo b¹⁰ rathro sunt naturales thermæ, quæ ut monasteriũ, Pfauers uocantur. Monasterium illud prima initia sumpsit à sancto Pirminio, anno circiter 676. à Christo nato, eo scilicet tempore quando Theodericus rex fuit Gallia, posseditq; Alemanniam, Heluetiam atq; Rhætiam. Hic locus hodie Pfauers, à uetustis Rhætis appellatus fuit Fabarium seu Fauaria, habuitq; olim priuilegia ab Imperatoribus Gallicis, Ludouico, Lothario, Carolo, & alijs multis, qui fuerunt circa annum dñi 820. Porro inscri²⁰ ptio priuilegiorum talis fuit: Abbatì monasterij diuæ uirginis Dei genitricis apud Fauarias, quod sitũ est in Rhætia Curiensi, in pago Chur walacha. Ut autem mihi uidetur, monasterium illud olim initium & incrementa sumpsit per notabiles contributiones maiorum et ditiorum Rhucantiorum, id quod indicant census, decimæ, redditus, & iudicij minoris forum, quæ habet monasterium per circuitum illius loci. Porro thermæ Fauarianæ intra trecentos annos repertæ sunt per uenatorem quen³⁰ dam, qui ex familia sua Vogler uocatus fuit; hic insecutus pullos coruorũ syluestrium, peruenit in inuium desertum, descendensq; in profundum montium hiatum, inuenit aquas calidas. Est aut dominiũ illarum thermarum abbatìs Fauariani.

Cœnobij Fabarij conditor.

Fauariae

Thermæ quãdam inuenta.

De Rheticone monte, unde uallis Brettigoia: appellationē accepit:
item de amne Langaro, quem hodie Lanquart uocant,
qui sunt in Rhucantiorum terra. Cap. XXI

Allis Brettigoia: in Rhætia, Rhucantio-
rum quoque est, in qua amnis Lanquart
oritur, descenditq; per totā uallem illam.
Et D. quidem Vadianus in hac opinio-
ne est, ut putet incolas illius uallis habitare iuxta

Rhetico mons

10 est Brettigoia: nec inepta est allusio. Cum enim
Mela mentionem faciat huius montis, necesse est
eum alicubi esse. Scribit autem sic Pomponius lib.
3. cap. 2. Montium altissimi Taurus & Rhetico.
Nec est alius locus in regione illa qui magis allu-
dat monti Rheticoni, quam dicta uallis. Sunt præ-
terea ibi altissimi montes, & facile fieri potuit po-
puli incuria, ut additione literæ p, ex Rheticone
fieret Prettigoia: cum enim Rhæticum sit uocabu-
lum, & uallis illa iam inhabitet ab hominibus Ger-
20 manicè loquentibus, quorum consuetudo est, ut
Rhætici & Latinis dictionibus præponant literā
p, cuiusmodi sunt, fundament pfumment, fenestra
pfenster, & supradictum monasterium Fauarium
Pfauers, & alia huiusmodi, uidetur mihi idem acci-
disse in Rheticone. Cæterum amnis Lanquart, qui
ex Prettigoia fluit, fuit olim Rheticè Langarus ap-
pellatus. Vnde cum parochiæ Curiensis dioecelis
olim distribuerentur in capitula, usq; in hunc diem
inferiora amnis Lanquart titulum hunc habent,
30 Capitulū sub Langaro. Est proinde in Prettigoia
arx quædam Rhætica, sed diruta, Salauers nomi-
nata, in qua superioribus annis Fridericus ultimus
Comes ille potens Toggenburgensis natus fuit,
qui & defunctus est anno 1436. ultima die Aprilis.

De Sarunetibus. Cap. XXII

Arunetum regio satis frugifera est, habens etiam aris fodinas. Ex ualle quadã laterali descendit fluuius paruus Setz appellatus, Iustransq; Sarunetũ regionem ruit in **W**alensee, id est, lacũ Rhæticiũ, exordiumq; illi facit. Hí populi qui hodie Sarganserí appellantur, olim Sarunetes nominati fuerũt, à Sara fluuió discriminante eos à Rhucantiorũ populo, de quibus suprà. Facit aut̃ Plinius lib. 3. cap. 19. mentionẽ 10 Sarunetũ, asseritq; eos habitare iuxta fontes Rheni: etiam si non ignoremus hanc históricos plerumque seruare consuetudinẽ, ut omnes populos adnumerent originibus fluuiorum, qui uel tridui spatío ab ipsis dissident. Non igitur hæc discrepantiã hic magni æstimanda est, potissimum cum à Sara fluuió ad utrunq; Rheni fontem nõ sit ultra unius diei atq; dimidiij spatium. Siquidem Strabo eos qui inter cũctos populos uiciniores sunt fontibus Rheni, uocat Aetuatios, quorum suprà meminimus. 20 Videtur ergo mihi Plinius eos populos qui infra

Sarunetum circuitus. Saram fluuium habitant, uoluisse exprimere nomine Sarunetum, præsertim Sarnganser, **W**alensstat, & quicquid Rhæti habuerũt iuxta lacum **W**alen et in **G**astern, atq; à Sara descendendo per **R**henum ultra comitatum **W**erdenberg usq; ad **V**orstegek. Porrò è regione **W**erdenberg est arx **V**adutz, unde olim tractus illius uallis appellatus fuit **V**allis dulcis. Citra centum & quinquagiuta annos fuit regio **S**arnganserorũ atq; **W**erdeberg una 30 ditio, sicut etiam in hunc usq; diem appellatur superior & inferior ditio, habens nonnulla ditionis suæ iura. Fuit aut̃ olim per duos fratres in duas secta partes. Cæterum oppidulum **S**argans pro clypearibus insignibus utitur ansere, quam Germani uocant

uocant Gans, à quo & à Sara fluuio conflatur terre illius nomen Sargans. Vetusiores tamen literæ, quas ego uidere potui, & quæ mentionē faciunt dominorum à Sarngans comitumq; Werdenbergen sium, distinguunt Sarngans in duas uoces, Sarunegans; & quædam recentiores in unam contrahunt, nempe Saunegans, incuria scilicet quadam omissa litera r. Tandem penitus est uox ipsa deprauata, ut ex Sarunegans, fieret Sargans et Sangans. Sunt tamen qui putant Sargans Rheticū esse uocabulum, olimq; terrā illam appellatam Sanam casam; cui sententiæ minimè subscribo, cum id nullis literis antiquis Latinè uel Germanicè scriptis probari possit, quales ego plurimas legi anno Christi 1530. & 1531. quo tempore egimus prætorem in Sanganserorum regione, illuc deputati à septem confœderatorū cantonibus, & in uetustioribus literis non aliter inueni quàm Sarunegans, ut iam scripsi. Vnde colligitur, huius gentis genuinum nomen extitisse Sarunetes, à Sara fluuio sic appellati. Notandū præterea, ante aliquot annos incolas Gastern expostulasse cum dominis Sangansis terræ, arbitantes se quoque liberos esse à uectigalibus & teloneo pendēdis in terra Sangansi. Ab antiquis enim temporibus nemo obligatus fuit ad teloneum, qui habitauit inter Saram & lapideum pontem. Sed nec suo tempore exactum à quopiam fuit &c. His argumentis nihil profecerunt, sed iussi sunt soluere. Finitur autē ad iam memoratum pontem diœcesis Curienſis, & ultra ripam parochia quædam est nomine Oberkilch, quæ Gasternsium quidem est, sed sub episcopatu Constantiensi; & hæc parochia libera est ab exactiōe uectigalium. Hæc autem libertas indicium est, olim utrūq; dominium unum fuisse.

Inter Sangans & Werdenberg iuxta Rhenum est mons quidā qui Rhætice Scala, Germanicè uero Schalberg appellat, ubi aliquando difficilis fuit transitus ob accliuē ascensum, unde & scalæ obtinuit nomen. Septem Heluetiorū cantones, qui dominant huic regioni, fecerunt sculpi magnis impensis iter per saxosam huius montis basim, anno scilicet dñi 1503. Supra Scalam montem, fortalitium & oppidulum Sarngans obtinet pinnaculum montis, ubi superior regio in duas abit ualles, quarum una propinquat Rheno, & altera uergit ad lacū Walensem atq; ad lacum Tigurinum. Montes quibus memoratum fortalitium imminet, & quibus adiacet oppidulum Sarngans, habēt ibi in sui initio quādam aciem, aut potius angulū rectum, qui scilicet instar gnomonis in duo extenditur latera; unū descendit ad lacum Tigurinū, & alterum per Rheni descensum uergit ad lacū Podamicū, & ultra. Inter latera uero ista montes sunt magni, et ualles nō pauce, sed & regio Toggenburgensis, Appenzell, et alia Heluetiorū oppida inter ea comprehendunt. Oritur et in interioribus horum montiū, in Toggenburg scilicet, fluuius Taurus uel Durias, alluensque Turgoiam, infra Rinow miscet Rheno. Porro fluuius Sittern oritur in Appenzell, & absorbet à Tauro.

Taurus uel Durias fluuius

De Compo, de Rhætico pago, de Alemannico pago, atq; de Estiombus, qui hodie sunt Veldkirch, Walgōw, Algōw, & Estnerberg. Cap. XXIIII

Veldkirch oppidum in Rhætia situm, Germanicū habet uocabulum, & non uocat Romana lingua Vall circum, ut doctiss. Ioachimus Vadianus in commentarijs

mentarijs suis supra Melam unà cum Ladislao Suntheimenſi ſentit, propterea ſcilicet quod mōtib^{us} circūſcribatur, & intra uallem collocet̄. Quin magis olim à Rhætis Campi nomen accepit, & poſtea cū Chriſtiani fierēt, extructa eſt in campo illo eccleſia in honorē diui Petri, et inde obtinuit nomē Veldkirch, quod ſonat latinè Campi eccleſiam: à Curiēſibus uero & Italicis mercatoribus appellat̄ S. Pedro, uel campo S. Pedro. Quin & literæ Cūrienſis eccleſiæ uetuftiores, prouentuū qui illic leuant̄ mentionē facientes, uocant quoq; locū illum Campum ſancti Petri: in his enim ſic ſcriptum inueni: De eccleſia ſancti Petri ad Campos, id eſt, Feldkiricha, beneficium ad terram &c. Eſt autem Veldkirch oppidum paruū, ſed elegans, abundans uiuo, & plures habens negociatores, ſitum iuxta amnem Yll, qui ſub Eſtnerberg ruit in Rhenum. Porrò ſupra Veldkirch ſunt Rhæticae ualles, Walgōw appellatae, quae quidem à Bludentz & deinceps diuaricantur: una uocatur Cloſtortal, id eſt, uallis monaſterij, & extenditur uſque ad Algoiæ montana, & ad montem Arlenberg appellatum. Alia uero in Montafun uocata, attingit montana Brettigoia, & uterq; tractus Walgoiæ habet denominationem. Per Bludentz & uallem monaſterij itur ultra Arlberg in uallem Intal appellatam, ad oppidum Hall, quod iter præcipuè frequentant ſalis uectores. In Montafun plurimæ & cōmodiſſimæ inueniuntur ferri fodinae. Cæterum Walgoia non habet appellationē ab Alemannis, ſed à Rhætis, ut nos exteros Walen appellamus, haud ſecus quàm Walafat, de quo ſuprà diximus. Nam cum Veldkirchēſes & alij exteri Rhæti olim ualedicerent Rhæticae linguae, uſurparentq; Germanicā, illi qui ualles habitabant aliquandiu retinuerunt

Situs Velkirch.

Rhætica[m] suam linguā, & propterea à uicinis Germanica utentibus lingua, appellati sunt Walen, & uallis eorum Walagōw, sed hodie quoq; loquuntur Germanicè. Haud secus Algoia in Vindelicia citra montes Walgoiam contingens, primū propter Alemannos illic nidificantes uocata fuit Almangoia, id quod Vadianus probabili ratione ostēdit. Ex Montafun per Walgoiam iuxta Bludentz & Veldkirch descendit amnis Yll, ortus in Brettigoie montibus. In uallibus istis nomina locorum pro maiori parte sunt extera atq; Rhætica, quippe quarum incolæ à Rhætis descenderunt. Habent tamen quædam castra nomina Germanica, relicta fortassis ab antiquis Germanis habitatoribus, qualia sunt Sonnenberg, Blumeneck &c. Porrò ad latus Veldkirch iacet monticulus quidam admodū frugifer, Estnerberg, id est, Estionū mons appellatus, & est sub ditione Comitum Sultzensis à Vadutz, quanq; & peculiari uocabulo nominet ditione Estnerbergensis. Haud procul à monte illo iuxta Rhenum est uilla quædam hodie Benden, olim uero Rhætice Benedurum appellata. Est & aliud ibi oppidum quod nostro æuo Esthens appellatur. Meminit autē & Strabo lib. 4. horum locorum, nam appellat habitatores eorum Estiones. Sed et antique latinæ literæ, quæ in monasterio Schennis adhuc inueniuntur, mentionē faciunt Beneduri & Estionum, in quibus scilicet locis dictum monasterium annuos leuauit census & proventus. Certe mihi uideatur Estionum primū & summū locum fuisse Veldkirch, ac deinde circumiacentia loca, & ualles Bludentz atq; Walgōw, omnia ad Estiones pertinuisse. In his partibus, nempe in Rangwyl, Veldkirch, Walgōw &c. pugnauit olim Drusus contra Rhætos, ac inde factum est ut tota regio à Rheno usq;

usq; ad fontes Yli, mutato nomine Estionum, uocata fuit uallis Drusiana. Germani uero postea ap-
 pellauerunt eos qui ultima uallis tenuerunt loca,
 Walgōwer, eos autem qui priora incoluerunt loca,
 nempe uersus Ranquil, uocarunt Nebligōwer.
 Cum oppidum Veldkirch incrementa acciperet,
 aboleri cœpit nomen Estionum, successitq; ei Co-
 mitatus Veldkirchensis. Porrò oppidū ipsum unā
 cum Comitatu peruenit ad ditionē Austriae anno
 dñi 1375. uendente ipsum Comite Rudolfo à Wer-
 dēberg. Longè ante tempus illud, Estnerberg pars
 Walgoiæ unā cum alijs oppidis, hæreditario iure,
 nuptiarum copula & donatione diuersimodè ia-
 ctata est atque distracta: quin & Comites à Veld-
 kirch ante multa tempora penitus interierunt, reli-
 ctâque est ditio eorum Comitibus à Werdenberg,
 Sarngans, atque Montfort, qui hæredes eorum
 fuerunt. Notandum præterea quod moderna Stra-
 bonis exemplaria sic habent, quasi Strabo annu-
 merauerit Brigantinos & Estiones Vindelicis, &
 tunc quidem Rhæti nulla ex parte attigissent la-
 cum Podamicum, cuius tamen contrarium Stra-
 bo ponit, ut suprâ memorauimus. Nam Brigantijs
 supremum lacu tenent locum, quibus ad meridiem
 in Rhætia ipsa adiacent Estiones. Vnde facile cre-
 dendum, Strabonem libro quarto in fine male uer-
 sum, nisi fortè aliorum illic recitauerit opinionem.
 Fieri etiam potest ut græcum exemplar quo Lati-
 nus interpres usus est, corruptū fuerit, atq; ex tran-
 scriptione originalis exemplaris deprauatio ali-
 qua irrepserit, & regionum istarum nomina trans-
 posita fuerint ex negligentia aut ignorantia scri-
 ptorum, id quod in multis aduerti potest dictioni-
 bus, ut pro Heluetijs Luetijs, pro Adula mons A-
 duas & Diaduella, pro Iurassus mons Oeurassus,

Vallis Drusiana

pro lacus Lemannus Palamena, & alia quædam similia errata, in quibus aliquid uel adimitur uel additur dictionibus. Item libro quarto aperta quædã inuenit transpositio, ubi scribit, ex lacu Verbano fluere Aduam, & ex Lario lacu Ticinũ, cum contrarium fiat, ut ipsemet in alijs testatur locis. Et hæc quidem arbitror accidisse ex deprauatione exemplarium atq; ex incitia scriptorum, non autem ex ignorantia aut oscitantia Strabonis. Meo certe iudicio Strabo lib. 4. sic scripsisse uidet: Ferocissimi 10 inter Vindelicos Licatij, Thunicates & Bennones (Auentinus legit Sennones) censebantur: Rhætorum aut Rhucantij & Coruantij. Estiones uero & Brigantij Vindelicos attingunt: eorum oppidum est Brigantium & Campus (Veldkirch) & Licatiorum ueluti arx quædam Damasia. Hæc uidetur mihi fuisse Strabonis mens, quia Brigantij attingunt Vindelicos, et similiter Estiones in montibus Walgoiæ illis cõfines sunt. Nam Algoia pars Vindeliciæ citra mōtes attingit Estiones. Quando itaq; 20 in tali casu etiam autor iste aut alij historici confusi deprehenduntur, id quod non raro fit, incolarum illius regionis iudicium expetitur, quippe qui certius in talibus erratis iuuare possunt autorem, ueluti qui experientiã certam habet & de singulis rectè iudicare possunt. Sic ego non temerè mihi arrogauit descriptionẽ Rhætiæ & oppidorum eius atq; Alpiũ, ut qui et enutritus sim in hac terra, & deinde lustrarim & perambularim eam ab utroq; latere, uersus Italiã scilicet, Galliam et Germaniã. Non 30 tamen uolo mea sic iactare, perinde quasi alicubi non potuerim hallucinari, sed si quis certiora atq; ueriora potest tradere, hũc libenter patiar censorẽ. Ut autem uetustiora nomina, quorum olim in his terris usus fuit, & quorum nos suprà meminimus, elucidentur,

elucidentur, operæ precii uisum fuit aliqua hic assignare, quæ expiscati sumus ex uetustioribus Curriensis ecclesiæ literis, confectis super redditibus, obuentionibus atque prouentibus leuandis in diuersis terris, locis & pagis, secundum officiorum et ministeriorum distributionem. Et primū quidem ponemus nomina quæ in terra Walgoiæ & circa Veldkirch, quæ Vallis Drusiana appellata fuit, ad huc inueniuntur.

10 *Ministerium quod habet Siso in pago qui dicitur Wallis Drusiana.*

	Puire	Puirs	
	Pludono	Pludentz	
	Nezudere	Nutziders	
	Lodasco	Ludâsch	
	Turingis	Turingen	
	Pludassis	Pludâsch	} In Walgoiæ.
	Nanzings	Nantzingen	
20	Basmingis	Bastlingen	
	Scline	Schlyns	
	Frastrinas	Frastrantz	
In	Satagnis	Sadains	
	Segauio	Gæuis	
	Campo S. Petri, id est, Feldkiricha	Veldkirch	
	Ranguuila	Ranquyl	
	Pontilles	Bancks iuxta Rhenum	} Infra Veldkirch
	Tunia	Valdunen supra Ranquill	
	Sulles	Sultz	
30	Rantina	Rôtis	
	Cazzeses	Gethis	
	Senunio	Schnuwis	
	Frasum	Frysen monasterium	
	Rautenum	Ruti	

*Ministerium quod habet Otto in Planis, quod
scilicet Rheni planiciem comprehendit,
& extenditur ad Vuallensee.*

Estones	Esthens	} In ditione Vadu- scensuum
Scana	Schan	
Palazoles	Baltzers	
Meilis	Minor Mels	
Titulo S. Lucij	S. Lucis steig	} Apud confederat- tos canos
Flascis	Flaesch	
Lupino uilla	Meienueld	
Genuinnes	Genins	
Malanzes	Malans	
Ciceres	Zizers	
Tremontio	Trimmis	
Amides	Emps	
Vazes	Inferior Vatz	
In Fauares ubi cella est	Pfauers	
Ragaces	Ragatz	
Filtris	Vilters	
Sarunegaunis uilla	Sarngans	
Meilis	Meils	
Perlinio	Bertschis	
Fuminis	Flumbs	
Riura uilla	Walastat oppidū	
Ripa Walastat pi- Quarto (scatio	Vischentz iuxta Quarten (lacū	
Seuola	Seuelen	
Reuena	Rauis	} In Werdenberg apud Hel. 30 uetios.
Bougo	Buchs	
Quadrabitus	Graps	
Campo	Gamps	

*Ministerium supra Curiam secundum tra-
ctum Rheni prioris, in Illantz, in Grub atq;*

Lugnitz

Lugnitz. Quod ministerium habuit Mathra-
tus in Tiuerasca, cum ualle Legunitia.

Hilliande uilla

Ilantz

Vorce

Wurtz

Rammenis

Sexamnis

Schams

Scanaues uel Sigannes

Zegæns

Supercastro

Vberkastell

Flemes

Flyms

Andeste

Adest

Fagonio

Veldsperg

Cingiaco

Rinckenberg

Rhætiunno

Ratzuns

Superfaxo

Vberfax

Castrisio

Cæstris

Legunitia

Lugnitz

Luene

Schlôwis et Schluuin

Cumble

Pluteno

Lamarino

Lumarins

Falaria

Vælers

Auna

Falaruna ualle

Summo uico uel Sana

Sumigs

Rufina

(uico

Rufsein

Stuffauria

Sauien

Speluca posteriori

Splugen apud poste

Speluca quod dicit de-

riorem Rhenum

fertum, ubi cella est.

Dissentis monasteriū

Reliqua ministeria hic obiter recitabo,
omissis oppidis eorum.

Ministerium in Impedinis, id est, in imo pedis Al-
pium, quod habuit Adhalgifus, & est supra Stein-
per totum tractum usq; ad Curiam.

Ministerium in Tumiliasca, hoc est, Thumleschg.

Ministerium in Bergallia, hoc est, Bergell.

Ministerium in Endena, quod habuit Richpertus.

Ministerium in Curilino.

Ministerium Remedij.

*De Ruguscis & Rheguscis, qui ante aliquot tempora Rhin-
goij, hodie uero Rhintal & Emps appellantur.*

Caput XXV

Rhingoia fuit olim Comitatus celebris, ¹⁰
cuius supra fit mentio in literis super infe-
riori marca, quæ est è regione Thurgoiæ,
cōfectis. Et hæc est infima antiquæ Rhe-
tiæ pars, ad latus Galliaë sita. Attingit autē eo loco
Thurgoiam, appellaturq; nostro tempore domi-
nium Rhineck uel Rhintal, exprorecta à Comita-
tu Werdenberg usq; ad eum locum ubi Rhenus in-
greditur lacum Podamicum. Ab alio quoq; Rhe-
ni latere, nempe supra Brigantium, terra ipsa olim
Rhingoiaë etiam fuit annumerata, potissimū Lust ²⁰
now, & quæ circa eam sunt. Fuit autem hic Comi-
tatus semper à Germanis habitatus, id quod cōmu-
nia indicant nomina. Populi eius fuerunt olim à
Plinio libro tertio capite decimonono Rugusci, et
Rugusci à Ptolemæo Rheguscæ appellati.

*Rugusci
Rheguscæ*

De Brigantijs. Cap. XXVI

Comitatus Brigantium, quorum no-
men & ciuitas adhuc manent, infimum
antiquæ Rhætiaë à latere Germaniaë te- ³⁰
net locum, confinis apud lacum Podam-
micum Vindelicis, hoc est, Lintzgoijs. Supra Bri-
gantium est sylua quædam grandis, atq; uallis ple-
na oppidis et uillis, uocaturq; Brigantium sylua,
& per eam descendit amnis Bregentz, labiturq;
iuxta.

iuxta urbem ipsam in lacum. Populi per circuitū habitantes, fuerunt olim Briganti appellati.

De Vennonibus & alijs uetustis Rhaeticorum locorum nominibus. Cap. XXVII

Ennones seu Vallis uenusta, sunt hodie Vinstgöw, Vinstermütz, Engadin &c. Tridentini, Trienter & Tyrolenses. Apud eos est Aeni ortus, atq; Athesis, uulgo Etsch. Item Larius lacus hodie est Cumanus lacus. Lepontini sunt Liuiner. Bormiū est Wurmfs in Veltlin. Rhætica iuga Germanicè uocantur Wurmser ioch, Rhætice uero mont Brailio. Abduas uel Aduas fluuius, hodie uocat Aada. Caput Aeni est Engadina. Ticinus Tesin. Camuni est Vall Camunien, siue Camunier tal. Scribit autem Strabo lib. 4. in hunc modum; Supra Comum ad Alpium radicem Rhæti iacent & Vennones ad orientem uersi; alia ex parte Leponti, Tridentini, Stoni, et alij complures populi parui Italiam tenentes. Et rursus eodem libro; Ferocissimi inter Vindelicos Licati, Thunicates & Sennones. Plinius quoq; libro tertio cap. 19. sic scribit; Caput Enga-
 20 neorum Stonos, Rhætorum Vennones Sarunetesq; ortus Rheni amnis accolunt. Lepontiorum qui Viberi uocantur fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Præterea quādo recitat Alpinas gentes à Cæsare Augusto superatas, eodem loco enumerat sigillatim hos quoq; populos suis nominibus, qui sunt Triumphilini, Camuni, Vennones,
 30 Venonetes, Hifarci, Breuni, Naunes & Focunates. Et Vindelicorum quatuor populi, Consuantes, Virucimates, Licates, Cattenates, Abifontes, Rugusci, Suanetes, Callucones, Brixentes, Leponti, Iuberi, Nantuates, Seduni, Veragri, Salassi &c.

Ptolemæus uero lib. 2. cap. 12. numerat Vennonēs inter Rhæticos populos. De Vennonibus populis non per omnia conuenit inter memoratos autores; nam Strabo annumerat eos Vindelicis, etiam, si quidam in eo legendum putent Sennones pro Vennonēs. Id certum est, Vennonēs esse in diœcesi Curiensi, unde mihi satis probatur eos olim Rhætis annumeratos. Dominus Beatus Rhenanus testimonio Pliniij putat eos fuisse accolæ ortus Rheni; sed secus mihi uidet. Nam Plinius eo loco uult ostendere, qui supremi sint incolæ Euganeorū atq; Rhætorum; scribit enim sic: *Caput Euganeorum* (ego intelligo eos qui summū tenent locum) *Stoni, Rhætorum Vennonēs &c.* Et cum utriusq; populi capita describat, mox indicat qui populi ortum Rheni atq; Rhodani teneant, dicens: Sarunetes ortus Rheni amnis accolunt, & Lepontiorum qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Strabo quoq; ut diximus, numerat Vennonēs inter Rhæticum populum, dicitq; eos iacere in Alpibus ad orientem ab opposito latere Italiæ, ubi & Tridentini locum habent. Isti Vennonēs hodie sunt Engadini, apud quos Aenus ex Iulij Alpibus oritur, fluitq; per Vinstermuntz in uallem Intal uersus Aenipontem, Germanicè Inspruck, ubi finis est Curiensis diœcesis, et terminus Rhætiæ atq; Vennonū, quā Rhætiaë Marcam uocant. Ad eum quoq; locum extenduntur Norici & Vindelici, sed quos populos deinceps Aenus ipse separat usq; ad Danubiū. Propter horū populorum cōfinia puto accidisse, ut historici quidā annumerarint Vennonēs Vindelicis, præsertim cum Aenus & uallis eius inferior à Vennonibus inhabitata, respexerit Vindelicos. Et hæc quidē scribimus iuxta ea Strabonis exemplaria, in quibus scriptum inuenit, inter Vindelicos

delicos Vennones censebantur. At Ioannes Auentinus, ut supra quoque memorauimus, cēset ibi legendum Sennones, & non Vennones. Porrò ex alia parte uallis Aeni quā Vennones inhabitāt, Tridentini habitant uerſi ad Italiā, etiamſi in ea parte Vennones quoque iuxta Atheliſm teneāt tractum aliquē longum, ut infra latius dicemus. In Rhæticiſ iugis oritur fluuius Aduas, quem hodie uocant Aada, labensque per Veltlin, ingreditur in Cumanū, olim autē

10 Lariūm, lacū. Porrò ab alia parte memoratorū iugorum, uerſus Atheliſ regionem, eſt Muſtſertal et Vinſtgōw. Fluuiolus qui per hanc uallem deſcendit, apud Glurentz iungitur Atheliſi. Oritur autem Atheliſ haud procul à Nuwders, fluitque per Malſerheid & Vinſtgōw, uerſus Glurentz & ultra, ubi ſcilicet finis eſt dioceſiſ Curienſiſ. Sunt itaque Vennones iuxta Aenum & iuxta Atheliſm habitantes, extremi Rhætorum, uerſi ad orientem: & ob id dicit Strabo, ſupra Comū ad Alpiūm radicem

20 iacere Rhætos, & Vennones ad orientem uerſos, ut ſcilicet Vennones confines ſint Tridentiniſ, & Alpini Rhæti Lepontiſ. Nam in prioris Rheni oppoſita parte iuxta Ticinum habitāt Lepontini, quos Germani Liuiner, & Rhæti Leuontinos appellant. A Cumano lacu aſcēdendo iuxta fluuium Aduæ per Veltlin uſque ad ortum eiſ peruenitur ad Bormiū, quod ſummū locum tenet in Veltlin, ubi mons eſt, quē Cornelius Tacituſ lib. 17. in hiſt. Auguſta appellat Rhætica iuga, à Germaniſ uero

30 propter uiciniam Bormiſ, Wormſer ioch, & à Rhætiſ mons Brauliuſ uocat, ubi ſcilicet Aduas, ut iam quoque diximus, oritur. Per hæc iuga Rhætica in hunc uſque diem iter compendioſum & tritū eſt ex Italia atque à Mediolano ad Danubiū & ad Auſtriam, Proxima Vennonum ualliſ, ad quam

à iugis Rhæticas peruenitur, uocatur Munstertal
 atq; Vinstgôw, ad cuius latus sunt Engadini, & est
 sub Rhætorum imperio usq; ad fortalitiū Chur-
 berg, & iuxta tractū Athesis usq; ad Furstenberg.
 Diœcesis Curiensis indicat in eo loco sicut & alibi
 ueros antiquæ Rhætiae limites. Habent & duces
 Austruæ modicam terræ portionem iuxta Aenum
 & Athesim sibi subiectam, ex Vinstgôw & Vin-
 stermuntz, alioquin tota ferè terra Rhætorum est,
 nempe superiora loca Vinstermuntz, tota Engadi-
 na, & in Vinstgôw, Furstenberg, Mals, Inferior
 Galfen, Schantzen, Tuufers, Latsch, Marnyen,
 tota uallis Munstertalens. & omnia loca quæ sunt
 supra Churberg & Glurentz. Cæterum nomen
 Engadin natum est ab Aeno, quæ Germani Yn uo-
 cant. Engadini aut̃ habitant prope ortum illius am-
 nis, alioquin uocantur Vinstgoienses atq; Vinst-
 muntzenfes, hoc est, Vennones. Rhætice Engadin
 sonat, En code ino, hoc est, in capite Aeni, quæ uo-
 ces tandem degenerarūt in Engadin. Apud hos in
 summo loco oritur Aenus, & ex opposito latere in
 descensu uicini mōtis emergit Athesis, labunturq;
 in diuersas plagas: nam Aenus petit septentrionē,
 fluensq; per Vinstermuntz & Intal, tandem exo-
 neratur in Danubiū. Athesis uero per Vinstgoiā
 & Etschland ruens, alluit mœnia Veronæ, & tan-
 dem desinit in mare Adriaticū. Item Munstertal et
 omnis superior regio à Vinstgôw & ab Athesi us-
 que ad Vinstermuntz, appellatur unà cum Enga-
 din in uetustis Curiensibus literis, Vallis uenusta,
 antiquum Vennonum nonnihil referens nomen.

Strabonis error.

Errat proinde Strabo lib. 4. ubi sic scribit: Rheni
 fluminis origo in Diaduella monte, à quo Aduas
 fluuius in contrariū fluit, lacum implens Larium.
 Et eodem libro sic scribit: Mons Adullas, ex quo
 in septen.

in septentrionē Rhenus excurrit, & diuersa ex parte Aduas in lacū Larium. Hæc non satis quadrant ueritati; quoniam distantia fontium utriusq; fluuij inuenitur esse maior, quàm quod ab uno scaturire queant monte. Nam si rectà ire posses per mōtium illorum qui interiacent præcipitia, opus tibi esset itinere pedestri unius diei & dimidij, hoc est, 24. horarum spatio, à fonte Rheni ad fontem Aduæ. Sed fieri potest quod Strabo eo loco uoluerit loqui de amne Lyra, qui in contrariâ à Rheno mundi partē fluit, descendens scilicet per Gampolschin & Clæuen in Cumanum lacum, unde scilicet Aduas deriuatur. Fuit aut̄ antiquorum historicorum mos, ut designarint summorū fontium scaturigines, unde celebrer aliqs emanauit amnis. Verus ergo Aduas labitur per Veltlin, oriturq; non in Adula monte, sed in iugis Rhæticiis, quæ hodie Rheticè appellantur mons Braulius, ut paulò superius memorauimus. Tanta proinde est memoratorū fontium distantia, ut inter iuga Rhetica unde Aduas profluit, ad mōtem Adulam unde Rhenus exit, sint Alpes Iuliæ atque Septimæ. Sciendum præterea Engadinōs & Munstertalenses omnes loqui Rhætica lingua, qua & Rheti Rhenani utuntur, & non Lombardica. Si tamen paululum ab eis te demiseris, occurrūt Intalenses, qui Germanicè, & Engadinj, qui Lombardicè & quidam Germanicè loquunt̄. Sic & Plinius Vennonēs mox post Camunos ponit; confines enim fuerunt, sicut & hodie sunt. Abundat aut̄ uallis Camunorum æris fodinis, paretq; Venetis, & in hunc usque diem appellatur uallis Camunien, in qua Ollius fluuius oritur. Strabo lib. 4. Camunos perperam uocat Camulos. Est & Veltlin in hoc terræ tractu, ubi Aduas sumit originem; item Engadin & Vinstgōw, qui Vennonēs sunt;

omnes inquam hæ regiones & gentes loca illa occupant, montibus duntaxat inter se distinctæ.

De Alpibus Iulij, de Pernina monte, atque Pede
Falario. Cap. XXVIII

Alpes Iulias, quarum Tacitus lib. 19. meminit, cæteris montibus in Rhætia altiores sunt, summum iuxta Engadin et Bre-
gell uersus Italiam tenentes locum, citra
uero ad iurisdictionem Stallen pertingunt. His quoque 10
olim Septimus mons fuit annumeratus. Porrò tractus horum montium ab occidente tangit tractum
Adulæ montis, unde Rhenus oritur; ab oriente uero est uallis quædam profunda inter Engadin & Bre-
gell, iugis Rhætis adhærens, unde Aduas egreditur fluuius: & à septentrione est mons Albula, per
quem rectum extenditur iter à Curia ad Engadin. Porrò Septimus mons attingit Iulias Alpes, in cuius
sublimitate est uilla, Stalla uocata, sita in loco
deserto, quæ olim Biniuum appellata fuit, sicut et hodie 20
à Rhætis Beuio nominatur, quod illie duæ uia
ex una confurgant, trans Alpes ducentes, una ad sinistram uergens, & altera ad dextram. Sinistra ducit
per Iulias Alpes, & dextra per Septimum montem. Iulias Alpes non semper possunt transcendi,
ob nimiam earum celsitudinem & inuiam solitudinem. In cacumine earum stetit aliquando columna
lapidea, sed quæ modo fracta humi iacet. Putatur olim erecta per Cæsarem aliquem aut eius præfectum. In hoc etiam monte oritur Aenus iuxta lacum
quendam paruum, in supremo Engadinæ loco, 30
ad quem ortum peruenitur quando mons iste perambulatur. Porrò ultra Engadin uersus Bregell, qui locus est illi contiguus, non sunt admodum magni montes, sed uallis est ibi inter Iulias Alpes
& montem

& montem Perninnam. Hic autem mons iacet inter Engadin & Postlaaff, hoc est, Pedem Clauium, ubi scilicet iter ducit in Veltlin, & est mons ille ualde altus, tractui iugorum Rhaeticorum annexus. Est rursus alius mons inter Engadin & Munster-tal situs, quem Germani Bus Falor uocant, olim autem à Rhætis fuit Pes Falarius dictus. De Iulij Alpibus Liuius sic scribit decade prima libri quinti: Ex Tricastinis per Taurinos, hoc est, Pemundt, saltusq; Iuliae Alpibus transcenderunt. Et ibidem sic quoq; scribit: Alia subinde manus Germanorum Elitonio duce, uestigia priorum secuta, eodem saltu, fauente Bellueso transcendisset Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes sunt (locos tenuere Libui) confidunt. Videtur autem hic Liuius sentire, quasi Iuliae Alpes iaceant in tractu illo qui est inter Tricastinos & Taurinos, cum mentionem faciat uiae uergentis in tractu illo per Iulias Alpes, id quod male audit apud alios scriptores, qui tractum illarum Alpium non Iulias, sed Cotias atque Graias appellant. Fuisset praeterea Germanis montes illos transcendentibus incommodissimum, sic à recta exorbitare uia, cum longè propinquiori et compendiosiori itinere potuerint superare Alpes, Alpes inquam Iulias in Rhætia sitas, quae rectè ex Germania in Italiam uiatores transmittunt. Videtur igitur Liuius hoc loco deprauatus, id quod & doctiss. Beatus Rhenanus apprehendit, qui in sua censura, quae deprauato Liuius adhibuit, Iuliae Alpibus hoc loco non meminit, sed legit, inuias Alpes, quomodo & in alijs locis Liuius quarundam Alpium mentionem facit, ut infra dicemus. Deinde ueritati quoque consonum est, in eo Liuii loco non legendum Germanorum, sed Cenomanorum, id quod affinis noster dominus Henricus Glareanus in suis anno.

rationibus iam nouissimè in Liuiū aditis pulchrè ostendit. Horum itaq; duorum insigniū uirorum testimonio satis puto constabilitam sententiam nostram, qua supra scripsimus Iulias Alpes positas inter Rhætiam & Italiam. Fuit mihi memoratus Liuij locus semper suspectus, sed non fui ausus illum sine doctiorum uirorum subsidio immutare.

De Tinnetione, Muro, Summolacu, atque Septimo monte. Cap. XXIX

Inter Curiam & Bergell in summis & ferè inuijs mōtibus iacet uilla Rheticè Tinnezon, & Germanicè Tintzen appellata, cuius & Antoninus Augustus meminit in suo itinero, scribēs Tinnetionē m. p. xx. id est, uiginti miliaribus Italicis plus minúsue distare à Curia, quod itineris interuallū pedestri gressu confici potest sex horarum spatio. Collocatur autē ea uilla in recto itinere quo transit à Curia in Bergellensium uallem, ubi scilicet superandus est Septimus mons, cum ultra in Bergaliam quis ire contendat; ad cuius montis pedem sita est Stalla, olim Biuium ob itineris sectionem appellata, ut supra quoque retulimus. Meminit & Ekkardus iunior cœnobita S. Galli huius montis Septimi. Est autē is mons portio Iuliarum Alpium, quibus scilicet adhæret. A memorata uilla Tintzen secundū Antoninum sunt 25. mil. Italica ad Murum, in quo itinere superandus est Septimus mons. Oppidum Mur in ualle Bergellensium situm, usq; ad tempora nostra retinuit uetustum nomen, habens à tergo in monte castellum, quod et ipsum subiecti oppidi nomen habet; nam uocatur Castelmuro. Fuerunt etiam olim Comites qui titulum habuerunt à Muro. A Muro supputat Antoninus ad Summū lacū, qui est

qui est lacus Cumanus 20. mil. Italica : extenditur enim uallis Brigellica in Italiã uersus hunc lacum. Est autẽ Brigellia hodie sicut & olim Rhætica, & terra eius est aspera atq; arida. Sunt qui putant illam olim appellatam Vall Brunnam.

*De Taruesede, qui locus hodie uocatur S. Iacobus
infra Gampofchin in Clauennæ ualle.*

Cap. XXX

10 St & aliud iter, quod à Curia transmittit ad lacum Cumanum. Nam à Curia itur ad Spelucam, uulgò Splugen, qui locus non procul distat à fonte Rheni posterioris, & deinde ultra montem Adulam, qui ibi Vrsler uocat, peruenitur in Gampolschin, in uallem supra Clauennam sitam, ad uillam quæ hodie S. Iacobus appellatur, quam Antoninus in suo itinerario Taruesede nuncupat, scribens à Curia esse illuc 40. Italica mil. quæ faciunt quinq; Germanica : & ultra signat 15. Italica miliaria à Taruesede usq; ad Clauennam, quæ duo efficiunt Germanica miliaria. A Curia uero usq; ad Clauennam supputantur 7. mil. Germanica, quæ itinere equestri continuo in 14. horis cõficiuntur. Mansit autem apud Rhætos nomen Clauennæ, quod nos Clæuen appellamus, distatq; 10. mil. Italicis, hoc est, itinere pedestri trium horarum à lacu Cumano. Porrò memorata loca usq; ad lacum Cumanum omnia sunt Rhætis subiecta. Est & hoc hic obiter notandum, 30 octo miliaria Italica facere unum Helueticum & Germanicum miliare, quod scilicet duabus horis equestri itinere confici potest, pedestri autem duabus & dimidia. Italicum uero miliare ab equite mediocriter equitante, quarta parte unius horæ superari potest.

De Adulá monte, qui secundum diuersas sui partes uocatur
Vrsler, Vogel, & Luckmannier. Cap. XXXI

Dula mons inter Iulias Alpes atq; Summas Alpes ponit, & ex iugo eius oritur uterq; Rhenus. In opposito latere posterioris Rheni in ualle Gampolschin oritur amnis Lyra, misceturq; Mairæ fluuió, qui ex Bergella uenit, ac deinde alluit Clauennam, & tandem desinit in Cumanū lacum. Hunc fluuium Strabo arbitratus est Aduam esse; scribit enim, ex monte Adula ab uno latere Rhenū, & ab alio Aduam, in Cumanū lacum desinente, initium sumere: quod tamen uerum non est. Nam Aduas ex Veltin ruit in Cumanū lacum, suntq; fontes eius in iugis Rheticis, Wurmser ioch appellatis, de quibus supra. Consentiant autem Strabo & Ptolemæus de ortu Rheni, asserentes illum in Adula monte oriri. Hic mons aliquādo Diaduella, & aliquando Adualla appellatus fuit, estq; per eum triplex uia satis trita. Nam apud fontem posterioris Rheni duo sunt itinera, unum à Speluca incipit, uergitq; per Clauennam ad lacum Cumanum, & mons interpositus uocat Vrsler, cuius supra meminimus. Aliud à Speluca in Masoxer, seu Mesauciorum uallem ducit, per quam Muetius amnis fluit, quem nostri die Mòufs, Itali la Muesfa uocant. Fluit aut paulò supra Bellizonā in Ticinū præterfluentē amnem. Mons uero interceptus appellatur uulgò der Vogel, & Italicè, Culmen de Olcello, uel, Culmen de sant Bernardino, idq; propter uillam in initio uallis Masoxer ad basim montis sitam. Tertium iter est iuxta priorem Rhenum, à Diserntis scilicet per uallem Medels ultra montes in uallem Palensium, quæ Italicè Vall Breunja appellatur. Mons uero inter duas intercepta ualles uocat Luckmannier, id est,

id est, Lucumonis mons, & solum per æstatē peragrari potest. In isto mōte finitur Adula, incipiuntque Summæ Alpes.

Quando Alpes primum peruiæ factæ sint, & si qui ante Rhætos Alpes inhabitant. De Lepontijs uarijs, Oselanis scilicet, Salassis, & Rhætijs: de Vgonia, Tauariscis, Oscela, & Ocela. Cap. XXXII

10 **V**m Rhætiam attigerimus, operæ precium uisum est differere, num etiam mortales aliqui inhabitant Alpes ante Rhætorum ingressum; ac deinde, an Alpes ante Gallorum profectiōem, quam tempore Tarquinij Romani regis fecerunt, peruiæ fuerint nec ne. Et certe historici, Polybius, Lilius, & alij quidam, in his quæstionibus non eiusdem sunt opinio-
 20 nis, etiam si in hoc quidam eorum consentiant, Gallos in iam memorata profectiōe tempore Tarquinij Alpes peruias fecisse; quæ antea clausæ fuerant, ingressosque in Italiam, ueluti in nouum & incognitū orbem. Sunt alij qui aiunt Hannibalem Alpes primum superasse, peruiasque reddidisse, sed qui à Polybio lib. tertio confutant. Et quanquam iam memorati autores asserant tempore Tarquinij primum Alpes peruias factas, colligitur tamen ex scriptis eorum, si diligenter examinentur, illis nihil
 30 certi de hoc constituisse, quando per Alpes itinera inuenta sint. Id facile credimus eis, profectiōem Gallorum tempore Tarquinij primam inuiarum Alpium fuisse apertionem, de qua ipsi audierunt: sed ob id nō obstat, quin antea homines pertransire montes illos potuerint. Vnde & Lilius nō contendit Gallorum profectiōem primam fuisse, sed ait, continentem memoriā sic esse. Scribit autē sic deca., lib. 5. Alpes oppositæ erant, quas in exupe.

Galli olim Romanis ignoti.

rabiles uifas, haud equidem miror nulla dum uia (quod quidē cōtinens memoria fit, niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas. Ibi cum uelut ſeptos montiū altitudo teneret Gallos, circūſpectarentq; quanam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarū tranſirent &c. Quid putas certi habuiſſe iſtos autores de Alpibus, quando Romanis Tarquiniꝝ tempore, Galli fuerint populus ignotus et inauditus, ut Lilius ſcribit, etiam cum utraq; natio mutuatam potuiſſet inire notitiā per mare abſq; Alpiū 10 traiectu, & unus aut alter maris ſinus à Latinorum terra uſq; ad Gallorum littora fuiſſet ſuperandus? Et certē eo tempore mortalibus non defuit nauigandi uſus. Vnde igitur Galli fuerunt Italis, præſertim Romanis, incogniti? Ob id fortaiſſis, quod illo tempore Romani nondum erant magni nominis & potentia, neq; dilatauerant ſuæ regionis pomeria, ſed longē poſt Gallorum primū bellum incrementa accipientes, Alpes & latas prouincias domantes, cum inter eos hiftorici emergerēt qui ipſo 20 rum egregia facta Alpium atq; aliarum regionum ſitum deſcriberent, factum eſt ut illis omnino ignotum eſſet, quādo et quo ſeculo Alpes cœperint primum perambulari. Id nemo inficiari poterit, cum olim populi ab utroq; latere Alpium, ab Italia ſcilicet & Gallia, propinquarent montibus illis, & ſedes ibi conſtituerent, adinuenerunt proculdubio uias ultra illos, idq; longē ante memoratam Gallorum primam eruptionem. Niſi enim Alpes illę inuia & horrenda iam peruia facta fuiſſent, quomodo 30 auſi fuiſſent Galli cum tantis copijs atque cum tanto armorum ſtrepitu & bellico apparatu ſeſe immittere in tam implicatos, niuofos, & horridos montes? aut quomodo arripuiſſent iter tam perplexum, periculōque ſeſe expoſuiſſent, qui ſine difficul-

difficultate per mare Italiam intrare potuissent? Quin ex Massilia licuisset eis per Liguriam in Genuam uenire, ubi nullæ sunt Alpes, nullæq; inuiæ solitudines, sed montes humiles, per quos facile ex Gallia ueniri potest in Italiam, quæ in confinio illo Gallia cisalpina nominatur. Sunt & Alpes Graiæ, *Graiæ Alpes.* quæ Minor sanctus Bernardus uocatur, apud populos Ceutrones, quorum metropolis hodie uocatur Tarentasia, & harum unum latus respicit Galliam, & præsertim Allobroges, alterum autem obuertit Italia, contingitq; Salassos, qui hodie Ougstaler appellant; & Alpes illæ non sunt altæ, nec habent niuem tempore æstatis, atq; ideo semper patet per eas tutus transitus: imò maior Alpium pars, per quas facta sunt itinera, tempore æstatis est sicca et sine niue. Id si uerum est, quomodo homines in utroque montium latere habitantes, non transierunt Alpes, nec fecerunt itinera per eas usq; ad tempus Tarquinij, præsertim cum æstiuo tempore illis niues obstaculo esse nequierint? De hac itaq; re nullus scriptorum potuit certo pronuciare, sed quod illis uisum est in re incognita scripserunt, supuenientesq; posterius confirmauerunt opiniones priorum. Verum his Plinius non subscribit, qui lib. 12. cap. 1. sic ait: Produunt Gallos hanc primam habuisse causam suam perfundendi sese Italia, quod Elico ex Heluetijs ciuis eorum Romæ comoratus, sicu sicca & uiam &c. remeans secum tulisset. Si Elico prius in Italia fuit anteq; Gallicus exercitus in eam sese fudit, constat Alpes ante peruias fuisse. Scribit idem Plinius lib. 3. cap. 16. & 19. Herculem olim permeasse Alpes, & ex comitatu suo aliquos ibi reliquisse, qui sedem in Alpibus collocarunt; nominat potissimum Leontios & alios populos qui in Graijs Alpibus mansionem fecerunt. Scio tamen Liuium hanc Hercu-

Urgens interrogatio.

lis profectioem habere pro fabula, quod hic excutere nolo. Hoc apud me certum est, Alpes peruias fuisse longè ante Gallorum primam eruptionem, id quod uel ex hoc aduertit potest, quod in plerisque locis superari possunt spatio unius diei, ubi & utrinque optimum inuenitur solum, quod etiam uinum producit, praesertim à Tumleschg Rhætiae ad Clauennam, item à Tumleschg ad Bellizonam, à Martenaco, hoc est, Octoduro apud Veragros ultra Pœninum ad Augustam Prætoriam in Salassis, & in multis alijs locis. Hæc cum ita sese habeant, quid quæso obstare potuit, quin incolæ citra Alpes optimo habitantes loco, eos uisitarint qui ultra Alpes etiam optimo loco habitabant, praesertim cum illis id licuerit tempore æstiuo, & itineris distantia sese non extenderit ultra unam diem: Non tamen ob id contendo, tot illo tempore fuisse itinera per Alpes quot hodie inueniunt. An uero ante Rhætorum primam Alpium inhabitationem in iisdem regionibus populi aliqui sedem collocauerint, praesertim cum ante Rhætorum aduentum Galli perfringerint Alpes, quando Rhæti scilicet adhuc Thusciam inhabitabant, incertum est. Fieri tamen potuit quod aliqui Galli uel Lepontij in eisdem montibus commorati fuerint, praesertim iuxta itinera in diuersorijis habitantes, qui transeuntibus & redeuntibus uictum suppeditarent: sed tam multos cultores Alpes tunc non habuerunt, quot hodie habent. Veri simile quidem est Gallos & Germanos tunc in plerisque locis solitos transcendere Alpes propter commercia & negocia exercenda, habuisseque per itinera in uallibus & solitudinibus certas mansiones & hospitia, quæ propter commerciorum frequentiam, creuerunt tandem in uillas & oppida. Et fortassis castella illa, fortalitia & turre quæ in Rhætia inueniuntur,

niuntur, & usq; in hūc diem nomina habēt Germa-
 nica, reliquæ sunt antiquitatum illarum, à Celticis
 Germanicè loquentibus olim extructæ. Nisi magis
 tibi arriserit illorum opinio qui asserunt, post dissi-
 pationem Romani imperij, per Gothos, Longo-
 bardos aut Francos in illis locis fortalitia & castel-
 la memorata erecta. Sunt aut̃ hæc dictorum forta-
 litorum & arcium nomina: supra Curiam usq; ad
 posteriorem Rhenum, Ortenstein, Hasensprung,
 10 Schowenstein, Rietberg, Furstnow, Baldenstein,
 Erenuels, Taxstein, Berenburg. Item à Curia uer-
 sus Septimum montem, quod et unum ex antiquis
 itineribus est, Gryffenstein. Sunt & alia multa tam
 in superiori parte regionis quàm in inferiori, quo-
 rum nomina hic omittimus. Hæc inquam fortali-
 tia iuxta publica & antiqua itinera locata, habent
 singula Germanica uocabula, id quod & uetustissi-
 mæ Latinæ literæ quæ in illis regionibus adhuc in-
 ueniuntur, testantur. Populus uero in uallibus illis
 20 & oppidis habitans, ubi fortalitia memorata Ger-
 manica habentia nomina inueniuntur, ab eo tem-
 pore quo Rhæti loca illa occuparunt, usq; in hunc
 diem loquuntur Rhætice, hoc est, Italicè, si modo
 corrupta illa lingua Italica est uocanda. Quæ res sa-
 tis ostendit, & alios homines ibi habitasse, nempe
 uel Lepontios uel Gothos, Germanica utentes lin-
 gua, idq; ante uel post Rhætorum aduentum. Scri-
 bit Cæsar lib. 4. Rheni fontes esse apud Lepontios.
 Lepontij aut̃ illi qui habitant iuxta Rhenum po-
 30 steriorē, hodie uocantur Rhinwalder, loquunturq;
 in medio extraneæ linguæ Germanicè, nec unquā
 ipsi aut maiores eorum alia usi sunt lingua. Habi-
 tant in medio Aetruatici populi, qui et ipsi sunt Rhe-
 ti, habentq; iter unius diei ad Curientes, qui propin-
 quiores Germani sunt. Interpositi uero populi om-

nes Rhæti sunt, atq; loquuntur Rhætice. Isti itaq; Rhinwaldenses seu Lepontij, proculdubio reliquæ sunt Gallicorum Lepontiorū. Potuerunt autem isti, reliquis exturbatis, manere in regione illa, quod inhabitarent summas solitudines, ac deinde ut necessitas exigebat, itinera publica ne abolerentur, aut tempore niuis obliuioni traderentur, reficerent & conseruarent, alioquin nemo tutò per hyemem Alpes illas transire potuisset, nisi illi pro publicarum uiarū custodia & conseruatione relictī in terra fuissent. Nec Romani facile potuissent illuc locare colonos, nisi fundus terræ fertilior fuisset. Nunc autem sterilior & asperior est, quàm ut citra magnū laborem inhabitari possit. Sed molestiam illam ferre possunt, qui ibi nati & educati sunt, id quod ex alijs nationibus nemo facile toleraret. Porro Plin. lib. 3. cap. 19. ostendit originem Lepontiorum, dissimilem quidem origini illi, quam fabulose de Herculis comitatu prodiderunt. Scribit autē sic: Lepontios & Salassos Tauriscæ gentis Cato arbi-
10
20
30

Taurisci tratur. Fuerunt autem Taurisci isti Galli, quorum natio in antiquissimis Gallorum prælijs sedem collocauit ultra Alpes, de quibus Polybius lib. 2. de bello Gallico sic scribit: In Alpibus ab utroq; latere loca montuosa habitant, ad eam partem quæ uersus Rhodanum & septentrionē spectat, Galli qui Transalpini appellant; ad eam uero quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraq; Barbarorum genera, à quibus Transalpini non genere, sed differentia loci differūt, ideo Transalpini dicti, quod trans montes colant &c. Isti Taurisci postea emigrantes, alia quæsierunt loca, occupaueruntq; regionem illam quæ modo Comitatus Görtz appellatur, ac deinde profecti sunt in Stiriam, nomen suum illi terræ relinquentes; significat enim taurus Germanis

Germanis stier. Fuderunt se quoque in Austriam & Vngariam, de qua re hic non est locus differendi. Agones uero usque ad moderna tempora sedem habent in initio Alpium, haud procul à lacu Verbano, inhabitantes magnam & elegantem uallem, quæ adhuc Vallis Agonia, & lingua eorum Vall Vgonia appellatur, contingens uallem de Oscela, uulgò Eschental dictam, haud procul à Lepontijs illis sita qui Vros attingunt. Siquidem omnes ualles illæ usque in Rætiam, & usque ad ortum Rhodani, fuerunt Lepontiorum. Refert Cæsar, ut supra quoque diximus, Lepontios habitasse iuxta ortum Rheni, qui hodie Rheti sunt. Plinius quoque lib. 3. cap. 19. asserit iuxta fontes Rhodani habitare Lepontios Viberos, qui hodie sunt Seduni, hoc est, superiores Wallenses in Bryg & superioribus locis, loquunturque Germanicè, unde colligitur eos reliquias esse Celticorum, qui olim Germanica usi sunt lingua, alioquin tota inferior ualesia sermone utitur Gallico & Subaudiensi. Ptolemæus ponit Lepontiorum ciuitatem Oscelam, quæ hodie est uallis Eschental; Italicè Vall de Oscela dicta, in qua amnis Tosa oritur & in cuius inferiori parte adhuc extat ciuitas Oscela, quæ modo propter collegiatam ecclesiam, quæ ibi est, Germanicè Thum, Italicè uero Domonde Oscela appellatur. Cæterum hæc Oscela non est oppidum Ocelum, quod aliquot diætis distat à limitibus Lepontiorum, & cuius mentionem faciunt Cæsar et Strabo, situm in Pemundt, è regione montis quem nos Montenoua, Itali uero Mont Geneue uocant, à latere scilicet montis Cinesij, qui à Germanis uocatur Montanys. Totus hic tractus fuit olim Alpes Cotie dictus. Oppidum uero Ocelum collocat iuxta Duriam minorem, qui amnis ab Italis sua lingua uocatur Oulx, id est, oculus. Describit Strabo

Agonum sedes.

lib.4. iter ex Gallia in Italiam per Ocelum, nempe ex Ebroduno, quod iam Ambrun uocatur, ad Brigantium, quod Brianſon appellat: hinc ultra montes ad Scingomagum, quod iam Sezans appellatur, ubi initium eſt Italiae: inde ad Ocelum, ubi finis Cotia regio. Descendendo ab Ocelo peruenitur ad Seiuium, quod modo Suſa uocatur, & hinc extenditur iter ſecundum Duriae minoris curſum ad Thurin, quod eſt Auguſta Taurinorum. Ptolemaeus ſemet inuoluit, quando Lepontios & ciuitatem Oſcelam ponit in Alpibus Graijs atq; iuxta Caturiges, ſicut & in ſitu multorum lacuum, fluuiorum & oppidorum hoc loco non raro errare deprehenditur. Alpes Graiae ſunt iuxta Tarantaſiam Ceutronum ciuitatem, atq; iuxta Salafforum populum, quem modo Ougſtalenſem appellant. Porro iter quod ultra Alpes Graias extenditur, uocatur hodie Minor ſanctus Bernhardus. Ptolemaeus recenſet ſolam Oſcelam Lepontiorum ciuitatem, quod tunc nullam aliam haberet ciuitatem, ut mihi uideatur, quantumlibet latiffimam occuparent regionem. Proinde uallis quae in hunc uſque diem Lepontiorum retinet nomen, locatur inter Vri & Bellentz, ubi ſcilicet ſuperandus occurrit mons Gotthardi: paret Vris, appellaturque a Germanis Liuiner, a Rhætis uero Vallis Leuontina. Pertingit autem ad Meintal & Eſchental, in qua ex ſummo quodam loco erumpit Ticinus amnis. Sic itaq; Lepontij occupauerunt ualles ultra & citra Alpes, praefertim ualles iſtas, Mafox, Palens, Meintal, Eſchental, Li-
uiner tal, ubi Ticinus oritur, Vrfellam, ubi Vrfal, uulgo die Rus, oritur, fluitq; per Vrorum regionem. Item loca ubi Rhenus & Rhodanus ex terra ſcaturriunt: haec enim quatuor flumina originem trahunt a locis non multum a ſe diſtantibus. Nemo autem hic miretur

*Turinum**Alpes Graiae**Vallis Leuontina*

miretur & putet Lepontiorū regionem ob id confusam, informem & à cōmoda habitatione alienā, quod induxerimus tot ualles & tractus, fluuiorūq; origines, ex quibus illa cōflatur : quia dictorum fluuiorum origines, præsertim Rheni anterioris, Vrsæ, Ticini, Tosæ & Rhodani, ab uno ferè inueniuntur procedere monte, ut si circulo illas circūscribere & comprehendere uelles, nullibi distantia esset maior duorum miliariorum Germanicorum : sed ab uno fonte ad aliū rectus transitus fieri nequit, ob inuias solitudines & horrenda montium præcipitia, quæ rectum ibi iter fieri prohibēt : nos de uagis loquimur recessibus. Et ut semel & in summa dicā, Lepontij tenēt summa Alpiū iuga, cum adiacentibus uallibus, siti inter Heluetios, Sedunos, Salassos, Insubres, & Rhætos, citra & ultra Alpiū montes. Cum itaq; Cato, testante Plinio, putet Lepontios reliquias esse Tauriscorum, & eidem Polybius quoq; nō dissentiat, quando sic scribit : In Alpiibus ab utroq; latere loca montuosa habitāt, ad eam partem quæ uersus Rhodanum & septentrionem spectat, Galli qui Transalpini appellantur, ad eam uero quæ campis imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraq; Barbarorum genera, à quibus Transalpini nō genere, sed differētia differunt & c. Cum in quā Agones & Taurisci à Gallis descenderint, habitauerintq; prope Alpes ad eam partem quæ uersus Rhodanum spectat, & Agones, ut supra diximus, incoluerint inferiora loca uallis Oselæ, hi aut sunt Lepontij, & à ualle Agonum, quæ hodie uocatur uallis Vgonia, modica sit distantia per uallē Osele ad Rhodanum & Valesiam : attingit enim uallis Oselæ superiorem Valesiam in qua Rhodanus oritur, discriminante hanc ab illa Alpiū monte : consequēs est Tauriscos quoq; ibi sedem habuisse,

ad eam scilicet partem quæ uersus Rhodanum est, hi autem Lepontij sunt, ut recte Cato dicat Lepontios reliquias esse Tauriscorum, habitantes passim in montibus et uallibus; & cum omnes isti populi, potissimum Agones & Taurisci Galli fuerint, atque ex Gallia primum secedentes Alpes transcenderint & nouas sedes occupauerint, non autem inueniatur ubi prius habitauerint in Gallia, licet colligere ex coniectura & locorum consonantia, Agones ex inferiori Valestia, nempe ex Agaunis & Veragris uenisse, ubi iam locus est S. Mauritiij, Tauriscos autem apud Vros & alios uicinos populos in Heluetia consedisse. Nam horum duorum populorum nulla fit mentio, ubi describitur Gallorum ultra Alpes profectio. Et fieri potuit, ut mihi uideatur, Agones & Tauriscos longè post Gallorum primam profectiõnem transisse Alpes, præsertim cum uidissent prædecessoribus suis Gallis profectiõnem illam non male cessisse. Fuerunt denique Agones isti Tauriscis uicini, nec longa illis erat ultra Alpes facienda profectio; & cum traiecissent, occupauerant iam Galli priores optima quæque loca, nec permiserunt superuenientibus usurpare quæ ipsi uoluerunt, atque ob id sedem coacti sunt collocare in locis montibus uicinis, tametsi loca illa pro maiori parte optimum habeant fundum, proferentia uinum & alia necessaria, potissimum in Russee, Bellentz, Lucarn, Thum, et iuxta Verbanum lacum. Consonat etiam nostræ sententiæ, Vros seu Vrnos descendisse à Tauriscis, quod pro clypearibus armis utatur tauro; quamquam non ignoremus posteris temporibus Gothos quoque aliquos in pagis illis consedisse. Videtur præterea regio illa hoc nomẽ Vri uel Vren sortita à clypearitauro, à quo & Taurisci olim nomẽ suum adepti sunt. Vocant enim Sybentalenses & qui illis uicini sunt

Vri, stier.

sunt, in hunc usq; diem tauros, uren. Non igitur ha-
 bet regio illa, de qua hic loquimur, nomen suum à
 syluestribus uris, qui nuncq; uisi sunt in ea, nec in cir-
 cumiacentibus regionibus, sed tauri, ut iam dixi-
 mus, in his regionibus uocantur uren. Nec confor-
 mes sunt syluestres uri taurino capiti, quod Vra-
 nus populus in suis pingit clypeis, non obstante
 quod Cæsar sic scribit lib. 6. Tertium est genus eo-
 rum qui uri appellantur, ij sunt magnitudine pau-
 10 lo infra elephantos, specie & colore & figura tauri:
 magna uis est eorum & magna uelocitas, neq; ho-
 mini neq; feræ quam conspexerunt, parcut. Præ-
 terea cum populus Vranus ad bellum proficisci-
 tur, utuntur symboli loco sono cornino, & is qui so-
 num illum reddit, uocatur Taurus ab Vri, & offi-
 cio huic deputatus, cogitur interesse bellis. De Go-
 this quomodo uenerint ad pagum Vri, non nihil
 colligit ex Procopio, Agathia & Leonardo Are-
 tino, sed nihil certum hinc haberi potest. Itaq; ex
 20 his omnibus tandem inferetur, ante Rhætorum in
 Alpes aduentū, aliquos Germanos, præcipuè Gal-
 licos Lepontios, qui Rhætis longè antiquiores fue-
 runt, Alpes incoluisse, atq; ab eis in hunc usq; diem
 quædā relicta in illa natione Germanica nomina.
 Alioquin nisi quidam illos montes antea incoluis-
 sent, Alpesq; peruias fecissent, quomodo fuissent
 Rhæti, qui tunc uocabantur Tusci, tam audaces, ut
 concederent ad loca tam agrestia, aspera, & à nemi-
 ne prius habitata: præsertim cum fuerint populus
 30 ignauus atq; imbellis, & ob ignauia suam à patria
 sua per Gallos expulsi, coactiq; derelinquere terrā
 frugiferam & optimam, qualis fuit Tuscia, & sece-
 dere in loca solitaria, inuisa, atq; nuncq; ab homini-
 bus habitata. Certe mihi sic persuasum est, illos pri-
 mum nō parum horruisse ab Alpihus, uixq; ausos

*De Gotthis obs-
 scura opinio.*

fuisse illas transire aut intueri, etiamsi prius in eis habitauerint homines, itineraq; trita & parata inuenerint. At posterii eorum bellicosi facti sunt & uiri graues, ex terrę illius squalenti & horrida facie, dilatantes limites suos, & construentes in diuersis locis multa fortalitia, quibus et nomina iuxta suam extraneã linguam imposuerunt. Recte igitur Pomponius Mela scribit, Rhenum ab Alpibus & deinceps Germaniã diuidere à Gallia, sicut et ante Rhætorum aduentum diuisit. Sic Strabo lib. 7. scribit: 10
 Primæ Germanicæ regionis partes sunt Rheno proxima, ab ipsius ferè fontis initio, quoad in pelagus funditur. Quod aut̄ isti limites hodie non inueniuntur, hoc accidit propter Rhætos, qui in regionem illam introduxerunt aliam linguam, nempe Italicam, aut ab Italica degenerantē, atq; ob id neq; Germani dicendi sunt neq; Galli. Vti sunt autem Galli eo tempore Germanica lingua. Credendum proinde est, quod postq; Iulius Cæsar Galliam domuit, non fuerint Rhæti alicuius magni & clari no- 20
 minis, cum Cæsar nusquã illorum mentionem faciat: nisi malis per Nantuates, quorū meminit lib. 4. intelligere Rhætos. Videtur enim mihi suo tempore illud Rheni latus usq; ad Alpes, Gallia annumeratum. Apianus Alexandrinus in libro qui Illyrius appellatur, putat Rhætos à Cæsare quoq; deuictos & subiectos, cum ille Galliam sibi subdidisset. Id quod alij sic intelligunt, quod domuerit seu compescuerit eos, non autem deuicerit aut subiecerit, ut 30
 supra quoq; memorauimus. Adde, quod autores
 multa scripserunt in fauorem principum, quæ ueritati non per
 omnia consona
 inueniunt̄.

De Summis Alpibus, quæ uulgò der Gotthart appellantur.

Caput XXXIII

Epontiorum altissimi montes, unde amnes ipsorum scaturiunt, fuerunt olim uocati Summæ Alpes, de quibus Cæsar scribit in principio lib. 3. Videntur autem propterea sic uocati, quod omnes reliquos montes fastigijs suis, præcipitijs et asperitate excellunt. Publica uia, & quæ à pluribus frequentatur, quæque ducit ultra Summas has Alpes, uocatur uulgò der Gotthart. Ducit autem ab Vrsa et Vrsellæ solitudine ad Ticinũ, qui est in ualle Lepontiorum. Est & altera uia quæ ducit ab Vrsa ex Vrsellæ solitudine per aliũ montem, qui uulgò die Furcken appellatur, ad fontes Rhodani in superiorem Vallesiam, quæ & ipsa Lepontiorum est, ut præcedenti capite diximus. Sunt præterea & aliæ uiaæ ultra Summas Alpes in Italiã, nempe ex superiori Vallesia per montẽ Gletscher in uallẽ Ougstal: item ex Vallesia ad uallem Osce-
 20
 læ, uulgò Eschental, & in uallem quæ uocatur Vall Vechia, id est, uallis uetula. Porro recentiores scriptores, qui uetusta nomina in Cæsare elucidare studuerunt, asserunt Summas Alpes esse inter Sedunos & Veragros iuxta Octodurum, quod hodie Martenach appellatur, comprehendentes simul montem qui Maior sanctus Bernhardus appellatur. Huius autem opinionis fuit Andreas Alciatus in annotationibus Taciti super 15. lib. sed qui ibi toto errat cœlo. Siquidem Cæsar ab initio lib. 3. non re-
 30
 fert Summas Alpes prope Octodurum sitas, sed ostendit ibi longitudinem tractus Antuaticorum, Veragrorum, & Sedunorum, ab imo loco usque ad summum, dicitque illos à lacu Lemanno, qui est Geneuæ, extensos per Rhodani alueum usque ad Summas Alpes; ubi Cæsar haud clarius potuisset nobis

Andreas
Alciatus.

montem Gotthardi, & regionem Lepontiorū ac-
 colarum per Summas Alpes exprimere. Cui enim
 loco Alpium magis competit uocabulum istud,
 Summæ Alpes, nisi ei undē in omnē plagam mun-
 di prouunt & diffundūtur amnes? Id autem fit in
 monte Gotthardi: hinc enim emittunt̄ uersus me-
 ridiem in Italiam Ticinus, Madia, & Tosa: uersus
 occasum aut̄ in Galliam Rhodanus, & uersus se-
 ptentrionē per Heluetios Vrsa & Arola: item uer-
 sus orientem usq; ad Curiam Rhenus anterior. Ine
 ptissimum itaque est annumerare montem sancti
 Bernhardi Summis Alpibus, qui in imo Vallesiae
 loco apud Veragros iacet, tota autem Sedunorum
 regio supra ipsum est, supra quos Cæsar Summas
 ponit Alpes, longitudine regionis à lacu Lemāno
 accepta, ut iam ex uerbis eius indicauimus. Proxi-
 mē supra Sūmas Alpes incipiunt Alpes Pœninge.

*Castigatio nominū Alpinarum gentium, ab ortu Acni & Athe-
 sis usq; ad Montenoua in Pemunat, quarum Plinius me-
 minit cap. 19. lib. 3. unā cum Germanica eorum-
 de interpretatione. Cap. XXXVIII*

LN Plinio lib. 3. cap. 19. aut secūdam alios
 20. plurima nomina Alpinarū gentium
 sunt corrupta, id quod ego arbitror fa-
 ctū ex multiplici transcriptione & exem-
 plarium cōtinua deprauatione. Recensebo autem
 ordine nomina eorum usq; dum perueniam ad Co-
 tias Alpes, annotabōque ea maioris distinctionis
 gratia maiusculis literis. Et primo quidem Plinius
 recenset octo Alpinas gentes, habitantes à latere
 Italiae apud Rhatos & Lepontios, & hæ sunt

TRIVMPILINI. Qui, ut Plinius eodem ca-
 pite scribit, reliquiæ sunt Euganeorum, uocanturq;
 hodie Tripleuer, sedem habentes iuxta lacum Cu-
 manum,

manum, quorum terra attingit terram Veltlin, atque Camunos, nisi quod interponitur mons quidam. Oppida eorum iuxta lacū sunt, Domasium, Mussium, Glarea, uulgò Tschara, Glabedona, id est, Grauedunen, & Suricum, uulgò Surg, & alia quaedam quæ adhuc appellantur Tripleuen.

CAMVNI. Apud istos oritur Ollius, & uocantur usq̃ in hodiernū diem Camunen, ut supra quoque memorauimus. Afferit autē Plinius etiā eos ab Euganeis originē traxisse. Strabo lib. 4. appellat eos corruptè Camulos, & dicit eos natione esse Lepōtios, Vindelicios, Noricos atq̃ Rhætios.

VENNONES. Hi hodie Vinstgöwer et Engadiner appellantur, ut supra quoq̃ dictum est.

VENONETES. Hi fortassis postea Ventonini, hodie autē Veltolini appellati sunt. Sunt qui uallem Telinam & Volturenā, Germanicè uelint esse Veltlin, Italicè autem Voltolinam. Tangit hæc regio Vennonnes ab oriente, Camunes à meridie, & Triumpilinos ab occidente.

MISAUCI. Hi in Plinio corruptè, ut mihi uidetur, leguntur Hisarci, & sunt Lepontij, uocanturq̃ hodie Masoxer tal: & est Comitatus, in quo locantur Ruffee, latinè Rogoretum, & Galancker tal. Fuit quoq̃ olim ex Misaucis Bellentz, Italicè Bellizona, latinè uero Bilitionum dictum. Vetusiores literę quę inueniuntur in Curiensi cathedra li ecclesia, uocant memoratum locum Masox, Mesaucum, & uallem ipsam uallem Mesaucam.

BREUNI. Hi iuxta uallem Mesaucā in Lepontijs habent sedem, inueniturq̃ nomen istud in hunc usque diem. Nam uocantur sua lingua, uallis Breunia, Germanicè autē Palenser tal. Ptolemæus mentionem facit Breunorum, sed qui in Vindelicia inter Lycum & Aenū sedem secundū eum habent:

de istis autem qui in Italia morantur nequaquam loqui videtur, cum Plinius eorum sedem collocet in eo latere montium qui Italiam respicit, & postea peculiarem mentionem faciat de Vindeliciis superatis.

NAVNES & FOCVNATES. Hi inter Lepontios quoque, in tractu Italiae habitantes, computantur; sed quis locus aut populus illis hodie respondeat, me latet.

Recensuit haec Plinius, populos Cisalpinos, sedem habentes in latere montium Italiam respiciente, nunc enumerat populos habitantes in opposito latere, incipiensque à Vindeliciis scribit sic: Vindeliciae 10
 1 populi quatuor sunt, nempe CONSVANETES, quos Ptol. uocat Consuatas, & Florus Senones, ut Auentinus scribit, habentque sedem inter Iseram & Aenum, & ut mihi uidetur, locus eorum fuit inter Landshut, Wasserburg, & Passow, aut circiter.

2 VIRVCINATES, uel, ut Auentinus putat Thunicates, qui hodie die Tuncka appellantur, habitantes secundum eundem inter Iseram & Ratisponam, dicti à Ptolemaeo Rhunicates, apud quos & Fruxinum est, Germanice Frylingen, inter Iseram scilicet et Ambrum fluuios, ubi sedes est episcopalis in Vindeliciis. 20

3 LICATES uel LYCATII, populi sunt iuxta Lycum habitantes, appellati Lechgöwer, uel die Lechreiner.

4 CATTENATES. Hos quoque Strabo libro 4. recenset inter Vindelicos, sed uocat eos Clautenates. Haecenus de Vindeliciis. 30

ABISONTES. Ptolemaeus appellat istos Ambisontes, ponitque eos ultra Aenum uersus septentrionem iuxta Danubij fluentia. Haec tantum de Noricis. Enumerat ultra Plinius quatuor populos inter Lycum & Rhenum habitantes, qui suo & Ptole.

& Ptolemæi tempore Rhætis annumerati erant.
Horum autem nomina sunt,

R V G V S C I , hos Ptolemæus appellat Rhe- 1
gufcas, tenentq; meridiem, & uocatur hodie Rhin-
göwer & Rhintaler, de quibus supra diximus. No-
stro tamen tempore locum habent citra Rhenum,
sed ubi & Rhæti nonnihil terræ habuerunt.

S V A N E T E S . Ponit Ptolemæus & hos uer 2
sus meridiem, uidenturq; mihi fuisse ducatus Sueuo-
rum, qui hodie præfectura est, uulgo Landtuogty,
10 circa Rauenspurg sita.

C A L L V C O N E S , & secundum Ptol. Cu- 3
lucones, populi mediterranei, intra memoratos li-
mites, & fortassis sunt Algoienses.

B R I X E N T E S . Hos Ptolemæus ponit uer 4
sus aquilonem iuxta Danubium. Hactenus de
Rhætis Transalpinis, nunc audi quid Plinius scri-
bat de Lepontijs Transalpinis.

L E P O N T I I , de quibus Cæsar scribit lib. 4.
20 morantur iuxta fontes utriusq; Rheni, & in solitu-
dine Vrsellæ, cuius supra quoq; meminimus.

I V B E R I . Hos eodem iam cōmemorato ca-
pite Plinius uocat quoq; Viberos, & dicit eos esse
Lepontios, habitantes iuxta originem Rhodani,
quorum & supra mentionem fecimus.

N A V T V A T E S . Hos Strabo libro 4. uocat
Nantuantes, & Cæsar lib. 3. Antuates. Est autem
pagus quidam in Heluetia, qui hodie Die Waat &
Vchtlandt appellatur, incipiens à Rhodano et de-
30 finiens in Arolam.

S E D V N I . Horum ciuitas hodie Sedunum,
lingua sua Subaudiēsi Seon, & Germanicè Sitten
appellatur, & est superior regio in Vallesia.

V E R A G R I . Hi hodie sunt inferior Vallesia,
quorum metropolis fuit Octodurus, ut scribit Cæ-

far lib. 3. modo autem appellatur Martenach. Per
 tractum illum fluit amnis quidam à monte sancti
 Bernardi in Rhodanum, sicut & Cæsar asserit ibi
 duos confluere amnes. Sunt qui putant locum san-
 cti Mauritiij olim Octodurum nuncupatum, sed
 hi errant, quandoquidem & historia seu legenda
 illius sancti & sociorū eius exprimat & clarè osten-
 dat, hos sanctos primum à mōtibus descendisse ad
 Octodurum, & inde ad Agaunū peruenisse, situm
 in angustijs Rhodani, atq; ibi martyrii supplicium
 pertulisse. Oppidum Agaunū nominatur nostro
 tempore Sanctus Mauricius, locaturq; in Vera-
 gris, & est clausura quidam seu montium porta uer-
 sus Antuates, qui ibi incipiunt, & extenduntur se-
 cundum cursum Rhodani & lacu Lemannici usq;
 ad Iurassum montem & Arolam fluuium, de qui-
 bus suprā. Ab alio uero latere Rhodani & lacu Le-
 mannici, habitāt Veragri, extendunturq; ultra san-
 ctum Mauritium, et appellantur Pays du Gauott:
 & illi pertingunt usq; ad regionem Fusseneier, qui
 Gallicè Fontceny, & latinè Vallis bona appellan-
 tur. Plinius uero lib. 3. cap. 4. appellat eos Bodion-
 tios, & ciuitatē eorum Dinam, quæ hodie Donoy
 uocatur, collocaturq; iuxta Lemannicum lacum,
 infra quam Allobrogum regio incipit. Scribit præ-
 terea Plinius lib. 3. cap. 20. memoratos Octoduren-
 ses, qui hodie sunt Martenacenses Veragri, fuisse
 ciues Romanos. Hi autem omnes, uidelicet Sedu-
 ni & Veragri, fuerunt postea uno nomine uocati
 Wallisser, sicut & libellus prouinciarū uocat Octo-
 durum ciuitatem Vallensium. Est proinde Octo-
 durus sita in prouincia Alpiū, quæ scilicet Pœninq;
 appellantur: nam mons Pœninus apud Veragros
 est, sicut & Lilius dicit lib. 1. dec. 3. eos accolas esse
 montis Pœnini. Scribit autē in uertice illius montis
 olim

Agaunum.

S. Mauritus

Bodiontij

olim honoratum fuisse deum à montanis illis hominibus, quem Pœninum appellauerunt, unde & huic monti nomen hoc relictum est, sicut & eadem ratione à quibusdā Latinis mons ille Mons Iouis uocatus est. Cum autē incolę illius regionis ad Christianismum conuersi essent, cœpissentq; detestari dæmonum culturam & idololatriam, quā in monte illo exercuerant, ubi scilicet dæmonum oracula & responsa accipere consueuerant, aduenit monachus quidam Bernhardus nomine ex ciuitate Augusta, & abegit per exorcismū humani generis inimicum, coëgitq; in fœdam quandam illorū montium cauernam, ut fama incolarum habet, atq; inde aiunt montem illum dictum, Maiorem sancti Bernardi montem, in cuius summo uertice est erectum monasteriolum hospitij loco. Sunt autē qui montē Pœninū alibi statuere conati sunt, quod tamē fatis probare nequeunt. Pro mea sentētia est Strabo lib. 4. qui claris uerbis sic scribit: Salassorū ager claudētibus rupibus urinq; cinctus, Italis una per eam uallē uia est. Sunt autē Salassi hodie in ualle Augusta, uulgò Ougstaler appellati, inhabitantes uallem longā, ex qua multæ aliæ ualles utrinq; in montes segregantur. Tota autē regio ipsa cincta est rupibus, ut ex Italia seu Taurinis angusta quædam uia in eam pateat: intrinsecus autem planicies quædam grandis inuenitur, quæ Germanicè & Italicè Bart uocatur, sicut & olim quoq; Bardum appellata fuit. In hac ualle crescunt optimi fructus, uinum apianū, quod Muscatell uocant, et alia uini genera, uocaturq; Ougstal, à ciuitate olim Augusta Prætoria appellata, quæ in medio huius regionis sita est, id quod indicant Plinius & Ptolemæus: nostro uero tempore est ciuitas episcopalis. Amnis Durias maior, quem hodie uocant, la Doria, fluit

*Pœninus deus**Pœninus mons*

per Salassos, ut Strabo quoque scribit. In hanc regionem & uallem unum duntaxat iter ex Italia per angustias rupium transit, & postea cum ad superiora regionis loca uentum fuerit, diuiditur hoc unum iter in duo itinera ultra Alpes, ut Strabo quoque scribit libro quarto in hunc modum: Inde bifariam diuiditur, una per Pœninum, per Alpium summitates, iumētis inaccessibilis. Idem eodem lib. A Lugduno &c. Pœnino cōuersio, cum Rhodanum traieceris, lacumue Lemannum in Heluetiorum campos. Rursum in eodem libro: Super Salassos in cacumine Ceutrones, & Caturiges, & Veragri, & Nantuates, lacusque Lemannus, per quem Rhodanus effertur &c. Traiecto itaque Pœnino monte, in quo tantæ angustiae sunt ut nullū uehiculum illud transire queat, ducit iter uersus septentrionem ad Rhodanū & ad Gebēnensium lacum, atque ad campos Heluetiorū, nempe ad locum die Waat dictū. Hæc satis probant Pœninum montē esse eum, qui hodie uocatur mons maior sancti Bernhardi. Sed et uallis ipsa quæ est supra Augustā iuxta hos montes, omnino astipulat nostræ sententiæ, quippe quæ à monte ipso uocatur Vallis Pœnina, & in lingua incolentium Vall Pelinna. Porro Augustam illā Cæsar Augustus primū fundauit, transtulitque in eam tria millia Romanorum, qui urbem inhabitarent. Vnde Strabo: Tribus Romanorū millibus Cæsar Augustus missis, urbem Augustā habitandam tradidit, quo in loco Varro castra iam habuerat. Domuerat enim Varro ille Terentius Salassos in eo loco. Cæterum Salassi originem duxerūt à Tauriscis, ut Plinius dicit, potueruntque octo millia armatorum militum ex se ad militiam destinare, ut Strabo scribit. Altera proinde uia, de qua Strabo scribit, est priore multo tritior, quippe quæ & plaustris permeabilis

permeabilis est, transitq; in Ceutrones per Alpes humiliores, quæ olim Alpes Graiæ fuerūt uocatae. A Bardo quidē ascenditur per unam uiam ad Augustam, ac inde diuiditur illa uia bifariam, ad dextram & sinistram. Vnde Plinius lib. 3. cap. 16. Salassorum Augusta Prætoria iuxta geminas Alpium fauces, Graias atq; Pœninas &c. Ad dextram extenditur iter per Pœninū, qui maior est mons sancti Bernhardi, & ad sinistrā itur per uallem, & tandem per Alpes Graias, quæ modo apellātur mons sancti Bernhardi minor, & hæc uia ducit ad Ceutrones, quorum metropolis est Tarentasia ciuitas episcopalis, quæ lingua illius regionis uocatur Motier, quod Germanicè sonat Munster, idq; propter cathedralē eius ecclesiam. Regio Ceutronū hodie appellat̃ Tarētasen, idq; propter metropolim eius Munster. Vnde & liber prouinciarum recte explicat, in prouincia Graiarū Alpium Tarentasiā esse metropolim Ceutronū, sicut in Pœninis Alpibus

10 Octodurus Valesianorū caput censet. Ex Tarentasiorū ualle itur rectā ad Camerinū, quod hodie præcipua Subaudiæ est ciuitas. Notandū quoq; hic, in Plinij exēplaribus, ubi recensent Alpinę gentes, de prauata esse quorundā populorū nomina, ut sunt Calassi pro Salassi, & A cetauones pro Ceutrones.

20 M E D V L L I. Meminit Strabo libro 4. Meduallorum, dicitq; locum eorum esse iuxta Isaram infra Ceutrones, & quod termini eorum extendantur ad Vocontios atq; Allobroges. Ptolemaus appellat eos Mendullos.

30 V C E N N I. Hos Strabo uocat Iconios, uel ut quidam libri habent, Siconios, aut secundum alios Ideonnos, suntq; confines Medullis.

C A T V R I G E S. Horum populorū sedes est in Alpibus Cottijs iuxta Ceutrones in tractu mon

tis Cinesij, quem uulgò uocant Montanys, Reliqua nomina intacta relinquo.

Valles quaedam Alpine à latere Italiae habent singularia negocia. Cap. XXXV

Abent ualles illæ quæ à Summis Alpi-
bus in Italiam excurrunt, præsertim quæ
è regione Vallesia, Suediæ, & Curiensiu
Rhætorum sitæ sunt, & quarum supra
mentionem aliquam fecimus, ferè singulæ peculia-
ria quaedam negocia, quæ in diuersis exercèt regio-
nibus: ut, exēpli gratia, apud Salassos est Ougstal,
uallis scilicet quæ confinis est Vallesia, in qua ferè
omnes sunt institores. In Vall Sesiæ ubi Sessites ori-
ginem sumit, communiter habitant latomi seu cæ-
mentarij. Item in ualle Oscela, uulgò Eschental, ha-
Cuspiniani bitant Cuspiniani seu cuspidum artifices, et qui per
tornum fabrefaciūt scutellas. In ualle Vegetz quæ
locatur inter Luggaris & Eschental, quæq; cōfinis
est ualli Meintal, sunt omnes incolæ fumarij & ca-
minorum repurgatores, eiusq; rei gratia regnum
Neapolitanum, Siciliam, Franciam, Germaniam,
& totam Italiam peragrant. Item in Galancka pro-
Resinarij pe Mefaucum, omnes sunt resinarij & sportarum
textores: at hi plerunq; mendicāt per regiones, ubi
reliqui suis artificijs sustentantur.

*Quibus literis olim Galli & Germani scribendo usi fuerint,
& quando apud Germanos usus scribendi ino-
leuerit. Caput XXXVI*

Riscis temporibus, duæ duntaxat lin-
guæ per Europam scribi consueuerunt,
Græca uidelicet et Latina, quam & Ro-
manam uocant: quapropter & duæ illæ
nationes omnes alios populos, nempe Gallos, Ger-
manos,

manos, Pannonos &c. illiteratos & barbaros appellauerunt, quod scilicet peritiam scribendi non haberent. Postquam uero Græci ex Phocæa urbe Aeliæ Asiaticæ profecti in Galliam, Massiliam, Antipolim, & alias quasdam urbes condidissent, ibiq; sedem collocassent, instituerunt succedente tempore scholas, docueruntq; pueros linguam suam, ut etiam posteris temporibus Romani illuc miserint filios suos, qui ibi discerent Græcam linguam. Sic enim scribit Strabo lib. 4. Eo tamen tempore Romani nondum erant magni alicuius nominis & potentiæ extra Italiam, nec lingua eorum apud Gallos & alias exterarum nationes erat cognita. Cumq; Græci iam habitarent in Gallia, uiciniq; essent Gallis, coeptæ sunt passim quædam Gallicæ uoces scribi Græcis literis, id quod Cæsar testatur lib. 1. se tabulas reperisse in castris, in quibus Heluetij scripserant Græcis characteribus omnia nomina sua, atq; numerum. Similiter lib. 6. de Druidibus scribit, quomodo illi Græca lingua res suas annotare consueuerant. Quin & Tacitus in lib. de Germanorum moribus, indicat quomodo in Rhætia & Germania quædam epitaphia reperta fuerint, Græcis literis insculpta lapidibus. Vbi itaq; sunt Galli antequam Romanis subijcerent, Græcis literis, quas proculdubio ab aduenis Massiliæ habitantibus didicerunt; sed ob id non introductus fuit usus communis, scribendi totam linguam suam Græcis literis, quin potius Cæsar domita et deuicta Gallia, coegit indigenas derelinquere nedum Græcas literas, uerum & natiuam suam linguam. Tenuerunt enim Romani hunc morem, ut cogerent eos quos deuicerant, uti lingua sua & Romanis literis, legibusq; suis conformes esse omnes gentes uolebant. Et hoc pacto in maiorem partem Galliaë introducta est

lingua Italica, quæ est lingua Latina, sed plurimum corrupta, quam cum Galli homines barbari recte sonare non poterant, eam usque adeo corruperunt, ut Gallus difficulter intelligat Italum, & e contra. Vocatur tamen ab eis Romana, quod à Romanis eam didicerint. Et cum Galli multo tēpore sub Romanorum imperio egissent, cœperunt quoq; usurpare linguam Latinam in causis iudicialijs atq; literis conficiendis; & tandem ad hoc uentum est, ut tota Gallia atq; uicina Germania cœperint scribere latinè, & quicquid magni ponderis fuit, annotarunt lingua latina in schedis, uoluminibus, atq; publicis instrumentis. Quin & lingua Germanica, quæ antea nunq; fuit scripta, usq; ad tēpora Caroli Magni Rom. Imperatoris & regis Gallia, qui natus fuit apud Germanos in Ingelheim pago, duobus Germanicis miliaribus distāte à Moguntia secundum Rheni descensum, anno post Christum natū 801. sub isto inquam Imperatore primū cœpta est scribi lingua Germanica, usum eius introducente industrio illo Casare, & singulari Germanicæ nationis fautore. Non tamē mox fuit Germanica lingua usurpata in causis iudicialijs, priuilegijs, et alijs publicis atq; arduis negocijs literis demandandis, quod ea tunc nō satis idonea & efficax censeret, sed si quid efficax esse uoluissent & perpetuū, usi fuerūt lingua latina, quæ iam per Romanos & à Romanis Imperatorib. fuerat introducta, durauitq; mos ille scribendi usq; ad annū Christi 1200. aut circiter, tunc primum cœpta fuerunt negocia ardua scribi in Germanica lingua; atq; hinc est quod pauca antiquæ literæ inueniunt scriptæ Germanicè. At cum usurpari cœpisset Germanica lingua in publicis condendis literis, paulatim relegata est lingua latina ex foris & consistorijs, ut etiam nostro auro omnes

Anni susceptæ
linguæ Germa
nica in literis.

omnes iudiciariæ causæ, actiones, conuentiones, libertates & priuilegia in nostra regione ab Imperatore, rege, & principibus, Germanicè conscribant. Hic usus inoleuit, ut iam diximus, ab anno Christi 1200. non obstante quod prius ante multos annos Germanica lingua per Carolum Magnū literis & scripturæ fuerit coaptata, quia nullius adhuc fuit efficacis, nec sigillū fuit ei adhibitū, sed solum profuit ad cōscribendū rhythmicos libellos, & quæ quisquā
10 domi atq; priuatim annotare uoluit. Sciendū præterea Germanos nō habere proprios characteres, sed utuntur pro lingua sua scribenda latinis literis, tamen earum figuræ ex abusu quodam non nihil corruptæ sint & in aliam formam detortæ, nemo tamen dubitare potest de eis, quin à latinis sint mutuata. Literam k acceperunt à Græcis. Quemadmodum autē Germani conati sunt scribere linguam suā, sic Francigenæ idem tentauerunt in lingua sua corrupta: corruptam uoco, quod fex sit latinæ lin-
20 guæ. Sic quoq; Hispani, Angli, Vngari, Bohemi, Poloni, & reliquæ Europæ nationes conatæ sunt linguas suas Romanis & latinis literis scribere, cū tamen olim Græcis literis tantum Græca lingua, & latinis latina scribi consueuerint. Notandū proinde hoc loco, antiquam & primam Germanorum scripturam iam uix posse intelligi, nō quod lingua ipsa usque adeo sit mutata, sed quod maiores nostri qui primum linguam Germanicam scribere tentauerunt, ægrè & cum magna difficultate potuerunt
30 quasdam difficiles uoces & perplexas syllabas literis comprehendere, quæ ueram & genuinam exprimerent prolationem, quippe qui in ea re adhuc rudes & inexercitati erant, donec tandem ex cōtinuo usu et longa experientia ingeniosiorum hominum diligentia adinuenit, quæ facilitati scribendi et pro-

ferendi uoces cōducerent. Certe ueteres Germani nunq̄ usi fuerunt litera f, sed loco eius usi sunt consonante u, ut pro frow, frauel, frid, froelich &c. scripserunt uroue, urauele, uride, urouelich. In monasterio S. Galli est codex quidam euangelicus in membranis ante sexcentos annos scriptus, eo scilicet tempore quādo paulò ante Germanica lingua cōcepta est scribi: est aut̄ latinè scriptus, habens è regione Germanicam interpretationem, sed in qua ex quinque aut sex dictionibus uix una à nostratibus intelligi possēt, nisi collatio fieret latini sermonis, quantumlibet à maioribus nostris, nostra utentibus lingua, scriptus fuerit. Hi qui latinè sunt docti, poterunt utcunq̄ ex uerbis elicere sensum. Hāc linguarū immutationē parit tempus ipsum. Consonantem u nos Germani proferimus corruptè instar f, id quod Itali minimè faciunt, sed proferūt eam ut nos proferre consueuimus literam duplicatam w, quæ genuina esse uidetur pronuntiatio consonantis u. Excogitauerunt aut̄ Germani literam w, quæ est u duplicatū, idq̄ ex Græco & Aeolico sermone, in quo fuit duplicatum w, quemadmodū scribit Dionysius Halicarnasseus historicus lib. i.

w Digamma
Acolicum.

De Germanicis Cancellarijs. Cap. XXXVII

Vim itaque nostro æuo Germanica lingua scribi cōmodè possit, & latinæ linguae characteres illam satis comprehendere queant, ad hoc tandem hominū curiositate uentum est, ut Cancellariarū & Consistoriorum scribæ rursus nobis latinam linguam in media Germanica lingua obtrudere conentur; uix unam lineam sine admixtione latini alicuius uocabuli scribentes, perinde quasi penuriam uocum habeant in Germanica lingua, sua cōfusione efficientes, ut

tes, ut multi boni uiri latinę linguę peritiã destituti,
nesciant quid in multis locis intelligere debeãt, aut
quid significet per illam aut istam sententiã. Quid
quæso isti aliud faciunt, q̄ quod linguam nostram
solidam, integram, impermixtam, & nulla alia in-
feriorem, corrūpere, imò cōtemnere student, aliena
introducētes uocabula, cum extraneæ nationes no-
stram celebrem linguam nō tanti faciunt, ut uoces
eius suis intermiscant? Hinc fit, ut post labentia
10 tempora ignoret quæ uera sit Germanica lingua.
Apud ueteres Germanos nullam inuenit latina uox,
Germanicæ admixta linguę, sed modernorum scri-
barum turba hanc nobis confusionem facit, plus
uolentes quàm oporteat sapere. Quare non magis
scribunt, bezugen, q̄ protestieren, gerichtszwang
quàm iurisditio, zug uel beruffung q̄ appellatz,
ziehen uel beruffen quàm appellierē, kleger quàm
appellant, antworter quàm appellat, laden quàm ci-
tieren, uereinigung uel uertrag quàm concordatz,
20 anstos q̄ confin, beweren q̄ probieren, grundue-
sti quàm fundament, widerlegen uel ersetzen q̄ re-
stituieren, uerhefften quàm arrestieren, oberkeiten
quàm potentaten, uerpflichtung uel uerscribung
quàm obligation? & sic de alijs multis, ubi latina
miscetur Germanicis uocabulis, quandoquidem
rectius ageretur si scriberentur uel solum latinę, uel
solum Germanicę, quæ scribuntur.

30 *Quod Gallia olim usa fuerit Germanica lingua, potissimū Cel-
ta, hoc est, superiores Germani, ut sunt Heluetij, & in-
feriores, nempe Belgæ, qui sunt Colonienses.*

Caput XXXVIII

Ihi dubium non est, Gallos olim Germa-
nicę locutos, sed quam linguam à Roma-
nis coacti sunt derelinquere, nisi quod i-
diotissimos adhuc retinet Germanicę lin-

gue, id quod in multis aduertere licet sentētis, quales sunt, Que ha tu fait, was hast du thon, quæ sententia latinæ linguæ minimè respondet; nam non dicitur, quid habes fecisti. Sic, Je lay fait, ich habsthon, id est, ego habeo feci. Item, Je lay ueu, ich habsgesehen. Vien avec moy, kom mit mir, id est, uenicum me. Mainè uie, furs enweg, duc uiam, pro, deducas. Ilay cheuauche, er hat geritten, id est, ipse habet equitauit &c. In summa, uniuersa lingua tenet Germanicę linguę idiotismos, id quod probat Gallos olim Germanicè loquutos. Cumq; à Romanis ad latinam cogerentur linguam, non poterant natiuos & consuetos deserere idiotismos, id quod & Apostolis contigisse scimus, qui græcè scribes non poterant declinare hebraismos. Sic itaq; Gallihodie habent linguam confusam & ex multis confutam, constantè scilicet ex reliquijs latinæ & Germanicæ linguæ. Ex Germanica lingua præter idiotismos habet quoq; adhuc multa uocabula in usu, ut sunt, harnois, Germanicè harnischt, latinè arma: item, burgois, burger, ciuis: sic, lassè, las, dimitte: riche, rich, diues: panciere, pantzer, lorica: heulme, helm, galea: curassè, kuris, thorax: esperons, sporen, calcaria: dague, degen, gladius: haye, hag: seps: gerbe, garben, manipulus: bouc, bock, caper: espriuier, sperwer, accipiter: creuisse, krebs, cancer: banniere, baner, uexillum: aneugle, onougen, cæcus: banche, banck, scamnum: trouble, trub, turbidum: emble, heimlich, secretè: nonnes, nonnen, moniales: tailler uel tranchoy, teller, discus: scire, zeren, lacerare: manche, manglen, carere: cuquelin, kuechlin, pastilli: tettin, tutten, mamilla: grater, kratzen, fricare: gaingnie, gewinnē, lucrari: layt, leidt oder ungeschaffen, deformis: bacin, beckin, peluis: cuyssin, kussin, puluinar: sablon, sand, arena: gloche, glo-

Vocabula Celticę lingue.

che, glocken, campana; uī, tōdt, occide. Sunt & alia
 multa similia, omnino Germanicis & non latinis
 alludentia uocabulis; uulgus enim rude nō potuit
 ab initio singulas latinās uoces capere, atq; ideo plu-
 rimas retinuit ab antiqua Germanica lingua, ta-
 metſi illas quoque lacerent & corrumpant ſicut la-
 tinās, nullam in pronounciatione recte ſonātes. Ne-
 ſciunt proinde illas Germanicas eſſe uoces, uſque
 adeo ab antiqua Gallica exciderūt lingua. Sciendū
 10 quoq; Romanos non potuiſſe id efficere, ut totam
 Galliam cogerent ad ſuam linguam, quia Heluetij
 pro maiori parte uſq; in hunc diem retinent ſuam
 antiquam Gallicam linguam, à qua nuncq; deflexe-
 runt. Idem iudicium eſt de tota linea Rheni uſque
 ad inferiora Germaniæ loca, ubi bona pars Galliæ
 Belgicę Rhenum cōtingit, ut ſunt Aquenſes, Leo-
 dienſes, Tungri, Coloniēſes, & alij populi his con-
 fines, qui omnes utuntur antiqua Gallica lingua,
 quorum linguam nos ſuperiores Germani uoca-
 20 mus *Wattlendifch*, ob id quod cōmuniter ſ cōmu-
 tant in t, & aspirationē mediā in c, ut *was wat,*
das dat, ſprechen precken, obreſt obret, geſtanden
geranden &c. Retinuit quoque Gallica natio iſta
 diſcrimina in lingua Romana, ubi coacti ſunt lati-
 nē ſeu Italicē loqui, nō ualentes omnino renuncia-
 re ſuæ locutionis proprietati, raro ſcilicet utentes li-
 tera s, tametſi illam ſcribere cogantur propter lati-
 nam linguam, unde uernacula eorum lingua eſt de-
 riuata, ſed non pronunciant eam ex conſuetudine
 30 antiquæ ſuæ Germanicæ lingue, in qua raro uſi fue-
 rant hac litera. Exempla: ſcribunt hodie uoſtre,
 & pronunciant uotre: ſic pro noſtre legunt notre,
 pro maiſtre maitre, pro eſtoit etoit, atq; in alijs ſimi-
 libus hunc tenent modum. Hæc autem omnia huc
 tendunt, probantq; inferiores Germanos hodie te-

nere antiquam Belgicam linguam, & Gallos olim
 locutos Germanica lingua. Refert Cæsar libro. 1.
 apud Heduos suo tēpore summū magistratus offi-
 cium dictū Gallica lingua Vergobret. Est autē uerg
 Germanicè uerggen, quando scilicet magistratus
 causas exequit & absoluit. Obret uero lingua infe-
 riorum Germanorum apud nos est obrest, id est,
 summus seu supremus. Huiusmodi ergo uox Ger-
 manica est, et quidem genuina, sicut et hodie in mul-
 tis locis apud Germanos Præses appellatur Verg- 10
 ger, id est, executor: sic Schaffner, qui negociū ali-
 quod tractat: & Amman, qui uir est officij: & Am-
 meister, officij magister: & Burgermeister, magi-
 ster ciuium: & Schultheis, iussor & imperator de-
 bitorum seu obligationum: & Vergobrest, supre-
 mus executor &c. Quod autē Heluetij quoq; Galli
 censentur, aliter autem Germanica utantur lingua
 quàm Belgæ, differentia solū est in pronunciando.
 Deinde Belgæ raro utuntur litera s, ut iam diximus,
 Celtæ autē ea frequenter utuntur, habentes linguam 20
 sibilatricem, sicut & qui Gallicanā inhabitant pro-
 uinciā, puta circa Auenionem, qui & ipsi Celtæ
 sunt, & more suo scribunt atq; legunt uostre, mai-
 stre &c. id quod reliqui Francigenæ non faciunt,
 atq; ideo inter hos & istos confurgit discrimen ali-
 quod in una et eadem lingua. Vnde & Cæsar lib. 1.
 testatur, Gallos habere differentiam in lingua sua,
 in legibus & constitutionibus. Et Strabo lib. 4. scri-
 bit: Aquitanos, qui una pars sunt ex tribus Galliæ
 partibus, habitantq; iuxta montem uulgò Runce. 30
 uall dictum uersus Hispaniam, conformiores esse
 lingua sua & forma Hispanis q̄ Gallis. Sed nec re-
 liqui Galli ubiq; locorum æqualiter loquuntur per
 omnia, sed in multis nonnihil inter se differunt, si-
 cut & in gubernatione, moribus, & consuetudini-
 bus

bus aliquantulum dissimiles deprehenduntur, haud
 secus quam nostra Germanica lingua hodie multi-
 fariam per Germaniæ partes discriminatur, tametsi
 una sit lingua. Vbi notandum Germanos, præser-
 tim Sueuos, in lingua sua plus abundare literis quàm
 Gallos, nam scribunt, teutsch, unde et Teutones ap-
 pellantur, haus domus, grawsen horror, thewr car-
 rus seu preciosus, fleis industria, mein meum, dein tuum,
 aufs ex, maul os, laufs pediculus, bedeuten significa-
 re, reuter eques &c. Heluetij uero utuntur paucio-
 ribus literis, & inferiores Germani, id est, Belge, ad
 huc paucioribus, loquuntur quàm cum tanta festinatio-
 ne, ut Heluetij illos intelligere uix queant. Sueui ue-
 ro & reliqui Germani longè difficiliter illos capere
 possunt, quod utrorumque lingua plus inter se dissidij
 habeat in literis, quàm nostra Celtica & istorum Belgica.
 Vnde non mirandum, Ariouistum Sueuorum re-
 gem olim non potuisse bene intelligere linguam Bel-
 gicam, cum exercitum suum traiecisset in Galliam.
 Nam licet Hedui fuerint Celtæ, fieri tamen potest,
 quod in regione illa & in ulterioribus illis Galliæ
 partibus, ubi Ariouistus bella gessit, incolæ usi fue-
 rint lingua Belgica, quam nos Wattlendisch uoca-
 mus, ut supra quoque diximus, quæ lingua in multis
 Germanicæ linguæ est dissimilis, ut lyff lieb, dile-
 ctus; op, uff, super; negt, nacht, nox; hilp, hilff, auxi-
 lium &c. Vnde refert Cæsar lib. I. regem Arioui-
 stum ex diutino usu didicisse linguam Gallicam.
 Fuit enim ea in interioribus Galliæ, uelocissima
 prolationis, iuxta Rhenum uero et in Heluetia tar-
 diorem habuit pronuntiationem. Porro ultra Rhe-
 num in Germania ipsa adhuc tardius proferebat,
 potissimum in Bauaria & Austria. Nam illarum
 regionum habitatores utuntur literis ad superflui-
 tatem, proferuntque Germanicam linguam tarde, la-

*Ernestus rex
 Sueuorum.*

*Germani nomen
unde.*

tissimè simul oris rictum distendentes. Sic itaque Germanica lingua uersus ortum solis continuo tardio-rem habet prolationem, in Gallia autem citissimam habuit olim, et hodie quoque habet, ubi adhuc Germanicè loquuntur. Porro ob linguæ cōmunionem, quam olim habuerunt Galli cum Germanis, appellauerūt Romani Teutones, praesertim in Sueuica regione ultra Rhenum habitātes, germanos, hoc est, fratres, quod scilicet Gallis in lingua, moribus & quibusdam ritibus cōformes essent. Beatus tamen Rhenanus putat Teutones Germanos dictos à Teutonicis dictionibus, quasi gar man, id est, totus uirilis: uerum hanc opinionem rejicit antiquus ille geographus Strabo lib. 7. in hunc modum scribens: Germani nonnihil imitant Gallos, excellenti gratitudine & magnitudine corporis atque pallido colore, sed & aliarū rerum specie, moribus, consuetudinibus, uitæque cōuersatione, quapropter Romani iuste illis nomen tribuerunt Germaniæ, perinde quasi uocarent eos fratres. Nam genuinos fratres Romani uocāt germanos. Hactenus Strabo. Nec obstat nostræ sententiæ quod interdū per Cæsarem, Lium, Suetonium, Plinium & alios quaedā nomina Gallica uirorū aut mulierum aut aliarū rerum cōmemorantur, quæ iam Germanicæ linguæ nō uidentur esse consona, quapropter quis cogitare posset Gallos olim alia fuisse ufos lingua quam Germanica: hæc inquam neminem mouere debent: sed hic cogitandū, dictos historicos omnes Italos fuisse, qui non facile potuerunt nomina & uerba Germanica iuxta suam genuinam prolationem scribere & pronūciare, addentes semper aliquid aut detrahentes; ut, si Germanus iubeat Italū proferre knecht, ille dicet negt. Sed & memorati Italici historiographi hoc unum curarunt in Germanicis

manicis dictionibus, ut terminationes earum formarent iuxta morem latinarū dictionū, per quod illæ formam suam naturalem amittentes, obscuræ et imperceptibiles redditæ sunt. Item hæc uox Rudprecht, quæ Germanica est, si iubeatur proferri ab aliquo Italo, illè more suo pronuntiabit Robert, si cut & nomen Robertus hinc deriuatum est; nam ille non poterit aliter pronuntiare nomen Rudprecht. Sic ex Adelprecht Italus fecit Albertum, ex Sigprecht fecit Simpertum, ex Wildprecht Philibertum, ex Humprecht Hubertū, ex Lamprecht Lampertum, ex Trutprecht Trupertum, ex Gotzbrecht Gospertum, & ita de alijs multis, quæ nomina scimus ortum sumplisse ex Germanica lingua. Cum aut̄ Germanica nostra lingua Italis et Græcis nihil sonet, illi pro arbitrio suo torquent & formāt nomina nostra ut uolunt. Hinc est quod nec Cæsar nec alij potuerunt scribere Germanica nomina & dictiones secūdam naturam et proprietatem earum, & nos Germani ubi tales dictiones inuenimus, cogimur coniectura quadam uti, & ex uerborum sensu elicere ipsam Germanicam uocem. Scribit Plinius lib. 18. cap. 18. Gallos adinuenisse formā aratri cum rotis, quam sua lingua uocāt plammorate, quæ uox Germanica est, sed male scripta, debet enim esse pflugradt, uel, pflug mit radt, quas uoces Plinius iuxta Germanismi proprietatē eloqui nequiuit. Rursum idem Plinius lib. 3. cap. 15. aut 16. dicit Pades Gallicè esse latinè piceam arborē, quæ scilicet fert picem, ubi ex pæch (sic enim uocamus picem) fecit pades. Ab hac quoq; uoce fluuius Poy habet nomē Padus, quod iuxta originē eius crescant plurimæ piciferæ arbores. Scribit tamen Plinius eodem capite, Ligures, qui & ipsi Galli fuerunt, interq; Gallos habitauerunt, memoratum flu

*Composita à
brecht.*

- uium Padū sua lingua, quæ Gallica fuit, nominasse
- Bodincus* Bodincum, quod idem Polybius testatur lib. 2. sonatq; latine fundo carentem. Fuit & ciuitas quædam hinc appellata Bodincomagus, sita iuxta fluiuium Poy. Fundo aut carere, Germanicè sonat, boden manglen, quæ uoces magnam habet consonantiam cum Bodincomago. Rursum scribit Plinius
- Marga* libro 17. cap. 6. Marga Gallicè, esse latine terræ adipem, Germanicè erden marg seu kym. Et lib. 3. cap. 16. idem scribit, Eporedicas in Gallica lingua sonare idem quod latine bonos equorum domitores, quod Germani uocāt, abrichter der rossen. En uox ista abrichter, uocatur corruptè à Plinio Italico scriptore Eporediker. Item Suetonius in Galbam cap. 3. scribit, Galbam esse uocem Gallicam, sonareq; latine præpinguem. Sic enim in hunc usq; diem præpinguis apud nos irrisoriè uocatur kalb, id est, uitul. Iterum Suetonius in Vitellium cap. 18. scribit,
- Beco* Beco esse uocem Gallicam & Tolosanā, signareq; latine rostrum gallinacei, quod nos iam uocamus schnabel; etiamsi à beco quoq; dicamus becken, id est, rostro ictum facere, quod auium proprie est.
- Gessate* Scribit quoq; Polybius, populos Gessatas Gallica lingua sic uocatos, quod mercede conducti in militiam ierint, sicut & in hunc usq; diem conducti serui uocantur Gessel seu Gissel, qui pro certo & conuento precio ad exequendum aliquid constituunt. Ex his facile quisque aduertere poterit, priuatas uoces omnes ex Germanico deriuatas sermone, Gallicamq; linguam olim eandem fuisse cum Germanica. Quod autem historici eas dictiones plerumq; perperam scripserunt, huius iam reddita est ratio. Quin & Cornelius Tacitus in libello qui intitulat de Germanorum moribus, annotauit quoq; nonnulla Germanica uocabula, sed quæ pari modo, ut superiora,

superiora, lacera & manca inueniuntur. Is enim perpetuò est Italarum usus, ut nostras uoces nec scribere recte, nec eloqui ualeant. Hic autem Tacitus scribit baritum pro brecht, nerthum pro erd, framam pro pfriembd &c. Præterea omnes Germaniæ urbes habuerunt proculdubio Germanica uocabula, sicut & hodie habere inueniuntur, ut sunt

10 Nurnberg, Marchburg, Brandenburg, Lunēburg, Magdenburg, Wirtzburg, Brunswig, Hildesheim, Stuttgart, Rutlingen, Franckfurt, Erdfurt, Schwinfurt &c. Ptolemæus uero Germaniæ celebriora loca recitans, paucorum nomina cōmemorauit quæ ullum germanismū respiciant, nisi quod in quibusdam finalem terminationem non mutauit, ut sunt Laciburg, Asciburg, Berg, Tulifurt, Lupfurt, Monogart: at reliqua nomina quæ ponit, in nullo respiciunt germanismum. Sunt autē ista, Phileum, Setutanda, Tecelia, Phabiranum, Treua, Leuphana, Lirimiris, Marionis, Cœnognum, Cistina, Alistus,

20 Bunitium, Virunum, Virutium, Rhugium, Scurgum, Eucacadis, Naualia, Mediolanū, Tuderium, Bogadiū, Stereuntiū, Amisia, Munitium, Mœuiū, Aregeuia, Galegra, Sufudata, Colancorum &c. & alia quamplura, quæ omnia recensita & omissa, germanismum respicere debuerant, si recte & iuxta Germanici sermonis proprietatē à Ptolemæo scripta fuissent. Nunc autē cum ipsemet ea nomina non intellexerit, nec certè nec rectè potuit pronunciare, neq; iustè literis cōprehendere. Sed ferendū hoc est

30 atq; cōniendum ei, cum Græcus fuerit atq; extraneus. Eadem ratio habenda est in latinis historiographis, qui mentionem faciunt multorum nominum Germanicorū, ciuitatum & populorum, sed quæ ab eis pro maiori parte perperam scribuntur, nec iuxta Germanicæ linguæ proprietatē sunt an-

*Elegans argu-
mentum à locis.*

no tata, id quod accidit ex ignorantia eius linguae, ut etiam pleraque sic sint contorta & lacerata, ut nec Germanica sint, nec Italica aut Gallica. Quapropter in Germanica natione, nomina Germanica quae passim inueniuntur, magis sunt commendanda & in lucem producenda, quam inaniter uersari aut occupari in uocabulis deprauatis, & ad latini sermonis normam detortis, atque ex Germanico sensu in aliam uocem mutatis. Sic enim ex Catzen elnbogen, quod uocabulum adhuc est in usu, uidebis emergere Cat 10
 tos Melibocos, id quod Beatus Rhenanus pulchre explicauit. Sic Wirtemberg Intuerge, Bar regio Varigiones, Zeringen Caritni, qui olim fuerunt Ducatus Carinthiae in Brisgoia situs, confinis scilicet Friburgo: id quod dico propter aliam Carinthiam, quam
 Carni Kernten uocamus, & olim habitatores eius Carni uocati fuerunt, uicini Pannonijs. Libuit denique hic et hoc adijcere, quod ciuitates & populi Germaniae semper habuerunt nomina Germanica, sicut & in alijs linguis & nationibus, locis nomina fuerunt im 20
 posita secundum cuiuslibet linguae tenorem: ut in Italia, Florentia, Bononia, Pisa, Alba, Ostia, Ferraria &c. Sic in Graecia secundum linguam illius proprietatem, & item in Iudaea inuenies nomina locorum esse Graeca & Hebraica. Idem iudicium est de alijs nationibus. Sunt tamen in Gallia & Germania quaedam oppida, a Romanis uel reparata uel de nouo extructa, quae retinuerunt nomina Romana, ut sunt Colonia Agrippina, Trophaea Drusi, Confluentia, Augusta Vindelicorum, Augusta 30
 Rauraca &c. Non autem est mirandum quod Graeci uel Latini Germaniae nostrae loca & nationes non genuinis suis nominibus expresserunt, cum nos Germani idem faciamus in appellationibus suorum locorum. Nam Italica loca plerumque perperam & corrupte

Anthypophora.

*Teutones etiam
 extera corrupte
 puit.*

ruptè exprimimus suis nominibus, ut Rhegium uocamus Ratz, Bononiam Bolongen, Mutinam Moden, Fauentiam Fientz, Ad puteum zum Butzen, Cæsaream Augustam Saragossam, Finem terræ zum finstern sternen, Apuliam Pulien, Brutios Abrutzen &c. plerunq; detrahētes aliquid aut adijcētes nominibus. Porro in nationibus nobis uicinis Italica nomina sunt rectiora, quippe quæ consona sunt illi nationi & linguæ, nostra uero ap-
 10 pellatio illis omnino est dissona: & è diuerso in Gallia & Germania nomina Germanica sunt genuina, quæ uero à Græcis & Latinis scriptoribus sunt data, corrupta atq; deprauata sunt, & ob id incerta; unde Germanica denominatio longè est præferenda Latinæ & Græcæ denominationi, èd quod antiqua Germanica & Gallica nomina ab autoribus non fuerint accommodata locis & proprietati linguæ Germanicæ, sed magis ad latinarum dictio-
 20 num normam & terminationē detorta, aut uerius deprauata. In qua sententia mihi quoq; subscribit doctissimus Henricus Glareanus præceptor meus colendiss. Sed adhibenda sunt exempla. Certè Cæsar cum reperisset Heluetiorum uirorum nomina Græcis literis conscripta, quædam desinebant in
 30 Græcam literā, quæ facit ch, èd quod plurima Germanica nomina hanc habeant finalem terminationem, qualia sunt Friderich, Henrich, Dieterich, Adelrich, Vlrich &c. quam finalem syllabā latinus sermo ferre non potest, & propterea fecit Cæsar ex Græco χ literam latinam x, ut patet in his nominibus Orgetorix, Dumnorix, Cingentorix, Ambiorix, Vercingetorix, Eparedorix, quæ Gallica sunt nomina uirorum; nam Orgetorix est Horderich uel Erentrich, Dumnorix Dumerich, Cingentorix Sinnentrich, Ambiorix Emberich uel Heim

Glareani opinio

Autaricus

rich, Vercingetorix Verrsinrich uel Seersinrich, E-
paredorix Fridrich. Scribit proinde nonnihil Po-
lybius Græcus lib. 1. de quodam Gallo, quem nomi-
nat Autaricum: ea autem uox Germanicè sonat
houptrich: & hodie si cogeretur Italus proferre uo-
cem houpt, pro ea sonaret out. Scribit & Cæsar
lib. 5. de quodam Gallo, quem appellat Catiuule,
quæ uox germanica est, nam sonat Gotuolck. Item
lib. 7. Cotus inducitur, quæ uox est Gûto. Libro 8.
Cutruatus, id est, Gutrat uel Cunrad. Cicero in ora-
tionibus & Cæsar lib. 5. mentionem faciunt cuius-
dam qui uocabatur Induciomarus. Item Cæsar lib.
7. meminit Viridomari. Et Liuius decad. 3. libri 1.
uocat quendam Ciuismarum: & decade 4. libri 8.
Combolomarum. Item Florus Epitome 2. inducit
quendam uocatum Britomarum. Omnes autè isti
uiri quorum nomina iam sunt citata, fuerunt Galli:
& in eam terminationem apud Germanos multa
quoque desinunt nomina, ut sunt Othmarus, Vol-
marus, Colmarus &c. Putat autè Beatus Rhenanus
syllabam marus significasse olim meyer, ut Oth-
meyer, Volmeyer, Induciomarus Hufsmar, Viri-
domarus Fridmar, Ciuismarus Cinsmar, Combo-
lomarum Cûnuolmar, Britomarum Bartmar &c.
Cæsar lib. 8. Liuius dec. 4. lib. 8. mentionem faciunt
Luterij, quæ uox est Germanica Luther, idem Lo-
tharius. Liuius deca. 1. lib. 5. ponit Belloues, Bald-
wys, Sigoues, Sigwys. Item dec. 4. lib. 8. Ortiago,
Hordtiag uel hertwig. Cæsar lib. 1. Diuico Duff-
wig, Castigo Gastwig: & lib. 5. Vertico Werdwig.
libro 7. Ollouic Allwig, Litauic Lutwig, & hodie
Ludwig. Liuius dec. 5. Cincibilus Zinsubel. Dec.
7. lib. 1. Bituit, id est, Bûtwyt. Iustinus in Pompeiũ
Trogum lib. 43. Senanus Sunman, Cõmanus Cun-
man, Caromandus Garman, Liuius dec. 4. Coro-
lamus

Iamūs Curlīman. In hanc quoq; syllabam desinūt Herman, Hartman, Gutman. Item Cæsar libro primo Numeius Nummey, Verodoctius Wærdhoch, Catamantaledus Caltenmantel. Scribit præterea Strabo libro quarto, Celtas in Gallia à sui æstimatione adeptos hoc nomen, quod fortassis reliquis nationibus celsiores æstimati fuerint; & ideo Celtæ *Celtæ, Gelten.*

appellati. Polybius lib. 4. & Liuius dec. 4. lib. 8. scribunt de quodam Gallo, cuius nomen fuit Brenno: est autē Brenno Germanicū uocabulum. Meminit quoq; eius Strabo lib. 4. asserens eum à quibusdam appellari Prausum; est autē prufen in Italica lingua idem quod brennen, id est, comburere, in Germanica. Item Liuius dec. 3. lib. 1. Mœnicaptus, manshoup t uel menschenkopff. Deca. 4. lib. 8. Lomnorius, Lonherr uel lōwenherr, unde postea natum est nomen Leonhardus: sicut ex bernherr, id est, urforum dominus, olim deductum fuit nomen Bernarius, quod modò nominatur Bernhardus. Sic

Erasmus Rot. putat nomina ab ingenio dicta, quibus nos aspirationis nimis auidi, h apposuimus: ut

Lōwen art	Rich art	Er art
Bern art	Gott art	Rein art
Wolff art	Engel art	Geb art
Geyr art	Eber art	

Meminit præterea Polybius lib. 4. cuiusdam Galli qui Cauarus fuit uocatus; & Cæsar libro 5. etiam mentionē facit Galli, cuius nomen fuit Cauarinus; & lib. 7. Cauarillus, quæ omnia unum sunt nomen, quod in inferiori Germania uocatur Gewer, & in superiori, Gæber; & hinc compositum est nomen Gebehardus, Cæsar lib. 1. scribit de Ariouisto Germanorum rege, & Polybius lib. 2. scribit de Aneroeste Gallorum rege; en uterq; autor nequiuit ex ignorantia Germanismi rectè proferre & scribere

Ariouistus, Ernst.

*Germani Gallo-
rum fratres.*

hunc regem, qui absq; dubio fuit Ernestus, uulgarè in Germania nomen. Antiqui deniq; Galli cum olim in Italiam primam fecissent profectiōē, con-
diderunt iuxta montē quendam ciuitatem, quā & à monte ipso Bergomum uocauerunt. Et ut in sum-
ma dicam, omnia Gallica nomina quæ à uetustio-
ribus autoribus citantur, plurimum alludunt Ger-
manicæ linguæ: & ob id non frustra asserit Strabo
Germanos Gallis esse in moribus cōformes, esseq; 10
fratres eorum, id quod probat nomen Germaniæ,
lingua ipsa, similis cōuersatio, morumq; conformi-
tas, quæ tanta olim inter utranq; nationem fuit, ut
parum discriminis licuerit inuenire inter hunc &
istum populū, ut suprā fufius declarauimus. Oflen-
dimus quoq; suprā non omnes Gallos acceptasse
linguam Italicam, sed quidam manserūt in lingua
sua uetusta, puta Germanica, præsertim Heluetij et
cisrhenani. Ex Heluetijs tamen quidam olim acce-
ptarunt linguam Romanam, potissimū illi qui ha-
bitant in tractu illo qui à Gebenna extenditur usq; 20
ad Friburgum et Bernam, quæ ciuitates longe post
extructæ fuerunt, & hi usq; in hunc diem tenent lin-
guam illam à Romanis introductam. Qui uero ha-
bitāt è regione Vallesix superioris, per longū terræ
tractum usq; ad Vespiam, et hinc per Brig, Naters,
Munster, Gomsch, usq; ad Rhodani ortū, omnes
adhuc tenent auitā suam Gallicam linguā, hoc est,
Germanicā, quam nunq; abnegarunt, quantum li-
bet altissimis cincti montibus, à reliquis Germanis
quodāmodo sint sequestrati, nec eos facile possint 30
adire, nisi prius apices Alpium transcenderint, per
quos illis aditus patet ad Vranos & Bernates. Ha-
bent alioquin intra montes planiciem pulchram,
& sunt eis in descensu Rhodani confines alij Val-
lesij, cum quibus quotidiana ferè exercēt negocia:
at illi

at illi omnes utunt̃ moderna Gallica lingua, ut sunt incolæ Vispach, Raren, Siders, Lougk, Sitten, & habitatores totius tractus Sedunorum, qui cōmuniter hodie appellatur Vallesia, & uulgò Wallis. Et si ultra p̃cesseris, uenies ad inferiores Vallesios, qui olim Veragri appellati fuerunt, ubi scilicet sunt oppida Gundis, Martenach, S. Mauritius &c. qui omnes hodie Gallica & Subaudiēsi utunt̃ lingua. Scribit Liuius dec. 3. lib. 1. quod suo tempore Veragri iam memorati fuerint semigermani, quantum attinet ad linguam. At in eo loco nemo hodie intelligit Germanicam linguam, neq; in superioribus, ut iam quoq; diximus. Porrò in locis adhuc inferioribus, nulla alia præter modernam Gallicam intelligitur lingua. Elicitur ergo ex Liuij uerbis, Romanam linguam in illis locis inualuisse, Germanicam aut̃ sensim defecisse: quin tempore Liuij, populi infra Veragros in Gallia partibus habitātes, iam pro maiori parte acceptauerant linguam Romanam, eamq; extenderant usq; ad Veragros, qui sunt Vallesij inferiores, habitantes iuxta montem Pœninum, qui hodie mons sancti Bernhardi appellatur, ubi scilicet eo tempore Germanismus atq; Romanismus cōmixti erant, & tandem ibi utriusq; linguæ limes est factus. Cum itaq; Liuius Veragros appellet semigermanos, satis indicat̃ propter linguas eos sic appellatos, & quod Galli atq; Germani unam habuerint linguam, nempe Germanicā, qua etiam in hunc usq; diem utuntur superiores & prælides qui sunt in Vallesia, nec unquā illam ablegarunt. Præterea non inuenitur, populos illos tanquā colonos illuc aliunde & extra Galliam translatos fuisse. Nec uoluit Liuius dicere, Veragros natione fuisse Germanos, quando eos uocat semigermanos, cum longè distiterint à Germania, nempe

itinere quatuor dierum, tantū enim tempus opus est cursori, qui à Veragris rectā petit Rhenum Germaniæ līmitem, interposita magna Gallię regione, puta Heluetiā & Rauracorū agro. Sed nec usquā inuenitur, tempore Liuij aut ante eum Germanos in illa regione ullum habuisse prædium aut possessionem. Scribit Cęsar libro 3. se habuisse exercitum in Veragrorum terra, nempe Octoduri, qui locus hodie Martenach appellatur, qui & aliquandiu ibi perstitit & pugnarit. Item cum Cęsar Heluetios deuicisset, milit reliquias domum, hoc est, in Heluetiam, ne scilicet uenirent Germani & occuparent eorum loca. En, si Germanis non fuit concessum à Romanis habitationem quarere in Heluetiorum terra, multò minus licuit eis nidificare in Vallesia, loco distantiori. Licebit denique à locis petere efficax & elegans argumentum, Gallos olim usos Germanica lingua, à locis inquam & oppidis, quæ hodie locantur inter eos qui loquuntur uel Italicè uel Gallicè, oppidorum aut illorū habitatores loquuntur sicut & semper locuti fuerunt, Germanicè: ut sunt hi qui habitant prope originē posterioris Rheni, & qui habitant circa fontes Rhodani. Quin & ultra Alpes apud Insubres, qui hodie Lombardi uocantur, in ualle Sesiā, in qua amnis Sessites oritur, est magna parochia Presmello appellata, quæ Germanica utitur lingua. Item in ualle Osclā, quæ uulgò appellatur Eschental, est magna parochia, dicta Bonmat, & pars quædam est in ualle Antegoriæ, ubi omnes habitatores Germanicè loquuntur. In ualle quoq; quæ uulgò Meintal uocatur, est parochia quædam in qua homines Germanica utuntur lingua; etiam cum nulla ex parte līmites attingat Germaniæ. Et certè hi omnes reliquiæ sunt antiquorum Gallorum, qui olim citra & ultra Alpes habitauer-

habitaerunt, & fortassis ob id à Romanis neglecti fuerunt, & ad Romanam linguam minime coacti, quod solitudinibus essent cincti, et nullis publicis itineribus expositi, & propterea in tranquilla possessione dimissi, sicut & bona pars Heluetiorum, qui omnes priscam et nativam retinuerunt linguam. Alioquin unde putas Germanicam linguam ultra Alpes translata, nisi per antiquos Gallos? praefertim cum illarum vallium & locorum habitatores ignorent unde descenderint, & constanter affirmant se & maiores suos semper Germanicè locutos. Afferit etiam Polybius lib. 2. paucos olim, cum Romani Gallos ex Italia pepulissent, remansisse iuxta Alpes Italiae, atque illic collocasse sedem. A Presmello uallis Setae parochia, ubi omnes loquuntur Germanicè, usque ad Vercellam uel Nouariam, non est nisi unius diei iter. Est proinde in Lombardia non longè à lacu Verbano, uilla quaedam nomine Vrnauasch, in qua incolae quoque loquuntur Germanicè, sed non sunt ex antiquorum Gallorum reliquijs, quin magis intra aliquot annorum centenarios ueluti proscripti ibi sedem fixerunt, cum scilicet quidam Germanus Imperator limina uisitare Petri & Pauli, & illi gratiam eius obtinuissent: tunc inquam fuit eis locus ille sub certis conditionibus & legibus concessus, idque ab Imperatore Ottone, si rectè memini, à quo & priuilegia habent suae locationis, id quod mihi retulerunt incolae illius loci. Sciendum praeterea, modernos Gallos interpretem appellare

30 Truscheman, quae uox non est deriuata à lingua latina, cum nihil affinitatis habeat cum uoce Interpretis, sed magis uidetur esse Germanica, significans tütschen man, hoc est, Germanicum uirum, relicta inter Gallos à priore sua Germanica lingua. Nam cum Romani aliquos habuerint qui calluerunt Gal-

*Interpres,
Trüscheman.*

licam linguam, ut Cæsar scribit, appellauerunt proculdubio Galli talem interpretem Tutschem man. Habuerunt proinde Galli nomina Teutonica, ut sunt Teutomatus, de quo Cæsar libro 7. & Teutomalius, cuius meminit Florus in epitome 7. deca. Liuij, quæ nomina Teutonismū præ se ferunt; non quod uelim ex Gallis facere Teutones, sed quod usi fuerint lingua Teutonica, sicut nec omnes Germani natione Teutones censentur, sed linguæ cōmunionē, cum Teutones priuatum quendam in Germania occupent tractum, haud secus quàm Latini in Italia, & tamen tota Italia olim usa fuit latina lingua, at propterea non omnes natione censebantur Latini, sed lingua tantum. Scribit deniq; Polybius lib. 2. Venetos iuxta mare Adriaticum habitantes, olim moribus & uestitu Gallis in Italia habitantibus fuisse per omnia conformes, excepto quod in lingua cum eis non cōmunicarunt, unde colligitur Gallos tunc aliam habuisse linguam, ut in superioribus iam sæpius cōmemorauimus. 10

CLARISSIMO ATQVE DOCTISSIMO VIRO, DOMINO

no Beato Rhenano, Aegidius Tschudus

à Glarona S. D.

Disputatio de nomine Germania.

IS redditæ sunt mihi literæ tuæ, uir humanissime, unà cum libello gestorum Ariminij: sed cum primas accepissem non potui mox respondere, impeditus Gallica legatione, quæ & quadrimestri tempore in Gallia me retinuit. Reuersus autem ne deessem amico, uolui breuibus respondere, quid mihi in quibusdam locorum & populorum nominibus uideretur. Et principio quidem, cum tibi uideatur Lentienses non esse Lintzgoios iuxta lacum 30

lacum Podamicum habitantes, sed magis eos qui habitant circa oppidum Lentzkirch, magis mihi tua quàm mea arridet opinio, atque ob id libens cedo. Deinde cum scribas me nimium tribuere Straboni uiro Græco & externo, quando ille dicit, Germanos sic dictos, quod fratres fuerint Gallorū ob morum conformitatem &c. referam quid me mouerit ad credendum huic Græco auctori externoque uiro.

Primo, Strabo diligentius conscripsit Alpes, Alpinas gentes, Rheni ortum, lacum Podamicum, Heluetiorum, Rhætorum, Vindelicorum, Gallorum, Germanorum, Italorum, atque aliorum populorum regiones, quàm ullus fecerit Latinus auctor, diligentissimè singulorum populorum loca & situs demonstrans, non quod sua persona has regiones omnes lustrauerit, sed Germani quidam & Galli hæc omnia sibi suppeditauerūt, aut certe ingeniosi quidam milites, qui bellorum occasione omnes istas lustrarunt regiones. Vide quæso quàm oscitanter

Caesar describat ortum Rheni & cursum eius, negligens & Rhetos apud quos oritur, & lacum Podamicum quem efficit. Tacitus quoque & Ptolemæus nullam faciunt mentionem de hoc lacu: & Mela obiter meminuit nominis eius. At Strabo diligenter eum describit, referens etiam qui populi & regiones ad illum usque pertingant. Si ergo uir ille in minutis his disquirēdis tam diligens fuit, quis dubitet eum non diligentio rem fuisse in inquisitione magni illius Germanorum nominis? Et hic quidem nihil ex cerebro suo, sed quod alij experti uiri ei suggererunt, hoc scripsit. Cōmendanda est igitur huius Græci uiri diligentia, & magnis præconijs extollenda, & nequaquam tantus auctor contemnendus, quod longè à nobis distitit fuit. Si in minutis rebus uerax apprehenditur, ut iam indicauimus, quis non credat

ei in maioribus, præsertim in his quæ de Germanorum scripsit nomine: Vixit quidẽ ante Tacitum, & ob id uerisimiliora sunt uerba eius quàm Taciti, qui scribit nomen Germaniæ uocabulũ esse recens, etiã cum Cæsar & alij quãplures longè ante eum mentionẽ fecerint Germanorum. Quin & Liuius indicat se reperisse apud antiquos autores, tempore Tarquinij Prisci, Germanos in Italiam profectos &c. Vnde igitur est ut Tacitus ex Germania nouum faciat nomen, nisi quod somniũ capitis sui scribit, sicut & de origine Iudæorũ & ueneratione Christianorũ similia prodidit somnia: ob id Tertullianus in Apologetico cap. 16. eum reprehendit, uocatq; rabulam mendacem, id quod Straboni ab antiquis autoribus nunq; factum legimus. Verisimile igitur uidetur esse id quod scribit de Germanis, nempe eos à Gallis germanicè loquentibus uocatos fratres, qui usus apud Heluetios quoq; hodie inuenitur. Et cum postea Romani Galliam obtinissent, didicerunt à Gallis nomen illud, transtuleruntq; in linguã suam, & uocauerunt fratres illos, Germanos.

Deinde Tacitus non aperte dicit neq; interpretatus est, nomen Germaniæ esse germanicum uocabulum, ut sit idem quod garman, id est, totus uir, cum alioquin germanica uocabula uerterit in linguam latinã, qualia sunt, brecht, herd, pfriem &c. Quare igitur & præcipuũ uocabulum Germanicæ nationis non uertit in latinã linguam, si est Germanicum? Notata fuisset proinde in maiorib. nostris magna ambitio & præsumptio, si sese hoc ambitioso nomine reliquis nationibus prætulissent, denominassentq; Garman. Addo & istud, uocabulum ipsum Germaniæ nõ sic omnino fuisse extinctũ in Germania, si fuisset uox germanica, potissimũ cum fuerit

fuerit summum & præcipuum uocabulum huius gentis, posteaq̃ particulariũ gentium nomina non sint apud uulgares homines obliterata, qualia sunt Phrisij Friesen, Sueui Schwaben, Saxones Saxen, & alia quædam, & tamen populi isti solum membra fuerunt totius Germanicæ nationis, sed retinuerunt in uulgari lingua nomina sua antiqua, etiam cum illa nihil significant in Germanica lingua.

Quid igitur accidit ut interciderit summũ Germaniæ nomen, si fuit compositum ex dictionibus Germanicis significatiuis, nempe ex gar & man? Et certe nullus hodie in Germania inuenit̃ populus, qui in ipsa Germanica lingua nomen retinuerit Germaniæ, sed solum apud Latinos inuenitur, hæc nationem Germaniam uocatam.

Tertio dicit Tacitus, quod à seipsis inuento nomine Germani uocarentur: & quidem hæc uerba Strabonis sententiam nonnihil confirmant, et non eneruāt, cum in hunc usq̃ diem huius nationis consuetudo sit, à maioribus ueluti per manus tradita, ut sese in bellis fratres compellent, ita ut etiã duces exercitus, quando milites alloquunt̃, eos fratres uocet, quos Romani olim cõmilitones appellauerūt, & alię nationes more quoq̃ suo uocant. Nam quũ Romani olim tubis aut tympanis milites ad uigiliam adhortabantur, uel aliud quippiam intimare satagebant, dicebant, Audite populi, uel cõmilitones. Galli uero clamāt, O compagnoni, id est, heus focij: & Heluetij sic, Also ir herrn, id est, heus ô domini: alij aut̃ populi suos acclamant more suo. At Germani ab antiquo milites suos sic acclamant: Also ir brüder, hoc est, heus ô fratres: unde procul dubio ab exteris nationibus & ante multa tempora illis datum est Germanię nomen. Et hic quidem mos est Heluetiorũ, ut Germaniæ populos fratres

uocitent. Consonat quoque sententiæ Strabonis, quod Romani uocabulum Germanorum populorum semper acceperunt pro fratribus. Velleius Paterculus lib. 2. ubi mentionem facit de execratione, quæ Consulibus Lepido & Planco triumphantibus fiebat, quorum fratres proscripti erant, ait illis acclamatum; De Germanis, non de Gallis, duo triumphant Consules; ubi loquuntur obscure de fratribus Consulibus, & per iocum incessunt Consules ipsos, perinde quasi Germanorū populorum uictores fecerint triumphum. Si itaq; uox Germanus, fuisset uocabulum teutonicum Garman, minime quadrasset huic ioco. Dicit proinde Tacitus, Germaniam frugiferarum arborum esse impatientem; & quidem fieri potest quod suo tempore nulla talis arbor in ea plantata fuerit, nihilominus terra ipsa semper fuit & est hodie in multis locis frugifera feraxq; uini, ut in Franconia, iuxta Neccarum & alibi. Cum itaq; proprios antiquos autores non habeamus qui Germaniã ipsam descripserint, sed confugere oporteat ad externos, Latinos et Græcos, uidetur mihi Strabo omnibus præferendus, qui diligentius cæteris quæq; inuestigauit.

Ioannes Auentinus, qui Bauariæ antiquitates descripsit, & uetusta nomina diligenter elucidauit, in hoc uno mihi non satisfaciat, quando scribit Auguſtam Vindelicorum non esse eam quæ hodie locatur prope Licum, quodq; Vindelici citra Licum uersus lacum Podamicū nihil dominiꝝ habuerint, sed iuxta Ptolemæi sententiã habitauerint inter Licum & Aenum, id quod omnino est contra sententiã Strabonis, qui scribit Vindelicos attigisse lacum Podamicum. Facile quidem assentior, tempore Ptolemæi & antè, Vindelicorum tractum inter lacum Podamicum & Licum, iam Rhætorum regionibus

gionibus assignatū, & omnes has regiones in unā redactas prouinciā: sicut & apud Heluetios postquam intercidit nomen ipsorum, pars quædam Sequanorū prouinciæ fuit ascripta, nam Ptolemæus ponit Auenticum inter Sequanos, quod tamē tempore Taciti Heluetiorum metropolis fuisse scribit, & pars alia fuit Rhætiæ adiuncta, sed quæ postea Alemannis unā cum memoratis Vindelicis, qui se dem habuerunt inter Licum & lacum Podamicū, sese obligauit. Quod uero Auentinus illam terræ portionem contra Strabonis mentem dicit perpetuam Rhætiā fuisse, & Augustam in ea sitam, Augustam Rhætorum uult esse, statuens interim iuxta amnem Iseram aliam Augustam Vindelicorum, nullo fulciri potest autore. Hoc enim pacto liceret arguere ex Ptolemæo, Auenticū nuncq̄ Heluetiorum fuisse, sed Cannodurū tantum & Forum Iulij, iuxta Rhenum atq̄ intra Heluetiorū limites sita: sic enim Ptolemæi tempore locata deprehendunt.

At ex Antonini itinerario facile probatur, hanc eandem Augustam quæ iuxta Licum collocatur, Augustā esse Vindelicorū, quæ et illo tēpore adhuc habuit nomen Vindelicorum, non obstante quod citra Licum in prouincia Rhætorū sita esset. Nam erant adhuc illius regionis habitatores Vindelici, etiam si Rhæticiæ prouinciæ accēserent. Ponit proinde Antoninus duo itinera, unū à ponte Aeni Illinica 20. M. p. Ambre 32. M. p. Augusta Vindelicorū 27. Aliud à Blodoro Quintianis 24. M. p. Augustis 20. Regio 24. Abusnia 20. Vallato 18. Sūmuntorio 16. Augusta Vindelicum 20. M. p. Describit quoq̄ itinera quædam, quæ ab Augusta Vindelicum ultra progrediuntur, unde facile conijci, imò inferri potest, Augustam ipsam nō iuxta Iseram, sed iuxta Licū sitam. Tantum de nomine Germaniæ.

Emendanda in hoc libro.

Vbi scripsi de Octodoro Veragrorum, qui locus hodie uocatur Martenach, opus est castigatione: nam situs eius non est iuxta Rhodanum, sed nonnihil elongatur ab eo, locaturq; supra amnem quendam à monte Pœnino deriuatum, qui postea quoq; miscetur Rhodano.

In probatione Pœnini, omisi citationem itinerarij Antonini, quod plurimū huic loco conducit. 10

Distinctionem seu diuisionem pagorum Helueticorum in Mappa feci secundum coniecturas, incertus num Vchtland, Friburg, Bern, & quicq; locorū est iuxta Sanam & Arolam, olim pertinuerint ad Antuates. Videntur tamen mihi Antuates olim ea occupasse loca, quæ hodie uocantur die Waat. Incipit aut tractus Waat à Versois iuxta lacum Lemannum, & extenditur secundum eum lacum usq; ad Vallesiam, ac deinde recuruatur ad lacum Newenburgensem, uergens usq; ad Murttten, 20 completens scilicet Yuerdon, Stæfis, Milden, Beterlingen, Wissispurg, & Murttten, uocaturq; gallicè Pais du uaut. Putant autē Galli per Vaut intelligi uallem, cum tamē nulla sit uallis iuxta lacum Lemannum. Est igitur Vaut & Waat uestigium nominis Antuatium, etiamsi Galli torqueant uocabulum ipsum, ut in lingua sua aliquid significet.

De Equestri colonia, quā Plinius Belgis adscribit, iam nonnihil quoq; dicendum. Et quidem Plinius ponit Iuram limitem inferiorē Narbonensis 30 & Belgicæ. Equestres aut, ut Antoninus aperte dicit in suo itinerario, sunt citra Iuram iuxta lacum Lemannum. Ptolemæus quoq; ponit eos in Belgica inter Sequanos, sicut & Auenticum, & dicit Lemannū lacum esse in limite inferiori Narbonensis atq;

atq; Belgicę, unde inferunt Equestres sedem habuisse in latere illo Lemanni quod Iuram respicit. Locus autem ille conijcitur esse Neuidunum, sicut & liber prouinciarum meminit Neuiduni Equestrium, quę ciuitas hodie uocatur Neuis, in Gallica lingua Neau. Sunt autem à Neuis ad Lofannam sex paruę leuę, quę faciunt 22. M. p. poteruntq; equestri itinere superari tempore quinque horarum & dimidię, itinere nuncq; à lacu deflectente. Et Antoninus ponit ab Equestribus lacu Lausuno 20. M. p. quę distantia nihil ferè differt ab ea quę est inter Neuis et Lofannam. Hoc tamen me hic urget, quod Antoninus primum commemorat Equestres, ac deinde lacum Lausunum, perinde quasi ab Equestribus traiecerit lacum ad Lausunum; alioquin si prius ad lacum uenisset, fecisset illius mentionem; aut si per Gebenam & terram ipsam profectus fuisset, urbem quoq; ipsam commemorasset. Hac itaq; ratione habita, Equestres sedem habuisse uidetur citra lacum

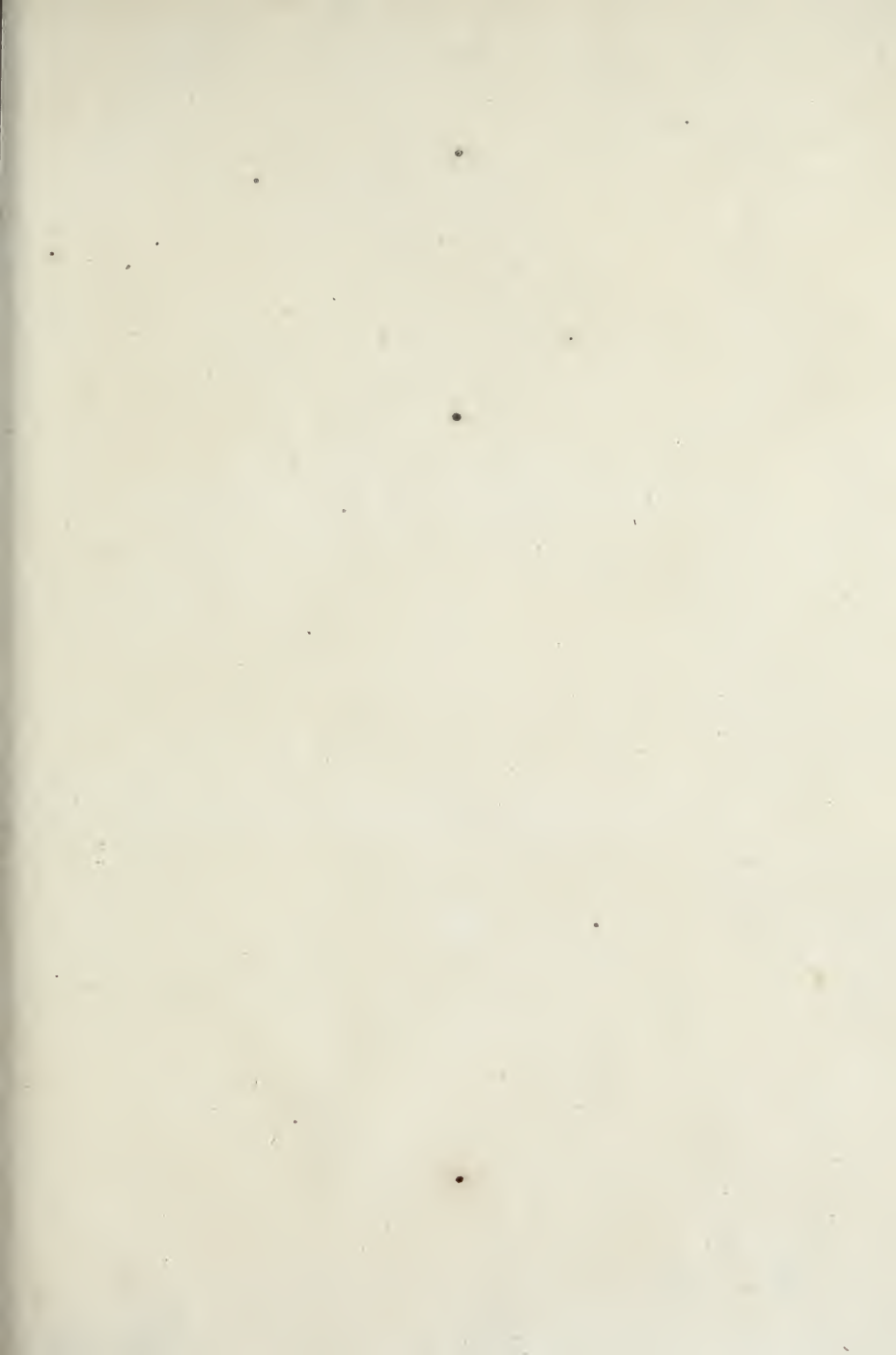
20 circa ciuitatem Dunoy, quę uox nomini Neuiduni non male respondet, & tunc nomina Dina atq; Bodontij pop. essent in tabula nostra è situ suo expungenda. Non enim parum me mouet liber prouinciarum, qui nominat ciuitatem Neuiduni, ubi mihi uidetur locus esse Dunoy. Illa enim, si urbis magnificentiam et splendorem spectes, dignior est nomine ciuitatis quàm Neuis. Habet proinde regio illa titulum, Pais du Gauot, uel Pais du Chabeul, & terra ipsa uocatur Chablois, idq; fortassis à caballo, id est, equo, unde & incolę Equestres sunt appellati. Neq; ineptè poterit ciuitas Dunoy assignari Sequanorum prouincię, quod scilicet situs eius sit citra Lemannum lacum, quandoquidem sub archiepiscopatu Bisantino sit episcopus Bellicensis, qui Gallicè Belley uocatur, & qui adhuc longius in

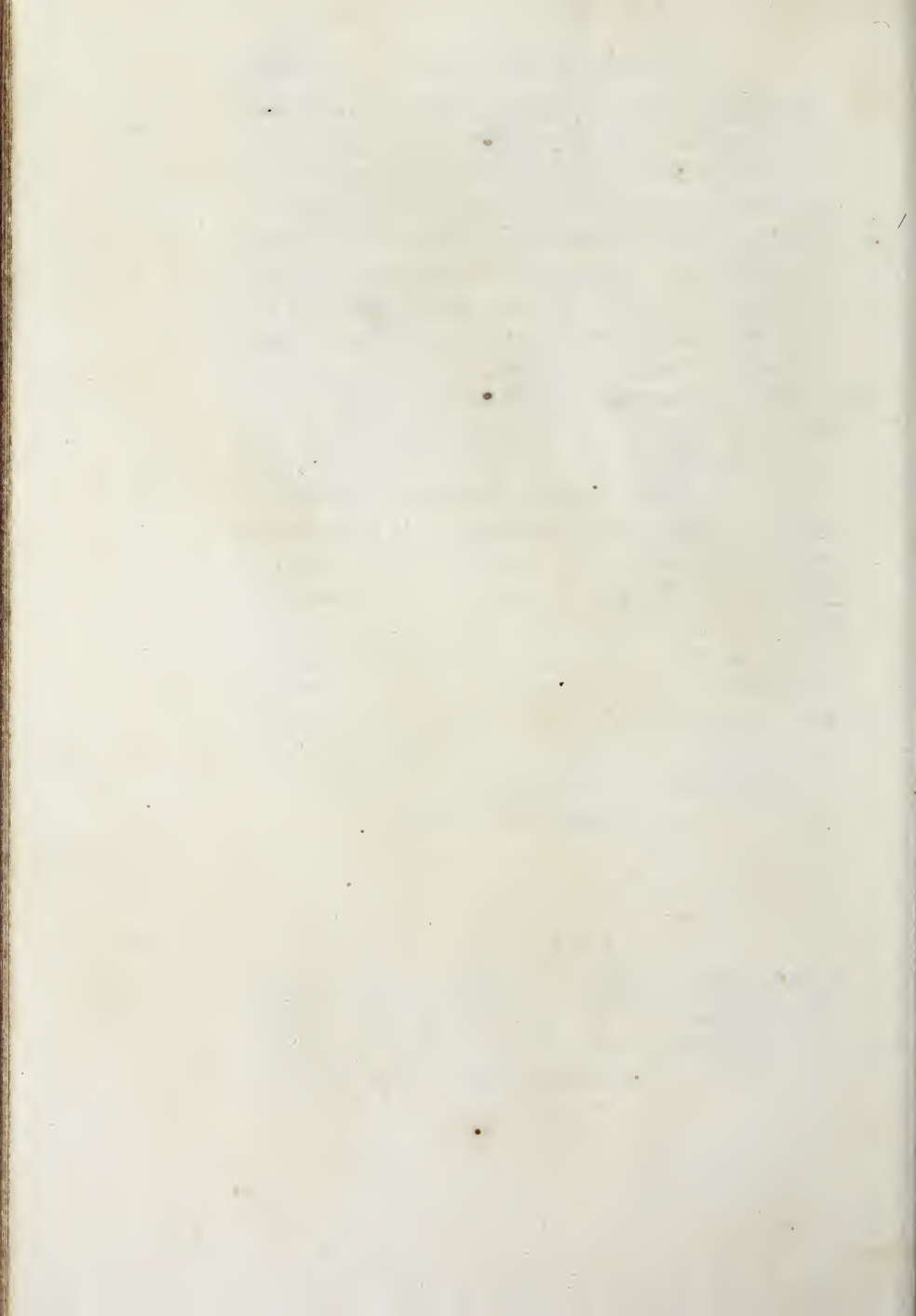
meridiem extenditur, infra Tarantios scilicet sedem consecutus. Possibile autē est quod episcopatus ille olim à Dunoy translatus fuerit in Belley.

Notandū quoq; hic, quod liber prouinciarum ponit quinq; ciuitates in prouincia Sequanorum, nempe metropolim Vefontium, uulgò Byfantz, ubi est archiepiscopatus: Neuidunum Equestriū, Dunoy uel Neuis: Auenticum Heluetiorum, Wifelspurg, quod iam defecit; Noidenolex Auenticus, Nūmenstatt iuxta lacū Gebennensem, aut Lofanna, ubi est episcopatus. Nam utraq; ciuitas sitū habet intra limites Antuatium. Basilea, Basel &c. Deest itaq; diœcesis Auentica. Possset uero aliquis rursus moueri inscriptione illa quæ est in Verfois, qui locus distat à Neuis 2. M. p. Neuidunū idem esse cum Neuis, cum tamen inscriptio illa, ab illo la ci latere à Colonia Equestri, Quadrumuiro à Siffi, Valerio Asiatici liberto, ex testamento sit erecta. Verum hæc tuo acri relinquo iudicio, cui & libenter subscribā, sciens me crassioris esse ingenij, quàm qui tricam illam dissoluere queam. Porro Siffi ciuitas sitū habet iuxta Rhodanum, inter Gebennam & Lugdunum.

ERRATA

Pagina 12. uersu 28. ad Alpium. 21. 11. adsunt. 28. 18. adsunt. 32. 27. potestatiue. 35. 14. Carnis. 40. 12. inferiorem. 42. 15. Tauetsch. 44. 23. Malans. 48. 3. Carnis. 51. 26. conditionem. 64. 28. De Campo. 102. 30. 35. iter illud. 117. 28. intellexerit, certe nec recte.

(A)

F52/B5

24

Special 91-B

22574

THE GETTY CENTER
LIBRARY

